

T.C.

NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

ANABİLİM DALI

TÜRKİYE’NİN KAMU DİPLOMASİSİ BAĞLAMINDA

AFRİKA’DAKİ SAĞLIK ÇALIŞMALARI:

SOMALİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Yavuz Selim DUMANGÖZ

Niğde,

Aralık 2022

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

TÜRKİYE’NİN KAMU DİPLOMASİSİ BAĞLAMINDA
AFRİKA’DAKİ SAĞLIK ÇALIŞMALARI:
SOMALİ ÖRNEĞİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Yavuz Selim DUMANGÖZ

Danışman: Doç. Dr. Yasin ATLIOĞLU

Üye : Doç. Dr. Yavuz YILDIRIM

Üye : Doç. Dr. Sami KİRAZ

Niğde,

Aralık 2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türkiye’nin Kamu Diplomasisi Bağlamında Afrika’daki Sağlık Çalışmaları: Somali Örneği” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 19/12/2022

Yavuz Selim DUMANGÖZ

ÖN SÖZ

“Türkiye’nin Kamu Diplomasisi Bağlamında Afrika’daki Sağlık Çalışmaları: Somali Örneği” isimli bu çalışma Türkiye Somali ilişkilerini sağlık diplomasisi bağlamında değerlendirmesini ele almıştır. Çalışmada varılan sonuçların Türkiye Somali ilişkilerinin geliştirilmesine ve Türkiye’nin sağlık diplomasisinde yapabileceği yeni çalışmalara fikir sunacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma süresince bilgisi, birikimi ve tecrübesinden her daim faydalandığım, tavsiyeleriyle beni yönlendiren kıymetli tez danışmanım Doç. Dr. Yasin Atlıoğlu hocama teşekkürlerimi sunarım.

Akademik çalışmama vesile olan, her daim maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen sevgili Babama, Anneme ve bu süreçte sabırlarını zorlamama rağmen her daim moralimi yüksek tutmamı sağlayan sevgili eşime, çocuklarıma çok teşekkür ediyorum. Ayrıca beni sürekli motive eden Anadolu Gençlik Derneği genel başkanı Salih Turhan’a, bu süreçte desteklerini esirgemeyen Dr. İrfan Ersin’e, Cebail Gümüş’e, Nurullah Güngör’e, Enes Simit’e ve varlığıyla her daim geleceğe dair umutlarımı yeşerten Anadolu Gençlik Derneği teşkilat mensuplarına çok teşekkür ediyorum.

Bu çalışmayı ömrünü insanlığın kurtuluşuna adayan dava adamları; merhum Prof. Dr. Necmettin Erbakan hocam, merhum Oğuzhan Asiltürk ağabey ve merhum Adnan Demirtürk ağabeyin aziz ruhlarına ve dava kardeşlerime ithaf ediyorum.

Yavuz Selim DUMANGÖZ

18/12/2022

Ankara / Gölbaşı

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE’NİN KAMU DİPLOMASİSİ BAĞLAMINDA AFRİKA’DAKİ SAĞLIK ÇALIŞMALARI: SOMALİ ÖRNEĞİ

DUMANGÖZ, Yavuz Selim

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Yasin ATLIOĞLU

Aralık, 2022, ix+ 138 sayfa

Bu çalışmada Türkiye’nin Kamu Diplomasisi bağlamında Afrika’da 1998 yılında başlattığı açılım stratejileri, stratejilerin sonuçları ve 2022 yılına kadar ki gelişim süreci ele alınmıştır. Bu gelişmeler ışığında Türkiye’nin özellikle Sahraaltı Afrika’daki güçlenen siyasi ve ekonomik durumu değerlendirilmiştir. Kavramsal çerçeve tanımlanarak başlanan birinci bölümde; güç kavramı ve çeşitleri, diplomasi, kamu diplomasisi, insani yardım, sağlık diplomasisi konuları ve sağlık diplomasisinin yumuşak güç aracı olarak kullanılması ele alınmıştır. İkinci bölümde; Türkiye’nin, Afrika ile olan ilişkileri, yakın dönem Afrika politikası ele alınarak, Türkiye’nin Afrika’da uyguladığı insani yardım ve sağlık diplomasisi faaliyetleri değerlendirilmiştir. Üçüncü ve son bölümde Türkiye Somali ilişkilerine değinilerek, Türkiye’nin, Somali’de yaptığı insani yardım ve sağlık diplomasisi faaliyetleri ele alınmıştır. Türkiye’nin uyguladığı sağlık diplomasisi faaliyetlerinin iki ülke ilişkilerine etkisi değerlendirilmiştir. Araştırma yapılırken kamu diplomasisi, sağlık diplomasisi, insani yardım, sivil toplum kuruluşu, Afrika ve Somali konuları ile ilgili literatür taraması yapılarak yazılan yüksek lisans, doktora tezleri, makaleler, kitaplar, değerlendirmeler, köşe yazıları, röportajlar ve kurumların faaliyet raporları incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı; Türkiye’nin sağlık diplomasisi adına yaptığı çalışmaların Türkiye-Somali ilişkilerine katkısının ne olduğu sorularına cevap aramaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye’nin Afrika Politikası, Sağlık Diplomasisi, İnsani Yardım, Yumuşak Güç, Somali.

ABSTRACT

MASTER THESIS

TURKEY’S HEALTH ACTIVITIES IN AFRICA IN THE CONTEXT OF PUBLIC DIPLOMACY: THE CASE OF SOMALIA

DUMANGÖZ, Yavuz Selim

Department of Political Science and International Relations

Thesis Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Yasin ATLIOĞLU

December, 2022, ix+ 138 Pages

In this study, in the context of Public Diplomacy, Turkey's initiative strategies that started in Africa in 1998, the results of the strategies and the development process until 2022 are discussed. In the light of these developments, the strengthening political and economic situation of Turkey, especially in Sub-Saharan Africa, has been evaluated. In the first part, which started by defining the conceptual framework; The concept of power and its types, diplomacy, public diplomacy, humanitarian aid, health diplomacy and the use of health diplomacy as a soft power tool are discussed. In the second part; Turkey's relations with Africa and its recent African policy were discussed, and Turkey's humanitarian aid and health diplomacy activities in Africa were evaluated. In the third and last part, Turkey-Somali relations are mentioned and Turkey's humanitarian aid and health diplomacy activities in Somalia are discussed. The effect of Turkey's health diplomacy activities on the relations between the two countries has been evaluated. While conducting the research, the literature on public diplomacy, health diplomacy, humanitarian aid, non-governmental organization, Africa and Somalia was reviewed, and postgraduate theses, articles, books, evaluations, columns, interviews and activity reports of institutions were examined. The aim of this study; It is to seek answers to the questions of what is the contribution of Turkey's work on behalf of health diplomacy to Turkey-Somalia relations.

Keywords: Turkey's Africa Policy, Health Diplomacy, Humanitarian Aid, Soft Power, Somalia.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: GÜÇ KAVRAMI, KAMU DİPLOMASİ, İNSANİ YARDIM VE SAĞLIK DİPLOMASİSİ

1.1 Güç Kavramı ve Kamu Diplomasisi	8
1.1.1. Güç ve Çeşitleri	8
1.1.1.1 Sert Güç ve Kaynakları	10
1.1.1.2 Yumuşak Güç ve Kaynakları	12
1.1.1.3 Akıllı Güç ve Kaynakları	14
1.1.2. Kamu Diplomasisi	15
1.1.2.1. Diploması Kavramı	15

1.1.2.2. Kamu Diplomasisi Kavramı.....	16
1.2. İnsani Yardım ve Sivil Toplum Kuruluşları.....	20
1.2.1. İnsani Yardım Kavramı	20
1.2.2. Sivil Toplum Kuruluşları.....	27
1.3. Sağlık Diplomasisi, Gelişimi ve Kullanımı.....	29
1.3.1. Sağlık Diplomasisi Kavramı	30
1.3.2. Sağlık Diplomasisinin Gelişimi.....	35
1.3.3. Yumuşak Güç Aracı Olarak Sağlık Diplomasisi.....	38

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN YAKIN DÖNEM AFRIKA POLİTİKASI

2.1. Tarihi Arka Plan: Afrika Kıtası ve Türkiye-Afrika İlişkileri	46
2.2. Türkiye’nin Yakın Dönem Afrika Politikası.....	54
2.3. Türkiye’nin Afrika’daki İnsani Yardım ve Sağlık Diplomasisi Faaliyetleri	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YAKIN DÖNEM TÜRKİYE-SOMALİ İLİŞKİLERİNİ BELİRLEYEN UNSURLAR, TÜRKİYE’NİN YAPTIĞI SAĞLIK YARDIMLARI VE SONUÇLARI

3.1. Tarihi Arka Plan: Somali ve Türkiye-Somali İlişkileri.....	71
---	----

3.2. Türkiye'nin Somali'deki Kamu Diplomasisi Politikası	80
3.3. Türkiye'nin Somali'deki İnsani Yardım ve Sağlık Diplomasisi Faaliyetleri	84
3.4. Türkiye'nin Somali'de Uyguladığı Sağlık Diplomasisinin İki Ülke İlişkilerine Etkisi	92
SONUÇ.....	102
KAYNAKÇA	111

KISALTMALAR LİSTESİ

AA	Anadolu Haber Ajansı
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AfB	Afrika Birliği
AfDB	Afrika Kalkınma Fonu
AfKB	Afrika Kalkınma Bankası
Agis	Adı geçen internet sitesi
AK Parti	Adalet ve Kalkınma Partisi
AMISOM	Afrika Birliği Somali Misyonu
ATKAP	Acil Tıp Kapasite Artırma Programı
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CANSUYU	Cansuyu Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
CARE	Cooperative for Assistance and Relief Everywhere
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CRS	Catholic Relief Services
CSIS	Center for Strategic and International Studies
Çev.	Çeviren
DANIDA	Danish International Development Agency
DB	Dünya Bankası
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
DRC	Disaster Relief Coordinator
DSİ	Devlet Su İşleri
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
EAGÜ	En Az Gelişmiş Ülkeler
ECOWAS	Batı Afrika Ekonomik Topluluğu
FAO	Gıda ve Tarım Örgütü
FIMA	Dünya Müslüman Tıp Birlikleri Federasyonu

GAP	Sağlıklı Yaşam ve Herkes için Refah için Küresel Eylem Planı
ICRC	Uluslararası Kızılhaç Komitesi
IGAD	Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
INGO	International Non Governmental Organization
İHH	İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
İİT	İslam İşbirliği Teşkilatı
JICA	Japan International Cooperation Agency
KDK	Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü
MONUC	BM Kongo Demokratik Cumhuriyeti Misyonu
NGO	Non Governmental Organization
OIHP	Uluslararası Halk Sağlığı Bürosu
OOS	NATO Somali Okyanus Kalkanı Operasyonu
OUP	Libya NATO Birleşik Koruyucu Operasyonu
OXFAM	Oxford Committee for Famine Relief
SONAD	Somali National Association of the Deaf
STGK	Somali Türk Görev Kuvveti
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TEİA	Ticari ve Ekonomik İşbirliği
THY	Türk Hava Yolları
TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
UHC	Somali Evrensel Sağlık Kapsamı
UMKE	Sağlık Bakanlığı Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi
UNAMID	BM Darfur Misyonu
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
UNHCR	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Bürosu
UNMIS	BM Sudan Misyonu
UNOSOM	BM Somali Operasyonu
UNSOM	BM Somali Yardım Misyonu
UPF	Uluslararası Para Fonu
USAID	United States Agency for International Development
WFTU	Dünya İşçi Sendikaları Federasyonu
YEE	Yunus Emre Enstitüsü
YTB	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

GİRİŞ

Türkiye'nin 1998 yılında başlattığı Afrika açılımı ile Türkiye-Afrika ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)'nin 2002 yılında iktidara gelmesinden sonra uygulamaya konulan yeni dış politika stratejileriyle Türkiye'nin Afrika açılımı yeni bir boyut kazanmıştır. Bu bağlamda dış politikada diplomasi'nin daha etkin kullanımı, bilhassa yumuşak güç unsurlarını içeren kamu diplomasisi Afrika ile kurulan ilişkilerde ön plana çıkmaya başlamıştır. 2000'li yılların başından itibaren uluslararası ilişkilerde kamu diplomasisi kavramının devletlerin dış politikalarda önem kazandığı aşikârdır. Türkiye de uluslararası ilişkilerdeki bu eğilime paralel bir biçimde kendi dış politikasını kamu diplomasisi araçlarını kullanarak çeşitlendirmeye girişmiştir. Türkiye'nin bu girişiminin en açık bir biçimde ortaya çıktığı yerlerin başında Afrika Kıtası gelmektedir. Türkiye, 2000'li yılların başından günümüze kadar geçen süreçte Afrika devletlerine yaptığı insani yardımların yanı sıra kültür diplomasisi, sağlık diplomasisi gibi alanlarda da önemli çalışmalar yürütmüştür.

Türkiye'nin kamu diplomasisi alanında Afrika'da yürüttüğü çalışmalar, bölgesel ve küresel bir güç olduğu iddiasıyla yakından ilişkilidir. AK Parti hükümeti, Türkiye'nin tarihsel ve kültürel bağlarının olduğu yakın ve uzak coğrafyalardaki devletlerle ilişkilerini geliştirmeyi amaçlamış, diplomatik girişimler ve insani yardım faaliyetleriyle buralarda etkin olduğunu göstermeye çalışmıştır. Türkiye'nin Afrika'daki diplomatik girişimleri, bölge ülkelerindeki diplomatik misyonlarının sayısını arttırmak, üst düzey ziyaretlerle bu ülkelere verdiği önemi göstermek, uluslararası toplantılar ve Birleşmiş Milletler (BM) başta olmak üzere uluslararası örgütleri daha etkin kullanmak gibi faaliyetleri kapsamaktadır. Bununla birlikte Afrika ülkelerinin kendi iç yapılarından ve sömürgeye uğrayan geçmişlerinden kaynaklanan zafiyetleri ve buradaki devletlerin çoğu zaman halklarının beslenme, barınma ve sağlıkla ilgili ihtiyaçlarını karşılayamaması, Türkiye'ye bölgede insani yardım faaliyetleri yürütmek için uygun bir ortam sağlamıştır.

Türkiye'nin son yıllarda Sahraaltı Afrika başta olmak üzere, Afrika Kıtası'na yaptığı insani yardımları ciddi oranda attırdığı görülmektedir. Türkiye, insani yardım faaliyetlerindeki bu artış sayesinde uluslararası toplumunda dikkatini çeken ve Afrika'da varlığını hissettiren bir aktör olma yolunda hızla ilerlemektedir. Türkiye'nin Afrika Kıtası'nda insani yardım faaliyetleri yürüttüğü birçok ülke olmakla birlikte bunlar arasında Somali öncelikli bir konuma sahiptir. Bu bağlamda Türk dış politikasının Afrika açılımında Somali'nin stratejik bir rol oynadığı ve diğer Afrika ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesinde bir model teşkil ettiği görülmektedir. Nitekim AK Parti hükümeti, Somali ile ilişkileri çok boyutlu bir biçimde geliştirmeye çalışırken bu ülkenin beslenme, barınma ve sağlıkla ilgili ihtiyaçlarını dikkate alarak insani yardım faaliyetlerine yoğunlaşmıştır. Türkiye, son yıllarda Somali'deki sağlık sorunlarını hafifletmek amacıyla bu ülkede geniş çaplı sağlık yardımları ve yatırımlarına girişmiştir. Bunlar arasında hastanelerin açılması, sağlık taramalarının yapılması, sağlık personeli yetiştirilmesi, sağlık eğitimi verilmesi, Türkiye'den yardım için doktor gönderilmesi, tıbbi malzeme desteği verilmesi, mali destek sağlanması ve eğitim bursları verilmesi gibi faaliyetleri yer almaktadır. Ayrıca Türkiye'nin bu faaliyetleriyle Somali'de yaşanan açlık ve kuraklık gibi insani sorunların dünya kamuoyuna duyurulmasına önemli bir katkıda bulunduğu da söylenebilir.

Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2011'de açlık ve kuraklık yaşayan Somali'ye yaptığı ziyaret, Türkiye'nin insani yardım ve sağlık alanındaki yatırımları açısından bir milattır. Bu ziyaretten sonra Somali'deki yardımlarını arttıran Türkiye sağlık alanında da kayda değer yardımlar yapmıştır. Türkiye'nin Somali'ye yönelik siyaseti, sadece sağlık diplomasisiyle sınırlı değildir, güvenlikten ekonomiye kadar geniş bir alanı kapsamaktır. Fakat Türkiye'nin uyguladığı sağlık diplomasisinin Somali içinde ve Afrika Kıtası'nda halk düzeyinde oluşturduğu etki, Türkiye'nin imajı açısından kısa sürede neticeler elde etmesini sağlamıştır. Nitekim Türkiye'nin Somali'de yaptığı insani yardımlar ve sağlık diplomasisi faaliyetleri iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesine yardımcı olduğu gibi diğer Afrika ülkelerinin Türkiye'ye yönelik güven duygusunun artmasına da katkıda bulunmuştur. Dolayısıyla

Somali'nin olumlu bir örnek olarak Türkiye'nin Afrika Kıtası'na yönelik siyasetinin daha uygun ortamda ve geniş bir hareket alanında sürdürmesine imkân tanımıştır.

Çalışmamızda, Türkiye'nin Afrika Kıtası'na yönelik izlediği açılım siyaseti, Somali özelinde yapılan insani yardım ve sağlık diplomasisi faaliyetleri bağlamında ele alınmaktadır. Sağlık alanındaki yatırımların kısa ve uzun vadede Türkiye'nin Somali ve diğer Afrika devletleriyle ilişkilerine ne boyutta katkı yaptığı veya yapacağı, sürdürülebilir olup olmadığı ve Türkiye'nin Afrika'da nüfuz sahibi etkin bir aktör olarak görülmesine ne düzeyde fayda sağladığı gibi sorular tezin ana tartışma konularıdır. Bu sorulara verilecek yanıtlar, hem Türkiye'nin Afrika'ya yönelik siyasetinin geleceği açısından hem de Türkiye'nin bir bölgesel veya küresel güç olma iddiasının Afrika'da bir karşılığını olup olmadığını anlama açısından önem arz etmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde güç, diplomasi, kamu diplomasi, insani yardım ve sağlık diplomasisi kavramlar ele alınmakta ve bu kavramların dünyada dış politika çerçevesinde nasıl kullanıldığı incelenmektedir. İkinci bölümde Afrika Kıtası'nın durumu ve temel sorunları tarihsel perspektifte kısaca ele alınmakta ve Türkiye'nin Afrika'yla ilişkileri, yakın dönemdeki Afrika'ya yönelik siyaset anlayışı ve bölgede uyguladığı insani yardım ve sağlık diplomasisi faaliyetleri değerlendirilmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Türkiye ile Somali arasındaki ilişkilere değinilerek, Türkiye'nin Somali'de yaptığı insani yardım ve sağlık diplomasisi faaliyetlerine odaklanılmaktadır. Ayrıca bu bölümde Türkiye'nin uyguladığı sağlık diplomasisi faaliyetlerinin iki ülke ilişkilerine etkisi de değerlendirilmiştir.

Problem Durumu

Türkiye'deki üniversitelerde 1990-2022 yılları arasında farklı disiplinlerde Somali'yle ilgili toplam 247 akademik çalışma (yüksek lisans ve doktora tezi) yapılmıştır. Bu akademik çalışmalar arasında Türkiye'nin Somali'deki insani yardımlarını ele alan 3 tez dikkat çekmektedir. Bunlar; 2013 yılında Belma Engin tarafından yazılan "Türkiye'nin Afrika Politikası Bağlamında Somali ile İlişkileri ve

İlişkilerin Olay Veri Yöntemiyle Analizi”, 2013 yılında Halil İbrahim Alegöz tarafından yazılan “Uluslararası İlişkilerde İnsani Diplomasinin Rolü: Türkiye-Somali Örneği” ve 2019 yılında Ahmet Çınar tarafından yazılan “Bir Yumuşak Güç Örneği Olarak Türkiye Somali İlişkileri” başlıklı tezlerdir.

Türkiye’de sağlık diplomasisiyle ilgili yapılan akademik çalışmalar oldukça azdır. Yazılan tezlerin başlıcaları şöyle sıralanabilir: 2018 yılında Gülnihan Cihanoğlu Gülen tarafından yazılan “İşlevsel Bir Bütünleşme Alanı Olarak Küresel Sağlık ve Sağlık Diplomasisi”; 2019 yılında Nida Kahraman tarafından yazılan “Sağlık Diplomasisi Türkiye İçin Model Önerisi”; 2020 yılında Miraç Kadioğlu tarafından yazılan “Yumuşak Güç Unsuru Olarak Türkiye'nin Uluslararası Sağlık Politikası”; 2020 yılında Rüştü Altılı tarafından yazılan “Türk Dış Politikasının Bir Yumuşak Güç Aracı Olarak Sağlık Diplomasisi” ve 2021 yılında Pınar Güngör Ketenci tarafından yazılan “Sağlık Diplomasisi Bağlamında Türkiye'nin Sudan ve Somali'de Yaptığı Çalışmaların Değerlendirilmesi”.

Bu tezlerin yanı sıra literatürde sağlık diplomasisi alanında ulusal anlamda yazılan birkaç makale ve 2017 yılında Medipol Üniversitesi tarafından yayınlanan “Sağlık Diplomasisi Sağlık Politikaları Sistem Analisti Eğitimi” ve Rüştü Altılı’nın 2021’de yayınladığı “Sağlığın Diplomatik Gücü” adlı çalışmalar dikkat çekmektedir. Bu çalışmalarda kamu diplomasisi ve yumuşak güç kavramlarına, Afrika konulu çalışmaların bazılarında da alt başlık olarak sağlık diplomasisine değinildiği görülmektedir. Bunlara ek olarak Dışişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Türk Kızılayı ve bazı Sivil Toplum Kurumları (STK)’nın sağlık alanında yaptığı çalışmaların verilerinin bulunduğu yıllık faaliyet raporları konu hakkında önemli bilgi kaynaklarıdır. Ayrıca Birleşmiş Milletler (BM) ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) gibi uluslararası kurumların da konuyla ilgili verileri mevcuttur.

Tüm bunlardan anlaşıldığı üzere Türkçe literatürde Afrika’ya yönelik yazılan yardım konulu akademik çalışmaların ağırlığı insani yardım alanında toplanmaktadır. Bu çalışmada daha önce yazılan akademik çalışmalardan farklı olarak Türkiye’nin

Somali'ye yaptığı yardımların temel nedenlerinin incelenmesine ve yardımların neticelerine odaklanılmaktadır. Seçilen konu, küreselleşmenin doğası gereği, her gün kendini yenileyen, farklı argümanlarla desteklenen diplomasi faaliyetlerinde güncel olması hasebiyle de önemlidir. Ayrıca Türkiye'nin Afrika'ya olan ilgisinin artmasıyla gelişen Türkiye-Afrika ilişkileri, özelde Somali'de yapılan sağlık yardımları ve bu yardımların Somali'ye katkısıyla beraber Türkiye-Somali ilişkilerine etkisini incelemesi bakımından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Sağlık diplomasisi alanında çalışmaların azlığı nedeniyle bu tezin önemli bir boşluğu dolduracağı öngörülmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Türkiye, 2002 yılı AK Parti Hükümeti sonrası değişen Afrika bakışı ile Türkiye'nin dini, tarihi ve kültürel bağı olan Somali'de yaptığı sağlık yardımlarının Somali devlet yetkilileri tarafından nasıl karşılandığı ve iki ülke ilişkilerine olumlu veya olumsuz anlamda nasıl katkı sağladığı tartışılması amaçlanmıştır. Bu manada Türkiye'nin Somali'de yaptığı sağlık yardımları ile neyi amaçladığına dair farklı görüşler mevcuttur. Tezin nihayetinde Türkiye'nin yaptığı sağlık yardımlarının insani değerlerle ve Türkiye'nin dış politika anlayışıyla uyumlu olduğunun vurgulanması beklenmektedir. Bir diğer tartışma konusu da yakın dönemde sağlık diplomasisi faaliyetlerini arttıran Türkiye'nin bu alanda yeni açılımlar vasıtasıyla diplomatik etkisini nasıl arttıracığına dair bazı öneriler verilmiştir. Türkiye'nin sağlık diplomasisini yürüteceği müstakil bir kurum ve uluslararası ölçekte uygulayabileceği sağlık diplomasisi politikası belirlenmesi yönünde öneriler sonuç bölümünde ortaya konulacaktır.

Bu çalışmada, güç kavramı ve çeşitleri, diplomasi, kamu diplomasisi, insani yardım, sağlık diplomasisi tanımlamaları yapılarak tezin hangi kavramlar üzerine inşa edileceği belirtilmiştir. Yumuşak güç kavramını ilk olarak 1990 yılında kullanan Joseph Nye'dir. Nye, bu kavramı “Ülke veya halklar üzerinde kendine karşı ilgi oluşturma, sempati ve cazibesini kullanarak ülke veya halkları istediği şekilde yönlendirebilmesi ve/veya yönetebilmesidir” olarak tanımlamaktadır (Nye, 2017: 24).

Bununla birlikte daha sonraları yumuşak güç kavramının ne ifade ettiğinin uzmanlar tarafından net anlaşılamadığı ve yoruma açık bir kavram haline geldiği aşikârdır. Tarihi çok daha eskilere dayanan diplomasi kavramı ise genellikle temel düzeyde görüşme ve devletler arasında dış politika yürütme olarak tanımlanır. Diplomasinin tanımı, günümüzde küreselleşme ve artan iletişim olanakları sayesinde yeni boyutlara da ulaşmıştır. Kamu diplomasisi bünyesinde gelişen; sağlık diplomasisi, insani diplomasi, yardım diplomasisi, kültür diplomasisi gibi diplomasi türleri bunlardan birkaçını oluşturur.

Her ne kadar sağlık diplomasisinin kavramsal tarihi 170 yıl öncesine dayansa da sağlık diplomasisi çalışmalarının küresel bir nitelik kazanması ancak 1980'lerin sonunda Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra başlamıştır. Kuşkusuz içerisinde yumuşak gücü barındıran sağlık diplomasisi, geleneksel diplomasi uygulamalarının aksine yeni ve farklı süreçleri içeren bir kamu alanıdır. DSÖ'ye göre; küresel sağlık diplomasisi, işletme, hukuk, iktisat, halk sağlığı ve uluslararası ilişkiler gibi disiplinleri bir arada toplayan bir yaklaşım sergileyerek küresel bir siyaset ortamı oluşturma süreci içeren ilişkilere dayanır.

Bu çalışmada tek taraflı menfaati öngören ve sömürgeci anlayışla tanımlanan yumuşak güç tanımına kendi değerlerince yeni bir açılım kazandıran Türkiye'nin, dini, tarihi ve kültürel bağlarının olduğu Somali'de uyguladığı sağlık diplomasisi faaliyetleri vesilesi ile elde edeceği kazanımlara değinilmiştir. Bu sayede Türkiye'nin önümüzdeki dönemde sağlık diplomasisi faaliyetlerini arttırarak devam etmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca bu çalışmada Türkiye'nin sağlık diplomasisi alanında daha etkin çalışmaları nasıl yapabileceğine yönelik öneriler ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Nitekim bu önerilerin tespit edilmesi Türkiye'nin Afrika ülkelerine yönelik siyasetinin geleceği açısından önem arz etmektedir ve çalışmanın literatüre yapacağı katkıda belirleyici olacaktır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada kavramsal tanımlamalar yaygın kanaate göre ifade edilmiştir. Örneğin; diplomasi, yumuşak güç, sağlık diplomasisi gibi kavramlar literatürde genel tanımlamaları üzerinden kullanılmış ve çalışmanın ana konusundan kopmamak için daha fazla detaya girilmemiştir. Üçüncü bölümün sonunda varılan sonuçlar ise üst düzey resmi ziyaretlerde söylenenler, devlet kurumu ve STK raporlarında yazılanlar, önceden yapılan röportajlar ve şahsi tecrübelerle sınırlandırılmıştır. Türk Devleti, Somali Devleti, büyükelçilik ve ilgili kuruluşlardan yeteri kadar veri toplanamamıştır dolayısıyla değerlendirme yapılırken kamuoyuyla paylaşılan kurum ve STK faaliyet raporları, uluslararası örgütlerin verileri ve resmi makamların söylemler esas alınmıştır. Aynı zamanda bu çalışmanın çerçevesinin ulaşılan kaynaklardaki verilerle sınırlı tutulduğunu da belirtmek gerekiyor.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma yapılırken öncelikle konuyla ilgili geniş bir literatür taraması yapılmıştır. Literatür tarama yöntemi, var olan belge ve kaynakların araştırılması ve toplanan verilerden elde edilen sonuçları yorumlamaya dayalıdır (Karasar, 2021: 76). Bu bağlamda ulusal kütüphanelerden kitap, dergi, elektronik ortamdaki kitaplar, dergiler, makaleler, süreli yayınlar, resmi belgeler, anlaşmalar, değerlendirmeler, bildiriler, köşe yazıları ve röportajlardan faydalanılmıştır. Ayrıca kamu diplomasisi, sağlık diplomasisi, Afrika ve Somali ile alakalı yazılan yüksek lisans, doktora tezleri, makaleler de incelenip gerekli görülen alıntılar kaynak gösterilerek kullanılmıştır. Ulusal ve uluslararası çalışma yapan kurumların yardım, araştırma ve istatistik bilgi içeren raporları da incelenmiştir. İncelenen bu veriler ve bilgiler, daha çok uygulama alanındaki etkileri ortaya konulmak suretiyle çalışmanın içinde kullanılmıştır. Çalışma yönteminde literatür taramasıyla beraber Türkiye ile Afrika ülkeleri ve özellikle Somali ile yapılan anlaşmalar, resmi açıklamalar, çalışma raporları, toplantı bildirileri, üniversitelerdeki Afrika merkezleri rapor ve değerlendirmeler de incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: GÜÇ KAVRAMI, KAMU DİPLOMASİ, İNSANİ YARDIM VE SAĞLIK DİPLOMASİSİ

Çalışmanın ilk bölümünde, tezin temel argümanlarının daha iyi anlaşılması adına belli bir kavramsal çerçeve ortaya konmaya çalışılmaktadır. Çalışmanın sahip olduğu kapsam çerçevesinde, güç kavramı ve çeşitleri, diplomasi, kamu diplomasisi, insani yardım ve sağlık diplomasisi gibi kavramlar açıklanmaktadır. Bu bağlamda öncelikle güç ve çeşitlerinin kavramsal olarak tanımlandığı ve günümüzde nasıl kullanıldığı incelenmektedir. Ardından diplomasi ve kamu diplomasisi kavramları ele alınmaktadır. İnsani yardım ve sivil toplum kuruluşlarının da kısaca tanımlamaları ile beraber bölümün sonunda ise sağlık diplomasisi ve gelişimine değinilmektedir.

1.1 Güç Kavramı ve Kamu Diplomasisi

1.1.1. Güç ve Çeşitleri

Uluslararası ilişkiler disiplinde güç kavramının geçmişten günümüze farklı biçimlerde kullanıldığı aşikârdır. Uluslararası sistemin yapısındaki değişimler bağlamında güç kavramının içeriği de sürekli gelişen ve değişen bir süreç halini almıştır. Dolayısıyla farklı dönemlerde birbirinden farklı tanımlamaların yapıldığı güç kavramı konusunda ortak bir fikir birliği söz konusu değildir. Öte yandan bu durum, güç kavramının teorik düzeyde zengin bir altyapıya sahip olmasını beraberinde getirmektedir. Gücü kavramsal çerçevede ilk kez tanımlamaya çalışanlar, Sun Tzu, Thucydides ve Kautilya gibi Antik Çağ'da yaşayan fikir adamlardır. Yine Orta Çağ'da yaşayan İbn-i Haldun gibi Müslüman fikir adamları da güç kavramının tanımlamaya çalışanlar arasında yer alır (Sancak, 2016: 6). Güç sözcüğünün linguistik manası ise Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde “fizik, düşünce ve ahlak yönünden bir etki yapabilme veya bir etkiye direnebilme yeteneği, kuvvet, gayret, zihin gücü, yaşama gücü” olarak tanımlanır (Türk Dil Kurumu, agis, 2022).

Uluslararası ilişkilerin Birinci Dünya Savaşı sonrasında bağımsız bir akademik disiplin haline gelmesiyle güç kavramının tanımlanmasına yönelik çabalar da çeşitlenmiştir (Sancak, 2016: 16, 17). Bu konuda önde gelen uluslararası ilişkiler uzmanlarının farklı güç tanımlamaları söz konusudur. Uluslararası ilişkilerde realist düşüncenin babası olarak kabul edilen Hans Morgenthau, gücü uluslararası siyasetin en temel amacı olarak görür ve gücü istenilen amaca ulaşmak için bir araç, bir ilişki türü olarak ifade eder. İnsanın güç konusunda hiçbir zaman tatmin olmayacağı iddiasında bulunan Morgenthau'a göre güç mevcut durumu dönüştürmek, belli etmek veya korumak için kullanılır. Ole Holsti de gücü, bir devletin sahip olduğu olanak ve manevra kabiliyetini, mükâfat, ikna, ceza ve baskı gibi yöntemlerin kullanılmasıyla diğer tarafın eylem ve hareketlerini kendi yararları istikametine doğru değişiklik yapması olarak tanımlar (Aydoğan, 2011: 12). Neo-realist düşüncenin temsilcisi Kenneth Waltz'ın güç tanımı şöyledir: "Güç, denetimi oyuncular ve gidişat üzerinden yapılması yerine devletler arası düzen üzerinde yapılmasıdır". Böylece gücü uygulamak sistemde en fazla söz hakkı kazanılarak olur (Özdemir, 2008: 127). Steven Lukes'e gelince, o güç kavramını üç boyutlu olarak tanımlar. Bunlardan birincisi neden-sonuç ilişkisi yardımıyla izlenebilir olması, ikincisi izlenen unsurları öne çıkarması ve üçüncüsü de güce maruz kalan halkın önceliklerinin ve inanışlarının biçimlenmesi ve değiştirilmesidir (Ekşi, 2014: 33).

Kuşkusuz günümüzde bir aktörün elinde olan doğal kaynaklar o aktörün gücünü ifade etmez, sadece gücü tarif ederken bir araç işlevi görür. Eğer sadece kaynaklara göre güç tarif edilseydi, Arap dünyası sahip oldukları petrol rezervlerinden dolayı, uluslararası sistemde etkin güç olmalıydı. Bundan dolayı uluslararası sistemde etkin güç olmak demek sistem dinamikleri üzerinde etkiye sahip olmayı gerektirir. Bu nedenle güç sahibi bir aktör, ortak faydaya dayalı sistem içerisinde en geniş hareket alanına sahip olabilmelidir. Aynı zamanda diğer aktörlerin kararından da en az etkilenmelidir. Öte yandan İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan uluslararası sistemin yapısı gereği aktörlere ortak yarar sağlamadığı aşikârdır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD), İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan iki kutuplu sistemde, Uluslararası Para Fonu (UPF), Dünya Bankası (DB) gibi ekonomik yapıların ve BM

gibi siyasi yapıların kurulmasında başat aktör olarak rol oynamıştır. Kendisini de bu sistemin merkezine yerleştirerek gücünü askeri ve iktisadi kaynakların yanı sıra sistemin yapısının yardımıyla arttırmıştır (Özdemir, 2008: 130).

1990'ların başında Soğuk Savaş sona erdikten sonra ise bilhassa iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmelerle müşterek bağımlılıklar artmış ve yeni bir dünya düzeni ortaya çıkmıştır. Artan bu bağımlılık ilişkileri, bir yandan egemen ulus-devletin gücünü azaltırken diğer yandan devlet-dışı aktörlerin gücünü arttırıcı bir işlev görmüştür. Nitekim çok uluslu şirketler gibi devlet-dışı aktörler ulus-devletin ekonomik bağımsızlığını doğrudan tehdit etmeye başlamıştır (Davutoğlu, 2013: 25).

Böylesi bir uluslararası sistemde bir devletin ulusal çıkarlarını koruması ve sürdürebilmesi için belki de geçmişten daha fazla güce ihtiyaç duyduğu aşikârdır. Devletler her şeyden önce kendi bekalarını sürdürmek ve güvenliklerini sağlamak için gücün farklı unsurlarını aynı anda kullanmak zorundadır. Öte yandan güç, devletlerin diğer devletlere karşı yürüttükleri dış siyaset stratejilerin belirlenmesinde de etkilidir (Tezkan, 2005: 137). Bu bağlamda günümüzdeki uluslararası sistemin yapısını da dikkate alarak gücü üç başlık halinde değerlendirmekte fayda vardır: Sert güç (*hard power*), yumuşak güç (*soft power*) ve akıllı güç (*smart power*).

1.1.1.1 Sert Güç ve Kaynakları

Gücün kullanımı söz konusu olduğunda bu konuyu açıklamak için genellikle havuç ve sopa metaforunun kullanıldığı görülür. Burada güç kullanımının sert yönüne işaret edilir. Havuçla ikna etme veya ödüllendirme, sopa ile cezalandırma ya da zora başvurma anlatılır. Askeri güç, fazla maliyet ve toplumsal baskı oluşturması nedeniyle devletler tarafından sıkça tercih edilmese de sert gücün en önemli ve birincil unsurudur. Sert gücün ikinci unsuru ise ekonomidir. Elbette küreselleşen ve karşılıklı bağımlılıkların arttığı bir dünyada ekonomik güç devletlerin bekalarını korumada ve uluslararası alanda etkin olmasında en önemli araçların başında gelmektedir (Sancak, 2016: 58, 60).

Sert güç kavramı, doğrudan askeri ve ekonomik araçları kullanarak diğer devletlere karşı zor kullanma ve baskı siyaseti izlemeyi içerir. Sert gücün doğrudan kullanılması, karşı tarafa gözdağı vermeyi ve bir davranışı yapmaya veya yapmamaya zorlamayı hedeflemektedir. Kuşkusuz bilhassa askeri güç kullanımı karşı tarafa ciddi zararlar verir ve insan kaybına yol açabilir. Bundan dolayı askeri güç kullanımına aynı düzeyde karşılık vermeyen aktörler, genellikle geri adım atmak veya mevcut stratejisini değiştirmek zorunda kalır. Günümüzde devletler askeri güç kullanımının yanında ekonomik güç araçlarının kullanılması yoluyla da aynı neticeleri elde edebilmektedir. Bu ekonomik güç araçları arasında ithalat ve ihracatın sınırlandırılması veya tam olarak durdurulması, yani ambargo en sık kullanılanlardır. Aynı zamanda bir devlete borç ve kredi olanaklarının sınırlandırılması ve para biriminin uluslararası değerinin düşürmeye yönelik girişimler de o devletin ekonomisinin bozacak, hatta o devleti siyasi kargaşa ortamına sürükleyecek ekonomik güç araçlarının kullanıldığı sert güç uygulamalarıdır (Tezkan, 2005: 141).

Joseph Nye, sert güç kavramını açıklarken ekonomik unsurlar yerine daha çok askeri unsurlara ağırlık yer verir (Nye, 2017: 54). Oysaki günümüzde askeri gücün etkili ve verimli kullanımı, ekonomik güç unsurlarından bağımsız düşünülemez. Askeri güçten bahsederken savaş teknolojileri çok önemli olduğu için ekonomik altyapının bu oranda güçlü olması gerekir. Aynı zamanda sert güç uygulamalarında askeri araçlarla birlikte ekonomik araçların da eşzamanlı kullanımı karşı tarafa istenileni daha kısa süre içinde ve daha kolay yaptırmayı sağlar. Dolayısıyla sert gücün neticeleri hızlı alınmakla birlikte ekonomik güç araçlarıyla desteklenmezse karşı tarafta uyandırdığı etki uzun süreli olmayabilir.

Ulusal çıkarları korumak amacıyla devletlerin zorunlu hallerde uygulayabileceği kaba kuvvet unsurlarının, karşı tarafı ikna etmesi genellikle kaçınılmazdır. Bu gibi durumlarda gücü kullanabilecek devletlerin yeterli yetkinlik ve güce sahip olması gerekir. Dış politikada askerî gücün etkili olabilmesi için silahlı kuvvetlerin etkin olabilmesi önemli görülmektedir. Dünya arenasında güçlü askeri birlikler kuran ülkeler diğerlerine nazaran daha etkili olmuştur (Çınar, 2019: 8).

1.1.1.2.Yumuşak Güç ve Kaynakları

Joseph Nye, 1990 yılında ilk defa yumuşak güç kavramını kullanmış ve yumuşak gücü “Ülke veya halklar üzerinde kendine karşı ilgi oluşturmaları, sempati ve cazibesini kullanarak ülke veya halkları istediği şekilde yönlendirebilmesi ve/veya yönetebilmesidir” şeklinde açıklamıştır (Nye, 2017: 24). Daha sonraları uluslararası ilişkiler uzmanları yumuşak güce farklı anlamlar yükleyerek kavramın içeriğini şekillendirmeye çabalamıştır. Bu çabalar, büyük ölçüde yumuşak güç kavramının tam olarak anlaşılabilmesi ve yoruma açık olmasının bir neticesidir.

Yumuşak güç kullanımında meşruluğun çok önemli bir faktör olduğunu unutmamak gerekiyor. Yumuşak güç uygulamak isteyen ülkelerde devlet ve halkın gözünde meşru olmak veya öyle algılanmak bu uygulamaların başarısında kritik bir noktadır. Bu sağlandığı takdirde yumuşak güç siyasetinden hızlı ve olumlu neticeler elde etmek mümkündür. Yine Soğuk Savaş sonrası dönemde küreselleşmenin ve karşılıklı bağımlılığı dayalı ilişkiler yumuşak güç kullanımının dünya çapında artmasının başlıca nedenidir. Bilhassa gelişmiş devletler tarafından dış siyasette günden güne artan bir yumuşak güç kullanımı söz konusudur. Tabii bu şekilde yumuşak güç kullanımının artması diğer güç kullanımlarına göre daha az maliyetli olmasıyla ilişkilidir. Aynı zamanda uygulanan toplumların nazarında ve kamuoyunda yumuşak güç sert güce kıyasla daha ılımlı karşılanmaktadır.

Yumuşak güç kaynakları arasında en önemlileri olarak kültür, müzik, sinema, eğitim, politika, ekonomi, teknoloji, sosyal medya, turizm, sağlık, insani yardım ve STK faaliyetleridir. Yumuşak güç kaynaklarını kullanan ülkeler bu kaynaklar sayesinde kendi kültürlerini, söylemlerini, yaşam tarzlarını diğer ülkelere tanıtır, onlar üzerinde etki oluşturlar. Müzik ve sinema yoluyla birçok siyasi ve kültürel mesajlar rahatlıkla iletilebilir. Bununla birlikte devletler diğer ülkelerde açtıkları eğitim kurumları aracılığı ile kendi kültürlerini anlatmakla beraber kendi ülkelerinde de eğitim almalarını teşvik ederler (Nye, 2011: 17). Uluslararası değişim

programlarını aktif olarak kullanan devletler de bu yöntemle ile kültürlerini, din, dil ve yaşam biçimlerini farklı yerlerde gösterebilme imkânına sahip olur. Bunun en önemli örnekleri, Avrupa Birliği (AB)'nin "Erasmus Öğrenci Değişim Programı" ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) tarafından uygulanan "Türkiye Bursları" isimli burs çalışmalarıdır (Yılmaz, 2012: 25).

Siyasette doğru hamleleri yapan ülkeler, uluslararası kamuoyunda da daha etkin hale gelirler. İnsan hakları ihlallerinin olmamasına önem veren, yargının bağımsız olduğu ve demokratik yönetimlerin etkili olduğu devletler bu durumu diğer devletlere karşı üstünlük olarak kullandıkları için, diğer devlet halkları tarafından ilgi duyulur hale gelmiştir. Bu sayede kendi ülke imajlarına olan ilgiyi sürekli cazip tutmuşlardır. Ekonomik anlamda etkin bir yapıda olan ülkeler, uluslararası alanda daha çok etki alanına sahiptir. Ekonomik göstergeleri iyi olan ülkeler kendilerine karşı bir hayranlık hissi uyandırır. Bu nedenle ekonomik olarak güçlü olan ülkeler girmek istedikleri bölgelerde yumuşak güç unsurlarını daha rahat uygularlar. İletişim ağlarının etkisini arttırması teknolojinin gelişmesi ile doğru orantılıdır. Dolayısıyla basın, TV, radyo, gazete ve sosyal medya gibi iletişim araçları uluslararası ve yerel dildeki yayınları ile kendi kültürlerini çok daha rahat aktarırlar. Aynı zamanda haber kaynaklarını da kendi istekleri doğrultusunda yönlendirebilirler.

Yumuşak güç kullanımında devlet dışı organizasyonların başında STK'lar gelmektedir. Birçok devlet, resmi kanallar üzerinden yapamadığı çalışmaları STK'lar üzerinden yapmaktadır. Bu bağlamda STK'ların güvenilir olması, saha uzmanlarının bulunması ve yerel bağlantılarının olması çalışma yapılacak bölgede yapılan çalışmanın etkisini arttırmaktadır. Yumuşak güç uygulamalarında farklı coğrafyalardaki toplulukların taleplerini doğru olarak belirlemek ve bu doğrultuda ortak değerler üzerinden hareket etmek istenilen sonuca varmak için çok önemlidir. Bu nedenle uygulama yapılacak coğrafyanın tercihlerini şekillendirebilmelidir. Dolayısıyla hedef kitlenin uygulama yapacak devletin amaçlarının meşru olduğuna inanması ve teşvik veya tehdit kullanmadan söz konusu topluluğu bir şey yapmaya ya da yapmamaya ikna edilmesidir. Uygulanacak yumuşak güç politikaları da hedef kitlenin yaşam biçimine, kültürüne, dini ve toplumsal değerlerine göre değişim

gösterecektir (Nye, 2017: 73). İstedığınız sonuçlara ulaşmak için güç kaynaklarına sahip olmanız tek başına yeterli olmayacaktır. Gücün yanı sıra iyi belirlenmiş strateji ve kabiliyetli bir liderlik anlayışı gerekmektedir (Ağırbaş, 2016: 13). Sert ve yumuşak güç bir aktörün amacını gerçekleştirmede aynı amaca hizmet etmektedir fakat yöntemleri farklıdır. Dolayısıyla aralarında birbirine bağımlı bir ilişki yoktur. Yani yumuşak gücün bir anlam ifade etmesi için sert güç olmalıdır şeklinde bir değerlendirme yanlış olur (Sancak, 2016: 83, 84).

1.1.1.3.Akıllı Güç ve Kaynakları

Joseph Nye ve Richard Armitage tarafından, ABD’de, Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi (*Center for Strategic and International Studies - CSIS*) bünyesinde Tarafsız Akıllı Güç Komisyonu (*Comission on Smart Power*) kurulmuştur. Akıllı güç kavramı da ilk olarak bu uzmanlar tarafından kullanılmıştır. Akıllı güç; sert güç ve yumuşak güçlerin birleşmesinden oluşan bütünleşmiş bir strateji geliştirme ve kaynak tabanı oluşturma yöntemidir. Hedeflere ulaşmak için araç kitlerinin bulunduğu güçtür. Kullanılacak bölgeye göre sert veya yumuşak güç unsurlarını içerebilir. Akıllı gücün en önemli amacı, yapılacak eylemlere meşru bir zemin oluşturmak ve etki alanını genişletmektir (Çınar, 2019: 9).

11 Eylül saldırılarının akabinde ortaya çıkan akıllı güç, ABD’nin Ortadoğu’da yaptığı sert ve vahşi uygulamalar sebebiyle bozulan algısını düzeltme çabasıdır. Irak ve Afganistan işgalleri sırasında ABD’nin yaptığı zulümler ve sınır ötesi operasyonlar neticesinde uluslararası desteği azalmıştır. Bu sebeple hem kendi halkından gördüğü destek azalmıştır hem de ekonomik zararlar görmüştür.

Bir ülkenin izlediği politikaların diğer ülkeler tarafından da kabul görmesi için, uygulayıcı ülkenin kültürünün, siyasi fikirlerinin ve politikalarının çekiciliğinin etkisi yumuşak güç ve sert gücün sentezinden oluşmalıdır. Çünkü sert güç tek başına uygulandığında bazı durumlarda etkili olsa da küreselleşen dünyadaki yeni sistemde tek başına etkili olamıyor (Nye, 2011: 115).

Sonuç olarak; sert güç ve yumuşak gücün birleşimiyle oluşan akıllı güç kavramı da uygulama yapılacak ülke veya toplumun tutumları ile uyumlu öncesinde belirlenmiş formda vereceği tepkilere uyumlu bir süreç hazırlanmasıdır. Sert gücün gerekliliği yanında, aynı zamanda yumuşak güç kullanımında da en önemli güvencesi olacaktır (Aydoğan, 2018: 14).

1.1.2. Kamu Diplomasisi

1.1.2.1. Diplomasi Kavramı

TDK sözlüğü diplomasiyi, “Uluslararası ilişkileri düzenleyen antlaşmalar bütünü; yabancı bir ülkede ve uluslararası toplantılarda ülkesini temsil etme işi ve sanatı; bu işte çalışan kimsenin görevi, mesleği; bu görevlilerin oluşturduğu topluluk; güç bir görüşme sırasında gösterilen ustalık ve beceriklilik” şeklinde tanımlamaktadır (Türk Dil Kurumu, agis, 2022). Temel düzeyde görüşme yöntemi olarak tanımlanan diplomasi, devletler arasında dış politikayı yürütme biçimidir. Dış politikada devletlerin uluslararası siyasi etki oluşturmak için kullandığı diplomasi, ülkeler tarafından diplomatlar aracılığıyla uygulanır. Uluslararası sistemi yönetmek veya yönlendirmek isteyen aktörler diğer aktörlerle etkileşimleriyle süreci yürütürler (Sönmezoğlu, 2014: 442).

Devletlerin dış politika uygulamalarındaki en çok tercih ettikleri yol diplomasıdır. Eskiden sınırları belli olan devlet sayısı daha az olduğu için devletler arası diplomasi ikili ilişkiler şeklinde yürütülmekteydi. Bu durum ulaşım zorlukları ve haberleşme sıkıntılarından dolayı devletler arası sorunların çözümünde ciddi sorunlar oluşturmaktaydı. Günümüzde BM’ye üye 193 devlet arasındaki ilişkiler küreselleşmenin gereği olarak ikili düzeyde yürütülememektedir (Arı, 2013: 221). Dış politika ve diplomasi kavramları genellikle birbirleri ile karıştırılabilir. Ulus devletlerin diğer ülkeler ile ilişkilerini, davranış usullerini tanımlarken diplomasi ve dış politika yeni anlamlarda kullanılmaktadır. Diplomasi, dış politikanın uygulama araçlarından birisi veya araçların bütünüdür. Daha durağan olarak tanımlanabilecek

dış politikanın aksine diplomasi daha aktif bir özelliğe sahiptir. Sonuç olarak dış politika strateji belirleme sürecidir, diplomaside o prosedürü uygulama sürecidir (Nye, 2011: 62).

Diplomasi faaliyetlerinin temel işlevi olan müzakere süreçlerini yürütmekle yükümlü olan dış misyon temsilcileri, bulundukları ülkeler ile sürekli irtibat halinde olmuşlardır. Diplomasi yöntemlerinin en başında barışçıl yollarla sorunların çözülmesi vardır. Fakat güç kullanımı gerektiren askeri operasyonlar da bir diplomasi yöntemidir. Küreselleşme neticesinde tanımı ve kapsamı değişen diplomasi kavramının uygulayıcı alanları da genişlemiştir. Çok uluslu şirketler, STK'lar, akademisyenler, bireyler gibi etkenler ülkeler arası ilişkilerin geliştirilmesinde daha etkin rol almaktadır.

1.1.2.2.Kamu Diplomasisi Kavramı

İlk olarak Amerikalı diplomat ve akademisyen Edmund Gullion tarafından 1965 yılında kullanılan “kamu diplomasisi” kavramı, kamu kurumlarının dış politika oluşturulurken tutum ve davranışlarının nasıl olacağı, uygulama süreçlerinin belirlenmesi, politikanın uygulanacağı ülkelerdeki kamuoyu oluşturma süreci olarak tanımlamıştır (Kurtuluş, 2014: 34). TDK, kamu diplomasisi kavramını; “Bir ulusun düşüncelerini, hedeflerini, ideallerini, güncel politikalarını, kurumlarını ve kültürünü yabancı ülkelerin kamuoylarına anlatma amacıyla uygulanan politika” olarak tanımlamaktadır (Türk Dil Kurumu, agis, 2022).

Kamu diplomasisi kavramını daha anlaşılır tanımlayan Joseph Nye ise: dünya siyaset arenasında istediği sonuçlara varmak isteyen ülkeler, kamu diplomasisi uygulamalarında diğer ülkeler nazarında kendi değerleri benimsenen, hayranlık duyulan, örnek alınan, taklit edilen ülke konumunda olması olarak tanımlamıştır (Nye, 2011: 14). Aynı zamanda Nye, kamu diplomasisini, yumuşak gücün kullanım alanlarından biri olarak da tanımlamaktadır. Kamu diplomasisi faaliyetlerinin daha etkin ve verimli yürütülmesi için devletler, dışişleri bakanlıkları ve dış temsilciliklerle

beraber STK'lar, şirketler, üniversiteler, araştırma merkezleri, basın gibi kurum ve kuruluşlarla beraber sosyal medya uygulamalarını da sürece dâhil etmektedirler. Burada devletlerin en önemli rolü; ilgili kurum ve kuruluşlar arasındaki koordineyi sağlamak ve kurumlar arası işbirliğini geliştirmek suretiyle kaynakların daha verimli kullanılmasını katkı sunmaktır (Demir, 2012: 25).

İnternet kullanımının artmasıyla çok hızlı şekilde gelişen iletişim araçları sayesinde devletlerin ve halklarının birbirleri ile olan ilişkileri artmıştır. Bu sebeple devletlerin kamu diplomasisini uygulama gerekliliği ve şekli değişmiştir (İskit, 2011: 347). Küreselleşme sebebiyle ulus devletlerin sınırlarını aşan, küresel ısınma, çevre kirliliği, sağlık kurumlarına erişim, temiz içme suyu eksikliği ve kültürel çatışmalar gibi sorunların meydana gelmesi, geleneksel olarak kullanılan iki taraflı diplomasinin, keskin bir şekilde dönüşüm geçirmesine sebep olmuştur (Bilener, 2016: 16). Bu durumun neticesinde uluslararası ilişkilerde diplomasinin değişen yeni anlayışına kamular da dâhil olarak kamu diplomasisi (*public diplomacy*) kavramı ortaya çıkmıştır. Kamu diplomasisi Türkçede “kamusal diplomasi” ve “kamuoyu diplomasisi” olarak kullanılmış olsa da bu kavramlar yerine “kamu diplomasisi” ifadesi daha sık kullanılmıştır (Sancar, 2012: 87).

Bilhassa Soğuk Savaş dönemi boyunca devletler tarafından farklı boyutlarda kullanılan kamu diplomasisi Soğuk Savaş dönemi sonrası önemi daha da belirginleşen çok daha yoğun ve farklı boyutlarda kullanılmıştır. Küreselleşen dünyada, diplomasinin kendisi ve uygulama biçimlerinin etkileri eskiye nazaran daha farklı boyutlara taşınmıştır. Bu durumun oluşmasında uluslararası dengelerin değişmesi, güç merkezlerinin değişkenlik göstermesi, devlet ve toplum yapılarındaki değişim, iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması gibi faktörler etkili olmuştur. Bu faktörler devletler ile beraber, uluslararası örgütlerin, çok uluslu şirketlerin, STK'ların ve hatta bireylerin dahi diplomasinin çalışma alanı içerisinde etkili olmasına olanak sağlamıştır. Ayrıca daha kapsamlı diplomatik ilişkiler kurma ihtiyacı oluşmuştur. Bu gelişmeler neticesinde kamu diplomasisi bir yöntem olarak ortaya çıkmıştır.

Devletlerin etki dereceleri uyguladıkları kamu diplomasisi araçlarının gücüyle doğru orantılıdır. Dolayısıyla bir ülkenin kendini tanımlama şekli, imaj oluşturma, mevcut imajını değiştirme çabası, diğer ülkeler tarafından nasıl algılandığı, uygulayacağı kamu diplomasi alanına girer. Bu çerçevede kamu diplomasisini gönüllere hitap etme becerisi olarak da tanımlayabiliriz. Kamu diplomasisi devletlerin ulusal menfaatleri ve kendi çıkarları doğrultusunda, kültürünü, yaşam tarzını, kurumlarını, fikirlerini anlatmak, tanıtmak, etki altına almak amacıyla diğer devletlerin halklarına uyguladığı iletişim sürecidir (Melissen, 2005: 12). Dolayısıyla kamu diplomasisi uygulamaları devletler tarafından diğer devletlerin halklarına uygulanır.

Kamu diplomasisi kavramının ortaya çıkmasında önemli bir devlet dışı etken olarak görülen halk kitlesine yönelik yapılacak çalışmalar, geleneksel diplomasiye kıyasla farklılık göstermektedir. Zira geleneksel diplomaside ilişkiler devletler düzeyinde kurulmuştur (Sevin, 2016: 86). Kamu diplomasisi çalışmalarında devletler karşılıklı fayda sağlanmaya çalışılır. Yani iki devlet de uygulanan durumdan karşılıklı kazanç sağlar. İki ülkenin de imajına olumlu yönde katkı sağlayacak anlaşmalar yapılabilir. ABD ve Almanya'nın Soğuk Savaş döneminde birbirlerini güvenli müttefik olarak tanımladıkları anlaşma bu durumun bir örneğidir (Sancak, 2016: 122). Aynı zamanda ülkeler kendileri hakkındaki olumsuz düşünceleri düzeltmek adına da kamu diplomasisi faaliyetleri yapmaktadırlar.

Ülkelerin dış politikalarını diğer ülkeler tarafından kabul görmesinin en önemli yöntemi kamu diplomasisi yöntemidir. Bundan dolayı hükümetler herhangi bir eylem yapacakları zaman hem kendi kamuoyunu hem de yabancı kamuoyunu dikkate almak durumundadır. Aynı zamanda her iki kamuoyuna karşı da sorumludur. Bundan dolayı hükümetler herhangi bir karar alırken uluslararası birlikleri de kararlara dâhil etmeye çalışırlar (Erzen, 2014: 60).

Günümüz toplumlarında halk, devlet otoritelerine şüpheli bir yaklaşımla baktığı için devletler birçok kamu diplomasisi faaliyetini STK'ların arka planında destekçisi olarak yürütmektedir. Bunun yanı sıra bazı kamu diplomasisi faaliyetleri de

devletler tarafından hükümetleri eliyle açıkça yapılmaktadır. Burada amaç tarafsızlık algısı oluşturacak bir görüntü vermektir (Nye, 2017: 113). Kamu diplomasisini hükümetlerin yanı sıra uluslararası organizasyonlar, devlet dışı uluslararası gruplar, STK'lar, medya kuruluşları, uluslararası şirketler, askeri ittifaklar da uluslararası kamuoyu oluşturmak ve ilişkilerini yürütmek için kullanmaktadır (Yıldırım, 2015: 120).

Kamu diplomasisi faaliyetleri yapılırken uygulanan politikaların akılcı, ikna edici ve savunulabilir olması uygulamanın daha başarılı olması için temel şarttır. İnsan haklarını hiçe sayan, adaletten yoksun, şantaj, tehdit, işgal ve zulüm gibi meşru olmayan yöntemlerle dayatılan politikaların savunulması veya dünya kamuoyuna anlatılması mümkün değildir. Sürekli olarak insan hakları ihlalleri yapan ve/veya diğer ülkeleri işgal etmeyi kendine hak olarak gören ülkelerin kamu diplomasisi faaliyetlerinde başarılı olması mümkün değildir. Örnek olarak, yıllardır Filistin topraklarını zorbalıkla ele geçirmeye çalışan ve sistematik bir şekilde Filistin halkına zulmeden İsrail, Irak ve Afganistan'ı işgal eden ve her türlü zulmü buradaki halka yapan ABD ve Doğu Türkistan'da bir toplumu yok etme çabasına girişmiş Çin gibi ülkeler verilebilir. Sistematik şekilde diğer ülkelere zulmeden bu ülkelerin kamu diplomasisi uygulamalarına kuşku ile bakılmaktadır (Kalın, 2012: 150).

Kamu diplomasisi ve yumuşak güç kavramları iç içe geçtiği için bazen birbirleri ile karıştırılabilir. Bu açıdan tanımlayacak olursak kamu diplomasisi yumuşak gücün kullanım alanlarından birisidir. Kamu diplomasisi faaliyetlerinin daha planlı uygulanması yumuşak güç uygulamalarının daha etkili kullanılmasına katkı sağlayacaktır (Akçadağ, agis, 2014). Ülkelerin yumuşak güç uygulama şekilleri, potansiyelleri, düşünceleri uyulama yapılacak muhatap ülkeninkinden farklılık göstermesinden dolayı kamu diplomasisi uygulamaları da farklılık göstermektedir. Dolayısıyla çalışma yapılacak ülkelerdeki kamu diplomasisi yöntem ve araçları muhatap ülkenin kendi şartlarına göre belirlenmelidir (Sancak, 2016: 133).

Devletler yumuşak güç faaliyetlerinden biri olan kamu diplomasisi uygulamalarını yaparken diğer devlet ve halkların kendine karşı olan düşüncelerinin

olumlu yönde gelişmesine katkı sağlayacak iyi niyet, samimiyet ve inandırıcılık gibi argümanlar geliştirmelidir. İnsani yardım faaliyetleri, kültürel etkinlikler, spor organizasyonları, sağlık yardımları, eğitim olanakları, sanatsal etkinlikler, gezi programları uygulanabilir kamu diplomasisinin alanlarındandır.

1.2. İnsani Yardım ve Sivil Toplum Kuruluşları

1.2.1. İnsani Yardım Kavramı

“İnsan” kavramı herhangi bir ırka, milliyete, cinsiyete, kültüre veya dine bağımlı olmadan, herhangi bir durumdan dolayı öncelenmeyen ve üstün görülmeyen, herkesi kapsayan bir olgu olarak tanımlanabilir (Örgel, 2018: 10). "İnsani" kavramı genellikle yardımseverlik ile alakalıdır. 21. Yüzyıldan itibaren “insani” kelimesi genellikle; acil durum, afet, kriz, felaket, yardım ve müdahale gibi isimlerle beraber kullanılmıştır. Aynı zamanda yardım edilmesi gereken acil bir durumu da ifade eden "İnsani" kavramı insanlara ve toplumlara ahlaki bir mecburiyet de yükler (Dijkzeul ve Griesinger, 2020: 2, 5).

Uluslararası hukuk, “silahlı çatışma” kavramını, “devletlerin diğer devletlere karşı uyguladığı silahlı kuvvet veya hükümet güçleriyle örgütlü, silahlı gruplar arasında uzun süreli silahlı şiddetin bulunduğu her durum” şeklinde tanımlamaktadır. Yine uluslararası hukuk “sivil” veya “sivil halk” kavramını kadın, çocuk, hasta, yaşlı, mülteci veya zorla yerinden edilmiş insanları kapsayan, doğrudan silahlı çatışmaya katılmayan silahsız insan veya insan grubu” şeklinde tanımlamaktadır. Bu tür çatışma ortamlarında sivil halkın temel hakları olan sağlık, beslenme ve barınma gibi haklarına zarar verilmemeli ve bu ihtiyaçları karışmasına engel olunmamalıdır. Ama birçok çatışma ortamında da görülmektedir ki, sivil halkın temel düzeyde yaşamını devam ettirecek şekilde kullanacağı tarım arazileri başta olmak üzere birçok üretim alanı tahrip edilmektedir. Bunun neticesinde sivil halkın bir kısmı yaşamlarına devam edebilmek için çatışma ortamlarını terk ederek göç etmek durumunda kalmaktadır. Sivil halkın temel ihtiyaçlarını ve güvenliğini sağlamak durumunda olan kendi

devletleri ekonomik, siyasi ve askeri sebeplerden dolayı bu imkânları halkına sunmakta problem yaşayabilmektedir. Bu gibi durumlarda diğer devlet ve insani yardım kuruluşları tarafından yapılan insani yardımlar devreye girmektedir. Yapılan bu yardımlar uluslararası hukuk normlarına uygun olarak bazı kurallara bağlanmıştır (Durmaz, 2020: 1, 2).

İnsani alan, özellikle 21. Yüzyılda tüm dünyada devletlerin insana, normlara ve kültüre dayalı gelişen politikalar sayesinde önemi artan bir konu olmuştur. Soğuk Savaş döneminden itibaren küreselleşmenin de artan etkisiyle, sert gücün yerini alan yumuşak güç ve akıllı güç uygulamaları ile insani alan çalışmalarının etkisi artmıştır. İnsani alan, çatışma ve afet bölgelerinde yapılacak insani yardımın uygulanacağı alan olarak tarif edilebilir. İnsani yardımın sağlıklı bir şekilde mağdurlara ulaştırılabilmesi için ilgili kurum ve kuruluşların insani alanı, insani yardım kuruluşlarına sağlaması elzemdir. İnsani alanın uygun şekilde oluşturulmadığı ortamlarda insani yardımın düzenli ve etkili şekilde yapılmasında ciddi aksaklıklar meydana gelmesi olağandır (Ciğer, 2016: 23, 27).

İnsani yardım faaliyetleri genellikle silahlı çatışma veya doğal afet durumlarında yapılmaktadır. İnsani yardım kavramının ortak bir tanımı yoktur. Ne tür mal ve hizmetlerin insani yardım kapsamına gireceği noktasında farklı görüşler mevcuttur. Uluslararası Kızılhaç Komitesi (*International Committee of the Red Cross-ICRC*) insani yardım tanımına “yiyecek, barınak, giysi, sağlık, ilk yardım, psikososyal destek, vs.” gibi mal ve hizmetleri katarken, BM bu yardımlarla beraber bu yardımların ulaştırması için kullanılan “insan, lojistik ekipman ve ulaşım araçlarını” da dahil etmektedir. Uluslararası İnsancıl Hukuk Enstitüsü de insani yardım tanımına “dini ve manevi yardım ile sivil savunmayı, mültecilerin ve yerinden edilmişlerin geri döndürülmesi ile psikolojik desteği” ekleyerek, “silah, askeri mühimmat ve buna benzer herhangi bir askeri materyalin” insani yardım adı altında sivillere verilemeyeceğini de belirtmiştir. Uluslararası Ceza Mahkemesi ise insani yardımın sadece insani amaçlarla yapılması gerektiğini belirterek “silah ve askeri mühimmat” gibi sivillere zarar verecek malzemelerin sağlanmasını uluslararası hukuka aykırı bulmuştur. İnsani yardım, genel anlamda savaş ve felaket mağdurlarının ihtiyaçlarını

gidermek, gıda, sağlık, eğitim, barınma, ulaşım gibi temel insani ihtiyaçlarını karşılamak olarak tanımlanabilir (Durmaz, 2020: 3, 4).

İnsani yardımın yanı sıra son yüzyılda ortaya çıkan kalkınma yardımları çatışma ve afet bölgelerinde kalıcı kalkınmayı sağlamayı, yoksulluğu ortadan kaldırmayı, barışın sağlanmasını amaçlayan ekonomik, diplomatik ve siyasi yönleri olan, bölgesel ve küresel denge ve güç yapılarıyla ilişkili uluslararası bir yardım faaliyeti türü olarak tanımlanabilir (Şahin, 2013: 3). İnsani ve kalkınma yardımları bir sürekliliğin parçasıdır (Monico vd, 2014: 1, 2). Diğer bir tanım da kalkınma yardımları toplumların kalkınmalarına engel olan ekonomik, sosyal ve kurumsal sorunların ortadan kaldırılması, yoksulluğun engellenmesi, yaşam standartlarının artırılması adına yapılan yardımlardır (Tok, 2020: 19).

İnsani yardım, devlet kurumları ve STK'ların gönüllü olarak, beraber veya ayrı şekillerde yaptığı çalışmalar iken dış yardım bir devletin diğer bir devlete yaptığı resmi yardımlardır. Dış yardımlar ikili veya daha çok taraflı uluslararası anlaşmalar gereği de yapılabilmektedir (Monico vd, 2014: 1, 2). Dış yardımlar; diplomasi, işbirliği ve ortaklık anlaşmaları, ticaret, ekonomik yaptırımlar, askeri güç gibi dış politikanın önemli bir argümanıdır. Bazen de dış yardım yapan devletlerin yardım yaptığı devletlerin iç veya dış işlerine karışmasına sebebiyet verir. Dış yardım yapacak devletler kararları kendi ulusal çıkarları doğrultusunda hükümetleri tarafından verilmektedir (Apodaca, 2017: 1). ABD tarafından yapılan Avrupa Kalkınma Programı (*European Recovery Program*) daha yaygın bilinen ismiyle “Marshall Planı” 1947’de 2. Dünya savaşından çıkmış olan Avrupalı devletleri kalkındırmak adına başlatılmıştır. Bu program dış yardım adına ilk sayılabilecek bir uygulamadır. Avrupalı devletlere yardımı amaçlayan bir program gibi gözükse de bu çalışma bölgede güçlenmek isteyen ABD’nin SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği)’ye karşı stratejik çıkarlarına hizmet etmekteydi (Apodaca, 2017: 9, 11). Dış yardımların 70 yıldır devasa boyutlarda devam etmesine rağmen, yardım alan ülkelerin çoğu ekonomik ve siyasi anlamda geri kalmışlıklarına devam etmektedirler (Apodaca, 2017: 14). Bu tip yardımları ele alırken yardım alacak ülkelerin neden yoksul kaldığı, ekonomik ve siyasi düzenlerinin nasıl bozulduğu gibi soruların

cevaplarına bakıldığında yardımı yapan bazı ülkelerin yardım yapılacak ülkeyi yardıma muhtaç hale getirenler olduğu da görülmektedir. Dünyanın daha yaşanılır hale gelmesi, savaşların ve sömürünün sonlandırılması için kalıcı yardımların artması ve yapılan yardımların doğru yerlerde kullanılması elzemdir. Dolayısı ile yapılan tüm yardımlar her zaman yeni bir pazar oluşturmak veya sömürmek anlamına gelmemektedir (Şahin, 2013: 3). Fransa, Portekiz, İspanya ve İngiltere gibi sömürgeci devletler dış yardımlarını eski sömürgelerine daha çok yaparak onlar üzerindeki etki ve imtiyazlarını devam ettirmektedirler (Apodaca, 2017: 3, 7). Bu durum bütün yardım yapanlar için geçerli olmamakla beraber sömürgeci gelenekten gelen Batı toplumlarında kullanılan insan hakları ve demokrasi götürme kavramları neticesinde birçok çatışma ortamının yardım yapan bu ülkeler tarafından oluşturulduğu görülmektedir.

Tarihte; savaş, çatışma ve afetler dolayısıyla insani yardıma ihtiyaç duyulan birçok dönemde özellikle dini ve insani bakış açılarıyla farklı türlerde insani yardımlar yapılmıştır. İnsani yardımın kurumsallaşma tarihine bakacak olursak özellikle ICRC'nin kurulması bu sürecin gelişiminde etkili olmuştur.

Henry Dunant, İtalya'da 1859 yılında meydana gelen Solferino Savaşı'nda şahit olduğu vahşet sebebiyle savaş mağdurlarının insani haklarının korunması, onlara insani yardım yapılması ve insani hukukun geliştirilmesi için 1863 yılında ICRC'nin kurulmasına öncülük etmiştir (Durmaz, 2020: 8, 9). Dunant ve arkadaşları, savaşlarda sağlık personellerinin hukukunu korumak ve savaş ortamında insan onuruna uygun şekilde çalışma yapmalarını sağlamak adına hukuki anlamda tarafsız oldukları anlamına gelen bir belge hazırlamışlardır. Hazırlanan bu belge Cenevre Sözleşmesi'nin taslağını oluşturmuştur. Bu belgenin oluşturulup, uluslararası arenada tanıtılması ile Kızılhaç organizasyonu uluslararası anlamda etkin ve bilinir hale gelmiştir. ICRC 1864 yılında Cenevre'de organize ettiği 10 maddelik "Savaş Alanında Yaralıların ve Hastaların Durumunu İyileştirme Sözleşmesi" isimli sözleşme 12 devlet tarafından imzalanarak Birinci Cenevre Sözleşmesi adını almıştır. İmzalanan bu sözleşme ile Kızılhaç Hareketi resmi olarak tanınmış ve temel prensipleri belirlenmiştir. Cenevre Sözleşmesi Nihai Protokolü 6 Temmuz 1906

tarihinde imzalanmıştır (Şensivas, 2019: 44, 45). Uluslararası Kızılay Hareketi de 1877 yılında kurulmuştur. Dünyadaki insani yardım konusuna öncülük eden bu iki kuruluş, dünyanın en eski insani yardım kuruluşlarıdır (Ciğer, 2016: 24).

İnsani yardımın yeni bir boyuta evrilmesinde 1914-1918 ve 1939-1945 yılları arasında yaşanan iki büyük dünya savaşı etkili olmuştur. Öngörülemez şekilde insani dramlara sebep olan bu savaşlar sebebiyle insani yardımın etkisi giderek artmıştır. Bu savaşlar sürecinde ICRC etkinliğini uluslararası düzeyde arttırmış, savaş mağdurlarının ihtiyaçlarını gidermeye çalışmış ve sağlık hizmeti sunmuştur. Bu süreç hükümet dışı sivil organizasyonlarının da gelişimine katkı sağlamıştır. 1. Dünya Savaşı'nın akabinde, 1919 yılında Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Federasyonu'nun ilk hali olan Kızılhaç Toplulukları Ligi kurularak insani yardım konusunda uluslararası koordinasyonun sağlanması hedeflenmiştir (Durmaz, 2020: 8, 11). Uluslararası Kızılay ve Kızılhaç Federasyonu 2021 yılı sonu itibariyle 100'den fazla ülkede 20.867 çalışanı ve yıllık 2 trilyon Euro bütçesi ile insani yardım alanında dünyanın en büyük STK'sı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir (ICRC, agis, 2021). 2. Dünya Savaşı esnasında savaş mağduriyetlerinin giderilmesi adına *Oxford Committee for Famine Relief* (OXFAM), *Catholic Relief Services* (CRS) ve *Cooperative for Assistance and Relief Everywhere* (CARE) gibi uluslararası yardım organizasyonları kurulmuştur. Kadın ve çocuklara yönelik çalışmaları daha fazla olan bu kuruluşlar kuruldukları devletlerin müttefiklerine yiyecek ve sağlık yardımında bulunmuştur. Savaş sonrasında insani yardım faaliyetlerini kişi ve ülke bakımından genişletmişlerdir. 1946 yılında kurulan BM uluslararası barışın sağlanması adına Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (*UNICEF*) ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Bürosu (*UNHCR*) gibi BM organları ile de çeşitli alanlarda yardım faaliyetleri gerçekleştirilmeye başlanmıştır. BM, bununla beraber 1971 yılında 2816 sayılı Genel Kurul kararı ile insani yardım konusundaki verdiği ilk karar ile kendi bünyesinde *Disaster Relief Coordinator* (DRC) örgütünü kurmuştur. Bu örgüt, afetlerde yardım koordinasyonu ve afet öncesi planlama ve hazırlık yapma gibi görevler üstlenmiştir (Durmaz, 2020: 8, 11). UNICEF, 2. Dünya savaşından sonra oluşan kaos ortamında kalan yetim ve savunmasız çocukların ihtiyacını karşılamak

adına kuruldu ve BM'nin bir parçası haline gelerek, bugün uluslararası kalkınma ve insani yardım alanında etkin çalışmalarını yürütmektedir. Bugün, küresel açlıkla mücadele eden OXFAM'da 1942 yılında 2. Dünya savaşı esnasında, İngiltere'deki 19 bağımsız yardım kuruluşundan oluşan bir konfederasyon olarak kurulmuştur (Monico vd, 2014: 13, 14).

Özellikle son otuz yılda gerçekleşen savaş ve doğal afetler dolayısıyla yaşanan insani krizlerden milyonlarca insan etkilenmiştir. Bazıları göç etmek durumunda kalmış, bazıları savaşmak zorunda bırakılmış, bazıları da insan onurunu yok sayan muamelelere tabi tutulmuş ve hatta bazıları da öldürülmüştür. Yakın tarihte Bosna'da, Irak'ta, Doğu Türkistan'da, Filistin'de, Keşmir'de, Myanmar'da, Suriye'de, Sudan'da, Somali'de, Ruanda'da yapılan savaş ve çatışmalarda birçok katliam yapılmış ve milyonlarca insan vatanlarından göç etmek zorunda bırakılmış veya öldürülmüştür. Savaş, çatışma veya doğal afet süreçlerinde geride kalanlar hayatlarını idame ettirebilmeleri için insani yardımın ne denli önemli ve gerekli olduğu görülmüştür.

Son yıllarda yaşanan savaş ve afet süreçleri insani yardımların daha planlı ve belirli kurallar çerçevesinde yapılmasını gerektirmiştir. Günümüzde tüm insani yardım operasyonları için BM Şartı, Uluslararası İnsancıl Hukuk ve Uluslararası İnsan Hakları Hukuku (Ciğer, 2016: 26) tarafından kabul edilen temel prensipler dört tanedir: insanilik (*humanity*), yansızlık (*impartiality*), tarafsızlık (*neutrality*) ve bağımsızlık (*independence*). Bu ilkelerin uygulanması savaş ve afet mağduru devlet sivil halka insani yardım açısından katkı sağlayacağı gibi insani yardım yapan kurum ve kuruluşların ve yardım yapanların güvenilirliğini, yardımların kabulünü de desteklemektedir (Durmaz, 2020: 18, 19).

İnsanilik ilkesi; tüm mağdurların temel insani haklarının korunması, insan onuruna uygun şekilde davranılması ve temel insani ihtiyaçlarının karşılanması olarak tanımlanabilir. Yansızlık ilkesi; insani yardımın etnik kimlik, cinsiyet, ulus, politik düşünce, ırk ve din üzerinden ayırım yapılmadan yalnızca sivillerin ihtiyaçlarını göz önüne alarak onların acılarını sonlandırmak için yapılması olarak tanımlanabilir.

Tarafsızlık ilkesi; insani yardımın politik, dini ve ideolojik tartışmalara taraf olmadan veya düşmanlıkta bulunmadan yalnızca sivillere sağlanması olarak tanımlanabilir. Bu ilke gereği yardım yapan devlet veya kuruluşların yardım yaptığı devletlerin iç işlerine karışılmamalıdır. Bağımsızlık ilkesi; insani yardım yapacak aktörün insani yardım yapacağı bölgeye karşı politik, ekonomik, askeri ve diğer amaçlardan bağımsız olmasıdır şeklinde tanımlanabilir (Durmaz, 2020: 18, 24). Siyaset bilimci Jenny Edkins'e göre, 'İnsanilik' yapısı gereği 'apolitik' olamaz ve yapılan her insani eylem veya müdahalenin siyasal bir sonucu muhakkak olmaktadır. İnsan Hakları uzmanı Kurt Mills, insani eylemlerin askeri ve siyasal kazanç için manipüle edildiğini iddia etmektedir (Örgel, 2018: 10, 11).

İnsani yardım çalışmaları yapılırken kurumların hesap verilebilirlik ve şeffaflık ilkelerine uygun hareket etmeleri insani yardım kuruluşları açısından hayati öneme sahiptir. Öyle ki bağışçıların yaptığı yardımların çatışma ve afet bölgelerine söylenildiği şekilde ulaştırıldığına dair bilgi paylaşımı yapmak bağışçılara karşı sorumlu olmakla beraber ahlaki bir gerekliliktir. Bununla beraber yardım sürecinin, lojistiğinin ve bölge ihtiyaçlarının analizlerinin doğru yapılması yapılan yardımın etkisini ve sürekliliğini sağlamakta önemli olacaktır (Tok, 2020: 26).

Dünyadaki ülkelerin birçoğu insani yardım çalışmaları ile etkileşim içindedir. Bazı ülkeler yardım alan bazıları da yardım eden konumundadır. Dolayısıyla insani yardım faaliyetleri devletler tarafından dış politika aracı olarak kullanılmaktadır. Örneğin; bir devlet düzenli insani yardım yaptığı diğer bir ülkeyi ekonomik anlamda zor durumda bırakmak istediğinde yaptığı yardımları azaltabilir veya tamamen kesebilir. Veya aksine bir devlet diğer bir devletle ilişkilerini geliştirmek adına insani yardım yapabilmektedir. Bu gibi insani kriz durumlarını devletlerin dış politikalarında insani yardım yaparken insani ve ahlaki değerleri mi yoksa çıkarlarını mı öncelikledikleri devletlerin bakış açılarını göstermektedir (Tok, 2020: 28, 29). Bu bağlamda devletlerin yaptığı insani yardımların dış politikalarında yumuşak güçlerinin önemli bir aracı olarak kullanıldığını söylemek mümkündür (Tok, 2020: 19).

Aynı bölgelere sürekli yapılan insani ve dış yardımların bazı olumsuz yönleri de mevcuttur. Afrika’da, uzun yıllar süren sömürgecilikten kaynaklı yaşanan iç savaşlar, kıtlıklar ve terörizm birçok insanın göç ederek mülteci durumuna düşmesine ve temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak duruma düşmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla yapılan yardımlar kısa süreli bir çözüm olduğundan dolayı bölge halkında bir alışkanlık durumu haline gelip kalıcı kalkınmanın önünde engel olmaktadır. Fiziki anlamda Afrika dışından getirilen yardımlar sebebiyle yerel pazarlarda rekabetten ötürü gıda fiyatları düşmekte üretim azalmaktadır. Diğer bir olumsuz durum ise; özellikle çatışma bölgelerinde STK’lar tarafından çatışmanın tüm taraflarına yardım yapılarak, yardım yapan ülkelerin çıkarları doğrultusunda hareket eden çatışma gruplarına destek sağlanmaktadır. Ayrıca yapılan gıda yardımlarının belirli lokasyonlarda yapılmasından dolayı insanlar göç ederek o bölgelerde nüfus yoğunluğu oluşturmaktadır (Samancı, 2017: 65, 66).

1.2.2. Sivil Toplum Kuruluşları

STK’ların tanımlaması adına ortak bir kanaat olmamasına rağmen neredeyse tüm tanımlamalarda STK’ların gönüllülük esasına göre çalışan, kurumsallaşmış, aldığı yardımları insani amaçlar için kullanan, toplumsal problemlere çözüm üreten, ticari kazanç sağlamayan, kâr amacı gütmeyen, mevcut Hükümetten bağımsız, gerektiğinde devlet kurumları ile işbirliği yapabilen, şeffaf, güvenilir, sorumluluk sahibi ve hesap verebilir olan kurumlar olduğu ifade edilmiştir. BM sözleşmesine STK’lar, türüne göre INGO (*international non govermental organization*) veya NGO (*non govermental organization*), yani “hükümet dışı kuruluşlar” olarak ifade edilmektedir. Ancak hükümet dışı kuruluşlar ifadesi hükümet karşıtı algılanabileceği için ABD’de bu kuruluşlara “*private volunteer organization*” özel gönüllü kuruluşlar denilmektedir (Yıldız, 2019: 16, 17).

Uluslararası düzeyde kurulan birliklerle beraber devlet sınırlarının önemi azalmıştır. Bu süreç STK’ların gelişmesine katkı sağladığı gibi faaliyet alanlarını da

genişletmiştir. Özellikle insani yardım yapan STK'ların en yoğun savaş ve çatışma alanlarında bile sınır problemi yaşamadan her türlü geçişi yapmaları kolaylaşmıştır. Bu durum bazı savaş ve çatışma bölgelerindeki mevcut devlet tarafından iyi karşılanmayıp, hatta bazen tehdit olarak algılansa da çalışma yapan STK'ların meşruluğu ile bu gibi sorunlar giderilmeye çalışılmaktadır. Bu açıdan STK'ların çalışma yapacağı yerdeki devlet ve sivil halk tarafından kabul görmesi ve kendi gönüllülerinin de rahat çalışma alanının oluşturulması için meşruluğu çok önemlidir (Ciğer, 2016: 19, 23). Birçok farklı alanda faaliyet yürüten STK'lar mevcuttur. Bu çalışmada ağırlıkta insani yardım yapan insani yardım kuruluşları ele alınmaktadır. Bu anlamda çalışma içinde geçen insani yardım kuruluşları ile insani yardım yapan STK'lar kastedilmektedir.

STK'ların çatışma ve afet bölgelerinde çalışma yapmaları devlet kurumlarına nazaran daha hızlı ve kolaydır. Bu durumun etkenlerinden birisi STK çalışmalarında devlete oranla daha az bürokrasisi vardır dolayısıyla karar alma ve uygulama süreçleri daha hızlıdır. STK btleri, devlete nazaran gönüllü bağışçılar tarafından karşılanır dolayısıyla STK'lar insani yardım için topladığı btleri toplanan amaç doğrultusunda kullanabilirken devlet eliyle yapılacak benzer çalışmalarda yardım yapacak devletin vatandaşları bu duruma karşı çıkabilmektedir. Bu sebeple STK'ların insani yardım çalışmaları devlet kurumlarına kıyasla daha kolay yapılmaktadır dolayısıyla bunun bir neticesi olarak devletler insani yardım çalışmalarını ağırlıkta STK'lar eliyle yürütmektedir. İnsani yardım kuruluşlarının ağırlığı batılıdır yani batılı değerlere ve ilkelere dayanırlar dolayısıyla batılıların yaptığı yardımlarda yardım yapılan bölgelerdeki yerel değerler ve ilkeler genellikle göz ardı edilmektedir (Ciğer, 2016: 27).

Devlet ve STK'ların insani yardım çalışmaları yapması hukuki anlamda 1949 yılı Cenevre Sözleşmesi, 1951 yılı Mülteci Sözleşmesi ve 1977 yılı Ek Protokollerine bağlanmıştır. Yani Cenevre Sözleşmesi dünyadaki insani eylemlerin yasal dayanağıdır denilebilir. Bu yasal dayanaklar insani yardım kuruluşlarının daha rahat çalışabilmesi adına uluslararası geçerliliği olan yasal dayanaklar sağlamaktadır. Ama

bunun yanı sıra yerel kanun ve yönetmelikler de ilgili kuruluşların daha rahat ve güvenli çalışma yapabilmeleri adına oldukça önemlidir (Ciğer, 2016: 23).

Gücün doğasında meydana gelen dönüşümler, gücün kendisinin, kullanımının ve kaynaklarının nasıl olacağı hakkında yeni fikirleri ortaya çıkarmıştır. Küreselleşme sonucu oluşan ekonomik süreç ve enformasyon devrimi ulus devlet sınırlarının ötesinde sanal toplumlar ve ağlar oluşmuştur. Oluşan bu yeni devlet dışı aktörler ve sivil kuruluşlar ulus devlet sınırları tanımayan güç haline geldikleri için her biri kendi başına yumuşak güç unsuru olmuştur (Nye, 2017: 38). Bu yapılar çeşitli iletişim kanallarına sahip olduğu için rahatlıkla kendi değerleri üzerinden fikirlerini açıklayabilmişlerdir.

Güç algısında kendini gösteren bu dönüşüm, devletlerin iç ve dış politika yöntemlerini yapısal olarak etkilemiştir. STK'ların ve uluslararası örgütlerin küresel ölçekte etkin olmasını da sağlamıştır. Uluslararası sistemin çok aktörlü bu yapısı sayesinde, devletlerin geleneksel diplomasiye ek olarak diğer devletlerin vatandaşlarına ve devlet dışı aktörlerine yönelik faaliyetler yürütmesini gerektirmiştir. Onlarla iletişim halinde olarak onlara yönelik faaliyetler yapılarak ilişkiler geliştirilebilmiştir (Aydoğan, 2011: 19).

Türkiye’de STK’lar; Dernekler, Vakıflar, Sendikalar, Birlikler, Kooperatifler, Meslek Kuruluşları olarak altı grupta toplanmıştır (Yıldız, 2019: 16, 17). Cumhuriyet öncesi dönemde kurulan Ahilik Teşkilatı topluma sanat, ekonomi ve kültürel alanda yön verdiği için bir nevi bugünkü STK’ların işini yapmaktaydı (İpekeşen, 2020: 9, 10).

1.3. Sağlık Diplomasisi, Gelişimi ve Kullanımı

Sağlık diplomasisi yumuşak güçle bir bağlantısının olmasının yanı sıra çok yönlü bir konudur. Sağlık diplomasisi; dış politika ve sağlık meseleleri arasında kalan ara konulardan bir tanesidir. Küresel dünyada yayılma tehlikesi olan salgın

hastalıklar, ilaç patentleri, savaşlar, artan mültecilik sorunu ve kalkınma hedefleri gibi konularda sağlığın dış politikaya ekli bir konu olarak kalmasını zorunlu kılmıştır.

1.3.1. Sağlık Diplomasisi Kavramı

Kamu diplomasisi, küreselleşmenin bir neticesi olarak devletler arası ilişkilerin sürdürülmesi ve geliştirmesi açısından önemli bir araç haline gelmiştir. Birçok farklı alanda yürütülen Kamu diplomasisi faaliyet alanlarından biri de sağlık diplomasisidir. Sağlık diplomasisi, küresel toplumu harekete geçiren ve yabancı halkların zihinlerini ve kalplerini kazanmaya vesile olan bir alandır. Sağlık diplomasisinin kökenleri 170 yıl öncesine kadar gider. Sağlık diplomasisinin başlıca çalışma başlıkları ise uluslararası sağlık hukuku, halk sağlığının korunması, temel sağlık hizmetleri, sağlık kurumları ve sağlık eğitimleri olarak sıralanabilir.

Sağlık diplomasisi terimi ilk olarak 1978 yılında Peter Bourne tarafından küresel sağlık sorunlarının çözümüne dair çalışma yapmak, bürokratik engelleri bertaraf etmek ve uluslararası ilişkileri geliştirmek adına “Tıbbi diplomasi” ismiyle kavramsal olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla tanımlamadan da anlaşılacağı üzere tıp diplomasisi/tıbbi diplomasi yumuşak güç aracı olarak kullanılmaktadır. Araştırma çevreleri ve politikacılar tarafından yapılan araştırmalarda tıbbi diplomasisi kavramının, küresel sağlık diplomasisi kavramına evirildiği görülmektedir. Pandemi gibi uluslararası düzeyde etkili olan salgın dönemlerinde, sağlık diplomasisinin önemi uluslararası toplumla ilişkilerin sürekli ve etkili yürütülmesinde ve dış politikanın ilerletilmesinde daha belirgin olmuştur. Zira DSÖ’ne göre sağlık diplomasisinin hedefleri arasında pandemiler, bulaşıcı hastalıklar ve biyoterörizm gibi unsurlar da bulunmaktadır (Çömez, 2022: 55, 56).

Küresel sağlık meseleleri ve sağlık koşullarının geliştirilmesiyle ilgili önemli çalışmaları olan Alman siyaset bilimci Ilona Kickbusch, sağlık diplomasisini küresel siyaset alanlarını yöneten ve şekillendiren çok yönlü ve birden fazla oyunculu istişare süreçleri olarak tanımlamaktadır. Kickbusch’a göre doğası gereği sağlık diplomasisi

küreseldir ve bu manada yeni olan küresel anlaşmalara muhtaçtır. Bu alana yönelik çalışmalar sağlık uygulamalarının insanların temel haklarından olduğu ve kamusal bir hizmet şeklinde algılanmasına odaklı müşterek gayret gerektiren çalışmalardır. Uluslararası sağlık çalışmaları bağlamında sağlık meseleleri ile ilgili görüşmelerin yapıldığı ilk konferans 23 Temmuz 1851 tarihinde Paris’te düzenlenmiştir. Dünyanın farklı bölgelerinden 12 devletin katıldığı bu konferansta, dönemin etkin bulaşıcı hastalıklarından olan veba ve kolera gibi hastalıklar gündeme getirilmiştir. Eş zamanlı faaliyetler konusunda anlaşmalar ve hastalıkların yayılmasını ve kontrol altına alınmasına karşı düzenlemeler yapılmıştır (Kahraman ve Cinman, 2019: 62, 63). Sağlık diplomasinin kurumsal anlamda yapılandığı ilk çalışma olan bu konferans, devletlerin bir araya gelerek sağlık meseleleriyle ilgili çözüm yolları aranan ilk girişim olarak tarihe geçmiştir. Nitekim sağlık diplomasinin yeni bir siyaset konusu olması ve dış siyaset stratejisi olması bu konferanstan sonra başlar.

Sağlık diplomasisi, insani bir mesele olduğundan dolayı diğer kamu diplomasisi türlerine göre özel bir konuma sahip olsa da bu kavramın tanımlanmasında uzmanlar arasında bir görüş birliği bulunmamaktadır. DSÖ’ye göre küresel sağlık diplomasisi, işletme, hukuk, iktisat, halk sağlığı ve uluslararası ilişkiler gibi disiplinleri bir arada toplayan bir yaklaşım sergileyerek, küresel bir politika ortamı oluşturma süreci içeren ilişkilere dayanır (Dünya Sağlık Örgütü, 2022). Bir başka tanımda ise sağlık diplomasisi, katılan devletlere önemli kazanımlar sağlayan ve devletlerin birbirleri ile ilişkilerini geliştiren yumuşak bir güç etkileşimidir (Fidler, 2005).

Sağlık diplomasisi, literatürde genellikle “küresel kamu sağlık diplomasisi” ve “küresel sağlık diplomasisi” şeklinde ele alınır. Bu nedenle sağlık diplomasinin çok yönlü bir kavram olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca sağlık diplomasisi içinde uluslararası ilişkiler, iletişim bilimleri, halk sağlığı ve hukuk alanlarını da barındırmaktadır. Sağlık diplomasinin yumuşak güç kullanımıyla da yakın bir bağlantısı söz konusudur (Kurt, agis, 2018). Sağlık diplomasisi, çok taraflı bir biçimde uygulanan bir alandır. İki taraflı sağlık diplomasisi, donör bir devletin dış siyaseti önceleyerek seçtiği alıcı bir ülkeye sağlık projeleri ve programları geliştirmesi olarak uygulanır. Çok yönlü sağlık diplomasisi ise STK’lar, uluslararası örgütler ve

özel sektör temsilcileri vasıtasıyla uygulanır. Anlaşmalar daha çok küresel bir sağlık sorunu ortaya çıktığı zaman çözüm süreci olarak ortaya konulmaktadır. Bu durum genellikle “açık kamu diplomasisi” süreci olarak tanımlanır (Kahraman ve Cinman, 2019: 60).

Sağlık diplomasisi, genellikle yumuşak güç ve kamu diplomasisi kavramlarıyla birlikte ele alınması dikkat çekicidir. Bu bağlamda sağlık diplomasisinin uzun döneme yayılan alıcı ülke haklarıyla irtibata geçmek için en temel bağ kurma yöntemlerinden biri olduğu aşikârdır. Yardım eden ülke, sağlığın geliştirilmesinde katkıda bulunmasının yanı sıra yabancı kamulara yönelik sağlığı güdüler. Yumuşak güç kaynaklarının içinde kamu diplomasisinin bir alanı olarak, sağlık diplomasisi de yer alır (Kahraman ve Cinman, 2019: 63). Sağlık diplomasisi çalışmalarının küresel bir nitelik kazanması ise 1980’li yıllarda başlamıştır. Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ardından farklı devletlerin temsilcilerinin katıldığı DSÖ, giderek küresel yönetim ilkelerine uygun bir yapıya kavuşmuştur (Hayran, 2017: 17).

Tüm bu gelişmelerin bir neticesi olarak uluslararası toplum açısından sağlık diplomasisinin önemi ve gerekliliği açıkça ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda sağlık alanındaki çoklu ve ikili diplomatik ilişkiler, toplumların kalkınması ve güvenliği için her zamankinden daha fazla önem arz etmeye başlamıştır. Tabii sağlık alanındaki ilişkiler bürokratların görevlerinin çok ötesinde bir yere sahiptir. Sağlık diplomasisi, küreselleşen dünyada yumuşak gücün en önemli bileşenlerinden biri haline gelmiştir. Nitekim çoğu devlet, bu amaçla örgütlenmiş kamu kuruluşlarına sahiptir. Türkiye’de TİKA, Danimarka’da DANIDA (*Danish International Development Agency*), ABD’de, USAID (*United States Agency for International Development*) ve Japonya’da JICA (*Japan International Cooperation Agency*) bu kuruluşların arasında sayılabilir. Yine bu kuruluşların faaliyetlerine bakıldığında sağlık hizmetlerinin sürekli olarak arttığı sonucuna varılabilir (Hayran, agis, 2016).

Küresel sağlık diplomasisi alanında etkin olmak için devletlerin bazı beceri ve bilgilere sahip olması gerektiği aşikârdır. Bu bilgi ve becerileri şu şekilde sıralamak mümkündür: Diplomatik ilişkilerin bağlantısını belirleyerek ticaret, kalkınma ve

güvenlik konularının sorunları ile arasındaki ilişkiyi bilmek; küresel kamu malları ve küresel sağlık yönetimi kavramlarını bilmek; dış ilişkiler ile sağlık bileşenleri arasındaki bağlantıyı anlayabilmek; küresel sağlık konusunun moral temellerini kavramak ve insan hakları açısından etik olup olmadığını tanımlamak; küresel sağlık konusunu farklı kültürlere göre açıklayabilmek; küresel sağlık diplomasisinin, çok yönlü ve çok uluslu oluşumunu anlayabilmek ve iletişim becerileri görüşme teknikleri ve becerileri konusunda eğitilmiş olmak (Hayran, 2016).

Muhakkak ki toplum sağlığıyla da ilgili olan sağlık diplomasisi kapsamında, siyasetle uğraşan kurumlar arasında karşılıklı bir işbirliği içerisinde sağlık sistemlerinin iyileştirilmesi ve anlaşmazlıkların çözümü ve korunması için toplulukların sağlık haklarının güvence altına alınması önem arz etmektedir. Bilhassa yoksulluğun yoğun olarak yaşandığı ve çatışmaların olduğu bölgelerde, uluslararası etkileşimler küresel sağlığın gelişmesi hedeflerini kapsayan modern bir değişimin yolunu açmaktadır (Adams vd, 2008: 316). Sağlık diplomasisi, bir etkileşim türü olarak yoksulluk çeken ülkelerdeki halkların en çok talep ettiği sağlık hizmetlerinin sağlanmasında önemli bir role sahiptir. İhtiyaç duyulan sağlık hizmetleri, tıbbi bakım tedavileri ve sağlık personeli eğitimleri, bu ülkelerdeki halkların kalplerini kazanmada etkili bir etkileşim yöntemidir (Kahraman ve Cinman, 2019: 64).

İçerisinde yumuşak gücü barındıran sağlık diplomasisi, geleneksel diplomasi uygulamalarının aksine yeni ve farklı süreçleri içeren bir kamusal alandır. Geleneksel diplomasi denince akla tüm sahip olduğu imkân ve güçle birlikte ulusal çıkarları en yüksek düzeye ulaştırması gelmektedir. Sağlık diplomasisi ise güç ve ulusal hedeflerin yanı sıra insan hakları, insan onuru, insan hayatı ve temel insani normların iyileştirilmesi süreciyle alanını genişleterek etkileşimi arttırmak gibi hedefleri içinde barındırmaktadır. Bundan dolayı sağlık diplomasisi ekonomik, siyaset ve ulusal güvenlikle ilgili bir etkileşim havuzuna sahiptir. Geleneksel diplomasinin de ihtiyaç olan böyle bir eksikliği tamamladığı ifade edilse de insan sağlığını ve hayatını korumayla ilgili olduğu bu durum, sağlık diplomasisini geleneksel diplomasiden farklı kılar (Cihanoğlu Gülen, 2018: 25, 26). Küresel sağlık diplomasisi kavramı, 2009 yılında 63/33 sayılı karar ile BM Genel Kurulu'na kabul edilerek uluslararası alanda

resmi bir niteliğe de sahip olmuştur. Daha sonra bu karar, 64/108, 65/95 ve 66/115 sayılı kararlarla teyit edilmiştir. BM’de alınan bu kararlar, dış siyaset ile küresel sağlık arasında kuvvetli bir bağ kurulmasını sağlamaktadır (Novotny vd, 2013: 1).

Sağlık diplomasisi küresel boyutta daha çok devletler arası ilişkiler, uluslararası hukuk, iktisat ve halk sağlığı gibi konuları etrafında toplanmaktadır. Zamanla bu konular sağlık sektörünü ve siyasi ortamı şekillendiren ve yöneten devletler arası görüşmelere odaklanmıştır. Yapılan bu uluslararası görüşmelerde sağlık diplomasisi konusunda fikir birliğine varılan konular tek bir ağızdan dile getirilmiştir. Bu görüşmelerin üç önemli netice ortaya çıkardığını söylemek mümkündür. Bunlardan ilki, sağlık diplomasisi, küresel sağlık yardımları ve uluslararası düzeydeki siyasi ilişkiler arasındaki bağlantıya dikkat çekilmesidir. İkincisi, küresel sağlık diplomasisinin çoğu görüşmelerde merkezi bir konumda olduğunun vurgulanmasıdır. Son olarak bu görüşmelere farklı uluslararası aktörlerin katılımı ve farklı görüşlerin dile getirilmesi önemlidir. Bununla birlikte küresel sağlık yüklemesinin sağlık hedeflerine mi yoksa dış siyaset hedeflerine mi hizmet edeceği veya her ikisinde de mi hizmet edeceği konusu hâlâ tartışılmaya devam etmektedir (Cihanoğlu Gülen, 2018: 27).

Küresel sağlık diplomasisi, son yıllarda çok sayıda devletin dış siyaset gündeminde özel bir yere sahip olmuştur. Sağlık diplomasisi, geniş bir aktör kümesini içine aldığı gibi geniş bir faaliyet alanına da sahiptir. Nitekim devletler, çoğu zaman kamu sağlığı ve dış siyaset hedefleri arasında bir köprü kurmak için küresel sağlık diplomasisini kullanmayı tercih etmektedir. Örneğin devletler imzaladıkları anlaşmalar yoluyla diğer devletlerde sağlık ateşeleri görevlendirmekte ve bu sağlık ateşelerini aktif olarak kullanmaya çalışmaktadır. Sağlık ataşeleri, devletlerin sağlıkla ilgili bilgilerini toplayan, analiz eden ve halk sağlığı ile dış ilişkiler arasında kritik bağlantılar kuran diplomatlardır. Günümüzde sağlık ataşeleri atayan devletlerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır (Brown, vd, 2014: 3).

1.3.2. Sağlık Diplomasisinin Gelişimi

Sağlık konusunun dış politikadaki gelişim evrelerini ve sağlık diplomasisinin önemli bir dış politika konusu olması üç ayrı dönemde incelenebilir. Birinci dönem olarak bahsedilen 1850-1948 tarihleri arası zaman diliminde sağlık konusu dış politikada dönemin ekonomik ve sosyal yapısından dolayı öncelikli değil sıradan bir konuydu. İkinci dönem olarak bahsedilen 1948-1990 tarihleri arası yani İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemden soğuk savaş sürecinde geçen zaman diliminde sağlık konusu dış politikada küreselleşmenin de etkisiyle bir önceki döneme nazaran daha önemli bir noktaya gelmiştir. Uluslararası sağlık sorunları ve sağlıkta uluslararası işbirliği gereksinimleri artmış ve 7 Nisan 1948’de DSÖ kurulmuştur (Almeida, 2020: 21, 25). Soğuk savaşın nihayetinde sağlık diplomasisi, küresel sağlık gibi yeni terimler literatüre dâhil edilmesiyle beraber siyasi söylemlerde de yer almaya başlamıştır. Özellikle 2000’li yıllardan itibaren devletler sağlık diplomasisi söylemini, uygulamalarını ve harcamalarını arttırmıştır (Almeida, 2020: 1, 2). Yine de bu dönemde dış politikada ulusal güvenlik konuları ve nükleer silahların ortaya çıkmasından dolayı sağlık konusu uluslararası ilişkilerde istenen düzeyde yerini alamamıştır. Üçüncü dönem olarak bahsedilen 1990’dan günümüze geçen zaman diliminde sağlık konusu dış politikada önemli yapısal ve siyasal revizyonlar geçirmiştir. Bu dönemde sağlığa ulaşımında artan eşitsizlikler, salgın hastalıklar, temel sağlık hizmetleri, çevre kirlilikleri gibi sağlığı ilgilendiren konular ülkelerin dış politikalarında ve uluslararası örgütlerin gündemlerinde yerini almıştır. Yine aynı dönemde ilgili sağlık konularını gündemine almış ve bu konularda çalışma yapan uluslararası ve ulusal STK’lar da etkinliklerini arttırmıştır. 2000’li yıllardan itibaren uluslararası sağlık konuları önem kazandığından dolayı çerçevesi uluslararası örgütler ve devletler tarafından belirlenmiştir (Almeida, 2020: 25, 28). Sağlık konusunun, tarihsel gelişimi olarak dış politikadaki önemi artmış ve diplomasiinin önemli bir parçası olduğu gerçeği uluslararası toplum ve devletler tarafından kabul görmüştür.

Soğuk Savaş sonrası oluşan Yeni Dünya düzeninde artan uluslararası sağlık sorunları devletlerin dış politikalarında daha önemli hale gelmiştir. Bununla beraber devletler tarafından yapılan sağlık müdahaleleri jeopolitik amaçlara yönelik araçlar

olarak kullanılmaya başlandı. Bu süreçte artan salgınların kontrol edilmesi ve afet, çatışma bölgelerindeki acil sağlık ihtiyaçlarının karşılanması adına uluslararası kuruluşlar, devletler, STK'lar, özel girişimler, aktivistler gibi aktörler sağlık yardımlarının küresel anlamda planlanıp, uygulanması için girişimlerde bulunmuşlardır. Zira bütün dünyadaki sağlık sorunlarını çözmek adına bahsedilen aktörlerden herhangi biri tek başına yetersiz kalacaktır. Dünyada son yıllarda artış gösteren, kitlesel göçler, bulaşıcı hastalıklardan kaynaklı salgınlar, bulaşıcı olmayan kronik hastalıklar gibi sağlık sıkıntıları insanları etkilemekte ve dolayısıyla nüfusların kırılganlığını katlanarak artırmaktadır (Almeida, 2020: 40, 41).

Sağlık diplomasisi farklı ülkelerde farklı anlamlara ve kullanımlara sahiptir. Sağlık sorunlarının çözümüne yönelik Batılı devletlerin uygulamalarında ilgili devletlerin çıkarlarına göre politika ürettikleri görülmektedir. Bu durum küresel sağlık sorunlarının kalıcı çözümünün ilgili devletler tarafından çoğu zaman dış politikalarında temel meseleleri olmadığını sadece kriz anlarında yardım yapıldığını göstermektedir (Almeida, 2020: 42, 44). Dış politika uygulamalarında sağlık diplomasisini kullanan ülkelerin çıkarları ile herhangi bir sağlık problemi arasındaki ilişkinin gücü kabaca sağlık sorununun aldığı fon ve çektiği siyasi dikkat ile ölçülebilir (Kahraman, 2019: 126). Buna mukabil Küresel sağlık sorunlarına yönelik yapılan insani yardımlarda Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Federasyonu ve STK'lar gibi kurumlar çoğunlukla yaptığı yardımlarda insani değerleri ön planla tutmaktadır (Almeida, 2020: 54).

Temelleri 1851 yılında ilk defa yapılan Uluslararası Sağlık Konferansı'na dayanan DSÖ, 1900'lü yıllara kadar yapılan benzer konferanslarda hastalıkların sebepleri ve hastalıklardan korunma yöntemleri detaylı olarak bilinmediğinden dolayı ortak çabalardan önemli bir sonuç alınamamıştır. Bu konferanslar veba, kolera, sarıhumma gibi hastalıkların yayılmasını önlemek, ortadan kaldırmak ve karantina düzenlemelerini yapmak için toplanılmıştır. Konferanslara katılan hükümet yetkilisi diplomat ve doktorların farklı fikirlerinden dolayı ortak karar verilmesi zorlaşmış ve verile kararlarında hükümetler tarafından uygulandığı nadiren görülmüştür. Dolayısıyla küresel sağlık işbirliği konusunda beklenen mesafe kat edilememiştir.

Haliyle küresel anlamda sağlık konularıyla ilgilenecek bir uluslararası kuruluşun gerekliliği fikri ilk olarak 1874 yılında Rusya'nın Viyana'da düzenlediği 4. Uluslararası Sağlık Konferansı'nda gündeme gelmiş ve dünyadaki salgınlar hakkında bilgi toplayacak uluslararası bir izleme komisyonu kurulması fikri ortaya çıkmıştır. Ancak bu fikir konferansa katılan devletler tarafından uygulamaya geçirilmemiştir. Yaşanan bu süreçten yaklaşık 70 yıl sonra İkinci Dünya Savaşı'nın nihayetinde tekrardan uluslararası bir sağlık örgütü kurulması gündeme gelmiştir. Bu çerçevede Brezilya ve Çin delegasyonları gerekli çalışmalar için konferans yapılmasına dair bildiri sunmuşlardır. BM kurulduktan sonra 19 Haziran 1946'da New York'ta yapılan ilk uluslararası sağlık konferansta dünyanın çeşitli bölgelerinden halk sağlığı uzmanları, BM üyesi 51 delege, gözlemci olarak 13 üye olmayan ülke temsilcisi yanı sıra Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), Uluslararası Halk Sağlığı Bürosu (OIHP), Kızılhaç, Dünya İşçi Sendikaları Federasyonu (WFTU) ve Rockefeller Vakfı gibi birçok kuruluşun temsilcileri de katılmıştır. Katılımcılar tarafından hazırlanan DSÖ Anayasası ile kurulacak yeni örgütün yapısı, işleyişi, hedefi ve temel ilkeleri belirlenmiştir. DSÖ anayasasında; sağlık, temel insan haklarından biri olarak tanınmış ve hükümetler halklarının sağlığından sorumlu tutulmuştur. DSÖ kuruluşu için yapılan tüm hazırlıklar 1946 yılında bitmiş olmasına rağmen üye ülkelerin onayı sağlanamadığı için iki yıl gecikmeli olarak kurulmuştur (Cihanoğlu Gülen, 2018: 58, 62).

Sağlık sorunlarının küresel boyuta ulaşması, tüm dünyayı etkilemesi, savaş, çatışma, afet gibi acil durumların oluşması ve bu durumlardan zarar gören insanların bu durumlardan kurtarılması adına kurulan DSÖ, BM bünyesinde faaliyetlerine başlamıştır. DSÖ sitesinde yapılan tanıma göre; küresel sağlık ve güvenliğe adanmış olan DSÖ, sağlığı geliştirmek ve savunmasız kişilere hizmet etmek, evrensel sağlık kapsamını takip etmek, doğal afetler, çatışmalar ve yerinden edilmiş nüfus gibi acil durumlara yanıt vermek, tıbbi malzeme ve ekipman, doktorlar ve diğer tıp uzmanları ile yerel yönetimlere destek sağlamak, tüm insanlar için en yüksek sağlık düzeyine ulaşmak için üye devletler ile beraber çalışmaktadır. DSÖ, 6 bölge yapılanması ve

194 üye ülke ile çalışmalarını yürütmektedir. DSÖ'nün bütçesi üye ülkelerin nüfuslarına göre belirlenen aidatları ve gönüllü yardımlarla oluşturulmaktadır (DSÖ, agis, 2022a). Bütçesi iki yıllık dönemler halinde belirlenen DSÖ'nün 2020-2021 bütçesi 4.85 milyar dolar olarak belirlenmiştir (Euronews, agis, 2020). DSÖ, uluslararası bir kuruluştur yani bir STK değildir (DSÖ, agis, 2022a). DSÖ'nün karar alma kurulu, üye devletlerin delegasyonundan ve uluslararası kuruluş temsilcilerinden oluşan Dünya Sağlık Asamblesi'dir (DSÖ, agis, 2022b). 2 Ocak 1948 günü DSÖ kurucu anlaşmasını imzalayan (Cihanoğlu Gülen, 2018: 67, 68) Türkiye, 9 Haziran 1949 tarih ve 5062 sayılı Kanun ile DSÖ tüzüğünü onaylayarak, örgüte resmen üye olmuştur (Euronews, agis, 2020). Türk Devletinin DSÖ ile ilişkileri Sağlık Bakanlığı aracılığıyla yürütülmektedir (Healthworldnews, agis, 2019).

1.3.3. Yumuşak Güç Aracı Olarak Sağlık Diplomasisi

Sağlığı dış politikadan ayırmak neredeyse imkânsızdır. Ülkeler dış politika ile sağlık diplomasisi hedeflerini gerçekleştirerek itibarlarını artırmayı hedeflemişlerdir. Sağlık diplomasisi de ülkelerin ve hükümetlerin yabancı insanlarla iletişime geçme yöntemlerinden bir tanesidir. Uluslararası ilişkilerde yumuşak güç unsuru olarak sağlık diplomasisinin kullanımı bir ülkenin başka bir ülke için çözüm arayışını tetiklemektedir. Bu durum o ülkenin insanların gözünde itibarını ve imajını yükseltmektedir. Sağlık yardımında bulunan ülke ile sağlık yardımı alan yabancı halkların o ülke hakkında olumlu düşünmesine katkıda bulunmaktadır.

Sağlık diplomasisinin nihai amacı diğer halklarla daha uzun süreli ilişkiler geliştirmek ve kendine yönelik algıyı olumlu yöne çevirebilmektir. Sağlık diplomasisinde sunulan sağlık hizmetleri vasıtasıyla, ülkenin algısını, imajını ve itibarını yükseltmek ve hedef toplumların sağlığını geliştirmek amaçlanmaktadır. Uluslararası alanda oluşan bu olumlu ilişkiler, uzun dönemlerde ülkeler arasındaki diyalogu ve işbirliğini arttırmaktadır. Bir ülkenin yumuşak güç unsurları; ekonomik kalkınmışlığı, dini, kültürel, milli değerleri, dış yardımları, teknolojik yenilikleri,

kamu kurumları, STK'ları, uluslararası örgütlerdeki üyeliği, insan hakları uygulamaları, sinema filmleri, televizyon dizileri ve siyasi duruşudur (Kahraman ve Cinman, 2019: 61). Sağlık uygulamaları bir devletin insan haklarına verdiği önemin göstergesidir. Bir ülke küresel anlamda sağlık müzakerelerine katılırsa bu durum o ülkenin diğer ülkelerle işbirliğini geliştirmesine katkı sağlayacaktır. Sağlık konularındaki bu tutumlar diğer ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesine katkı sağlayacağı gibi aksi durumlarda ilişkiler olumsuz etkileyebilmektedir. Dolayısıyla sağlık diplomasisi faktörü tüm bu durumlar göz önünde bulundurulursa ülkeler arasında en güçlü bağlardan biri olduğu aşikârdır. Bu nedenle dış politikada sağlık diplomasisi kullanılmalıdır. Sağlık diplomasisi halklar ve devletler arasında en önemli iletişim geliştirme yöntemlerinden biridir (Sevin, 2016: 91). Bu yüzden dünya genelinde insani yardım uygulamalarının en yaygın olanının başında sağlık alanı gelmektedir. Çoğunlukla gelişmemiş ülkelerde daha çok maruz kalınan sağlık sorunları ekonomik anlamda daha iyi olan ülkelerin ulusal ya da uluslararası alanda yaptığı hizmetlere, sağlık kuruluşlarının desteği ile bu sağlık sorunları çözmeye çalışılmaktadır. Bu çalışmalar ağırlıkta gönüllü oluşumlar tarafından gerçekleştirilmektedir (Eroğul, 2011: 33).

Sağlık alanı küresel yardım gündeminin ayrılmaz bir parçasıdır. Küreselleşmenin olduğu dünyada karşılıklı bağımlılık daha da artmıştır. Devletler arası ilişkilerde sağlığın ciddi bir ihtiyaç olduğu görülmüş, tıbbi cihaz ve yetişmiş sağlık personeli ihtiyaçları dış politikada öne çıkan unsurlar olmuştur. Bazı hastalıkların yaygın olması anne bebek ölüm oranları açlıkların yüksek olduğu coğrafyalara yönelik sağlık hizmetlerini yumuşak güç olarak önemli kılan sebepler arasında gösterilebilir. Özellikle dünyanın en fakir ülkelerinin olduğu Afrika kıtasında, sağlık problemlerini çözmek adına diplomatik ilişkiler devam etmektedir. İnsani yardım faaliyetleri bu coğrafyalarda daha yoğun olmakta ve ülkeler arasındaki ilişkileri farklı seviyelere taşıyabilmektedir. Sağlık alanında yapılan bir hastane, verilen sağlık hizmeti, sağlık personeli yetiştirilmesi, eğitim protokolü gibi çalışmalar ülkeler arasındaki ilişkilerin daha kalıcı ve sağlam olmasına imkân vermektedir.

Sağlık diplomasisini, dış politikalarında aktif kullanan bazı devletler; Türkiye, Küba, Brezilya, Çin, ABD olarak sıralanabilir. Bu devletlerin sağlık diplomasisi uygulamalarına bazı örnekler aşağıda verilmiştir.

- **Türkiye**

Türkiye, 2002'den beri uyguladığı yeni bir dış siyaset yaklaşımı çerçevesinde yumuşak güç kullanımına ağırlık vermiş ve kamu diplomasisi aracı olarak insani diplomasi, kültürel diplomasi ve kalkınma yardımlarını daha etkili bir biçimde kullanmaya başlamıştır. Bu süreçte Türkiye'nin sağlık yardımı merkezli diplomasisi faaliyetleri ve bu konularda çalışan kurumlarının sayısını arttırdığı görülmektedir (Kahraman ve Cinman, 2019: 66). Türk Devleti adına sağlık yardımı yapan devlet kurumlarının başında Sağlık Bakanlığı, TİKA, Türk Kızılayı ve TDV gelmektedir. Bunlara ek olarak; İHH, YYD, Yardımel, Deniz Feneri ve Cansuyu gibi STK'lar da sağlık yardımı yapmaktadır.

Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyetlerini sağlık kapsamında değerlendirilirken “insani yardım ve kalkınma yardımı” kavramları kullanılmaktadır. Sağlık diplomasisi faaliyetlerinin Türkiye Sağlık Bakanlığı adı altında sınırlandırılmış olması, genellikle bunların dış siyaset hedefleri arasında görülmesini engellemektedir. Tabii Türkiye'nin son 20 yılda yurtdışında giriştiği sağlık faaliyetleri bu devletlerle tesis edilen yakın ilişkilerden bağımsız düşünülemez. Devletin doğrudan veya STK'lar aracılığıyla ihtiyaç duyulan bölgelerde sürdürdüğü sağlık faaliyetler, o ülkelerde kamuoyunun ve halkın Türkiye'ye yönelik algısında olumlu bir dönüşüme hizmet etmektedir. Türkiye, yurtdışında giriştiği sağlık faaliyetlerini her geçen gün uygulamaya koyduğu yeni sağlık projeleriyle arttırmıştır (Kahraman ve Cinman, 2019: 60). Türkiye, dış siyasetinde açık bir şekilde yer almayan sağlık diplomasisini yumuşak güç araçlarından biri olarak kullansa da Dışişleri Bakanlığı bünyesinde hâlâ sağlık diplomasisine yönelik bir birim bulunmamaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2021). Sağlık Bakanlığı'na bağlı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü yapılanması bulunmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2021a).

Türkiye'nin son yıllarda dünyada sağlık yardımlarında oldukça aktif bir devlet haline geldiği aşikârdır. Bunun yanında insani yardımlarda yalnızca ikili düzeyde değil, diğer uluslararası örgütler ve BM ile birlikte faaliyetler yürütmektedir (TİKA, 2016a). Türkiye'nin sağlık diplomasisi alanında giriştiği faaliyetler arasında klinik yenileme, hastane inşası, sağlık personeli eğitimi, sağlık eğitimi veren kurumların açılması, sağlık haftalarında düzenlenen seminerler, tıbbi cihaz ve ekipman bağışı, cerrahi operasyonlar, eğitimler ve insani yardım için gereken sağlık yardımları yer alır (Kahraman, 2019: 27). Sağlık Bakanlığı'nın 2019-2023 stratejik planına bakıldığında, küresel ve bölgesel sağlık diplomasisi politikalarının belirlenmesi, uygulanması ve ikili ilişkilerin geliştirilmesi faaliyetleri alanında, bilgi transferinin gerçekleştirilmesi ve sağlık diplomasisinin geliştirilmesinin hedeflendiği görülür. Bu bağlamda planın sağlığın uluslararası alanda yumuşak güç olarak kullanılmasını içerdiğini söylemek mümkündür. Nitekim planda “uluslararası alanda sağlık diplomasisi daha da önemli hale gelecektir” ifadeleri yer almaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2019: 16).

Türkiye uluslararası arenada ki sağlık örgütleriyle de işbirliği yapmaktadır. Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sağlık anlaşmaları ve bildirgeler; 1981 yılında Lizbon Bildirgesi, 1986 yılında Ottawa Şartı, 1988 yılında Adelaide Tavsiyeleri, 1994 yılında Kopenhag Bildirgesi, 1994 yılında Amsterdam Bildirgesi, 1995 yılında Bali Bildirgesi, 1996 yılında Ljubljana Bildirgesi, 1997 yılında Jakarta Bildirgesi, 2001 yılında Dubrovnik Sözleşmesi, 2003 yılında Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi, 2005 yılında Bangkok Konferansı, 2008 yılında Tallinn Şartı, 2012 yılında Malta Belgesi (Ankara Üniversitesi, agis, 2022) şeklindedir.

- **Küba**

Sağlığa ulaşmayı temel bir insani hak olarak gören Küba, sağlık alanında gelişmiş devletler seviyesine ulaşmayı kendine amaç edinmiştir. Küba evrensel ve ücretsiz bir tedavi sistemi kurarak hedefledikleri seviyeye ulaşmıştır. Küba'nın sağlık diplomasisinde en önemli yardımı muhtaç durumdaki ülkelere doktor göndermesi ve ülkesinde tıp eğitimi vermesi olmuştur. Küba'da, bulunan yetişmiş yeterli doktor olması da bu politikanın benimsenmesi ve uygulanması için etkili olmuştur. Küba'da

tıp eğitimi veren ilk kurum olan Havana Üniversitesi 1728 yılında eğitime başlamıştır. Küba devrimi sonrasında Fidel Castro halk sağlığı konusuna önem vererek Halk Sağlığı Bakanlığı kurmuş, Küba ve bölge ülkelerinde sağlık kurumlarının gelişimine katkı sağlamıştır. Ek olarak, Latin Amerika Tıp Okulu eğitime başlamış ve 2004-2005 eğitim öğretim yılında 27 ülkeden 10.529 öğrenci burada tıp eğitimi almıştır (Kadioğlu, 2020: 22, 23). Küba’da 1959 yılında olan devrim öncesi kişi başına düşen doktor sayısı 1.000/1 iken, 2014 yılı itibariyle bu sayı 1000/7,5 ile dünya sıralamasında en üst sıralarındadır (Altılı, 2020: 65, 68). Küba, bölge ülkelerine yönelik yaptığı sağlık eğitimi kurumları desteğini Asya, Orta Doğu ve Afrika ülkelerine de yaparak farklı ülkelere tıp fakülteleri kurulmasına katkı sağlamıştır. Küba’nın yürüttüğü sağlık diplomasisi faaliyetleri sayesinde Guatemala ve Honduras ile ilişkileri düzelmiş Latin Amerika ve Afrika ülkelerinde ilişkiler olumlu yönde ivme kazanmıştır (Kadioğlu, 2020: 22, 23). Küba, 1960 yılında Şili’de yaşanan depreme gönderdiği doktorlar ile yumuşak güç argümanı olan sağlık diplomasisini dış politikada kullanabileceğini ve diğer ülkelerle bu doğrultuda ilişkilerini geliştirebileceğini fark etmiştir. Küba’nın, Afrika kıtasına girişi de 1963 yılında Fransız doktorların terk ettiği Cezayir’e yolladığı 56 doktor ile başlamıştır. Bugün sağlık diplomasisi faaliyetlerini sağlık eğitimi ve turizmi anlamında kullanan Küba Devleti ekonomik anlamda da ciddi kazanımlar elde etmiştir. Öyle ki, 2016 yılı verilerine göre sağlık hizmetleri ihracından 6,4 milyar USD gelir elde etmiştir. Tıp eğitimi alanında dünyanın en büyük okulu kabul edilen Escuela Latin Amerika Tıp Okulu ’da Küba’dadır. Küba Sağlık bakanının 2019 yılında yaptığı açıklamaya göre Küba 65 ülkede 29.000 sağlık çalışanı ile faaliyetlerine devam etmektedir (Altılı, 2020: 65, 68).

- **Brezilya**

Dünyanın en büyük 8. ekonomisi olan Brezilya, yumuşak güç uygulamalarında sağlık diplomasisini etkin kullanarak bölgesel ve küresel etkinliğini arttıracak kapasitede çalışmalar yapmaktadır (Kadioğlu, 2020: 21, 22). Brezilya’nın, dış politikasında yer edinen tütün kontrolü, Dang hummasını önlenmesi, HIV/AIDS ve tüberküloz ile mücadele gibi dört sağlık konusu üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu

konular Brezilyanın ulusal sağığına ve ulusal kalkınmasına engel teşkil edeceği için dış politikalarında önemli yer edinmektedir. Brezilya, dünyanın en büyük tütün üreticisi olmasına rağmen sağık kaygılarını ticari kaygıların önüne tutarak “Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi” çerçevesinde tütün içeriğı ve emisyonlarını düzenleyen bir yapı kurmuştur. Dolayısıyla tütün kontrolü bir devlet politikası haline gelmiştir. Brezilya, Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi görüşmelerindeki etkin rolü küresel sağığın yumuşak gücün odak noktası haline gelmesinin bir örneğı olarak da görölmektedir. Brezilya, HIV/AIDS hastalarına yönelik ücretsiz tedavi ve ilaç hizmeti sunmasıyla uluslararası düzeyde bilinirliğini arttırmıştır. Brezilya, dış politikasında uyguladığı sağık diplomasisi faaliyetleri ile küresel sağığı katkı sağlayarak yumuşak gücünü artırmıştır (Kahraman, 2019: 153, 157).

- **Çin Halk Cumhuriyeti**

Büyüyen ekonomisi ve nüfusu ile küresel bir aktör olan Çin Halk Cumhuriyeti yaklaşık 50 yıldır Afrika ve Orta Doğı ülkeleriyle yaptığı sağık diplomasisi faaliyetlerini yumuşak güç aracı olarak kullanmaktadır. Çin, ücretsiz ilaç dağıtımı, tıbbi malzeme desteğı, tıbbi ekiplerin değış tokuşu, uluslararası eğitim kursu ve yerel sağık ekiplerinin eğitimi gibi alanlarda sağık yardımlarına devam etmektedir (Kadıoğlu, 2020: 21). Çin, Küba’dan sonra hükümet ödeneğı ile diğerk ülkelere sağık çalışanı yollayan ikinci ülkedir. Çin, 2018 yılı itibariyle son 55 yılda, 71 ülkeye 26.000 Çinli sağık çalışanı göndermiştir. Bu çalışmalar Afrika’da 45 ülkede yaklaşık 1.000 Çinli sağık çalışanı ile yürütölmektedir. Gönderilen ekiplerin yaklaşık 280 milyon kişiyi en yaygın ihtiyaç duyulan iç hastalıkları, jinekoloji, cerrahi ve çocuk hastalıkları gibi branşlarda tedavi ettiğı tahmin edilmektedir. Çin’in yurtdışına gönderdiği sağık çalışanlarına diploması, uzmanlık ve dil eğitimi vermesi yapılan faaliyetlerin dış politika hedefleri doğrultusunda yapıldığını göstermektedir (Altılı, 2020: 70, 72).

Çin, 2006 yılında “Çin’in Afrika Politikasını” ilan ederek 2009 yılında Afrika’ya yapacağı yardımları iki katına çıkarma sözü vermiştir. Çin’in sağık yardımlarındaki amacını açıklayan Çin Sağık Bakanı yardım yapılan ülkelere uzun

sürekli dostlukları geliştirmek, ülkelerin sağlık gelişimlerine katkı sağlamak ve Çin'in diplomatik ilişkilerini geliştirmek olarak tarif etmiştir. Ancak bununla beraber Çin'in özellikle Afrika'daki sağlık yardımlarında en önemli amaçları uluslararası siyasi destek almak, Afrika piyasasında ticaretini geliştirmek ve Afrika'nın doğal kaynaklarına sahip olmak olarak sıralanabilir. Çin'in kullandığı petrolünün üçte birini Afrika'dan alması, önemli miktarda mineral ve hammaddeyi de Sudan, Angola ve Kongo'dan ithal etmesi bu durumun açık bir göstergesidir. Çin'in Afrika ülkeleri tarafından nasıl algılandığını ölçmek için “Pew Trust” Araştırma şirketi tarafından yapılan kamuoyu araştırmasına göre; Güney Afrika Cumhuriyeti haricindeki diğer Afrika ülkelerinde sıklıkla Çin'in ABD'den daha fazla olumlu etkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Çin'in yumuşak güç bağlamında uyguladığı sağlık diplomasisi faaliyetlerinde olumlu algılanmasının sebepleri yerel halkın dinlenmesi, ihtiyaçlarının belirlenmesi, yapacağı yardımı herhangi bir baskı unsuru olarak kullanmaması olarak ifade edilebilir (Kahraman, 2019: 157, 163).

- **ABD**

Miktar olarak dünyanın en çok sağlık yardımı yapan ülkesi olan ABD, bu durumun sonucu olarak küresel sağlık alanında en çok etkiye sahip ülke konumundadır. ABD'nin dış politikasındaki en belirgin unsur olan ulusal güvenlik merkezli yaklaşımı, uluslararası sağlık politikalarında da etkisini göstermektedir. ABD, Afrika politikasını HIV/AIDS ile mücadele üzerine şekillendirmiştir. Dolayısıyla, Afrika ülkelerinde ABD'ye karşı oluşan olumlu bakış ve aldığı halk desteği sayesinde ABD, Afrika'dan elde etmek istediği çıkarlarına daha rahat ulaşabilmektedir. ABD'nin küresel sağlık alanında diğer önemli çalışması da 2009 yılında gündeme alınan Küresel Sağlık Girişimi'dir (*Global Health Initiative*). Bu girişimde HIV/AIDS, sıtma tüberküloz, bulaşıcı olmayan hastalıklar, aile planlaması, beslenme ve anne ve çocuk sağlığının iyileştirilmesi konularında yardım yapılması taahhüt edilmiştir (Kadıoğlu, 2020: 24, 25).

ABD'nin küresel sağlığa ilişkin amaçlarını Eski Dışışleri Bakanı Hillary Clinton bu şekilde ifade etmiştir;

“Kırılğan veya başarısız devletleri güçlendirmek için küresel sağlığa yatırım yapıyoruz. Toplumsal ve iktisadi ilerlemeyi desteklemek ve bölgesel ve küresel sorunları çözmemize yardımcı olabilecek yetenekli ortakların yükselişini desteklemek için küresel sağlığa yatırım yapıyoruz. Ulusumuzun güvenliğini korumak için küresel sağlığa yatırım yapıyoruz. Küresel sağlığa, şefkatimizin açık ve doğrudan ifadesi olarak yatırım yapıyoruz. Küresel sağlığa kamu diplomasisi aracı olarak yatırım yapıyoruz. İnsanlara uzun ve sağlıklı bir yaşam şansı vermek ya da çocuklarını hastalıktan korumaya yardımcı olmak, herhangi bir devlet ziyareti ya da stratejik diyalog gibi değerlerimizi de aktarmaktadır” (Kahraman, 2019: 148, 152).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN YAKIN DÖNEM AFRIKA POLİTİKASI

Çalışmanın ikinci bölümünde, öncelikle Afrika Kıtası’nın genel durumu ele alınmaktadır. Ardından Türkiye-Afrika ilişkileri ve Türkiye’nin Afrika politikasına odaklanılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye-Afrika ilişkilerinin geçmişten günümüze kadar geçirdiği evrelere ve yakın dönem Türkiye-Afrika ilişkilerinin gelişmesine katkı sağlayan önemli olaylara değinilmektedir. Bölümün son kısmında ise Türkiye’nin Afrika’ya yönelik uyguladığı dış politika stratejileri bağlamında kamu diplomasisi, yumuşak güç kullanımı ve bilhassa sağlık diplomasi alanındaki faaliyetleri ele alınmaktadır.

2.1. Tarihi Arka Plan: Afrika Kıtası ve Türkiye-Afrika İlişkileri

Afrika, coğrafi olarak kuzeyde Akdeniz, batıda Atlantik Okyanusu, doğuda Kızıldeniz ve Hint Okyanusu ve güneyde de Hint ve Atlas Okyanusları ile çevrili bir kıtadır. Afrika, 30.370.000 km² yüzölçümüyle dünya topraklarının yaklaşık beşte birini oluşturmanın yanı sıra Cebelitarık Boğazı, Babül Mendeb Boğazı ve Süveyş Kanalı gibi uluslararası deniz geçişleriyle stratejik bir konuma da sahiptir. (Worldometers, agis, 2022). Yüzyıllar boyunca Avrupalı devletlerin sömürgesi olarak kalan Afrika’nın İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan dekolonizasyon süreciyle uluslararası sistemde kendine yeni bir pozisyon ve rol elde ettiği aşikârdır. Bu süreçte en dikkat çekici iki gelişme, kıtanın nüfusunun ve kıtadaki bağımsız devlet sayısının hızla artmasıdır. Afrika Kıtası’ndaki nüfusun dünya nüfusuna oranı 1950’de % 9 iken 2021 yılına gelindiğinde Afrika 1,4 milyar nüfusuyla dünya nüfusunun % 17.2’sini barındırır hale gelmiştir. (Statisticstimes, agis, 2022). Afrika’daki bağımsız devlet sayısı da İkinci Dünya Savaşı sonrasında hızla artmış ve 1960’lardan itibaren Afrika devletleri BM gibi uluslararası örgütlerde ciddi bir temsil oranına ulaşmıştır. Günümüzde 54 bağımsız devletin olduğu Afrika, BM’nin toplam üye sayısının % 25’den fazlasını oluşturmaktadır.

Afrika Kıtası'nın kuzeyinde daha çok etnik olarak Arap nüfus yaşasa da kıtanın orta ve güneyine inildikçe siyahi nüfusun ağırlığı açıkça ortaya çıkmaktadır. Sahra Çölü'nün güneyinde bulunan kıtanın orta ve güney kısmı “Sahraaltı Afrika” veya “Kara Afrika” olarak adlandırılır. Afrika'nın orta ve güney kısmında 47 devlet vardır. (Çomak, 2011: 11). Siyahi nüfusun yaşadığı kıtanın orta ve güney kısmı, büyük ölçüde coğrafi bir bütünlük arz etmekle birlikte dil, kültür ve gelenekler açısından homojen bir yapıya sahip değildir. Ayrıca kabile tarzı toplumsal dayanışmanın ve bölünmüşlüğü hâkim olduğu bu bölgede ortak bir ulusal kimliğin veya ortak bir “Afrikalılık” kimliğinin inşa edilemediği de aşîkârdır. Afrika Kıtası, iktisadi olarak ise tarımsal üretim ve yeraltı kaynakları açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Afrika'daki ekilebilir topraklar dünya genelinin % 16'sını oluşturduğu gibi kıtada platinyum, altın, elmas, krom, bakır, kurşun, demir, alüminyum, boksit, kobalt, magnezyum ve fosfat gibi değerli yeraltı kaynakları da vardır (Şahin ve Tamçelik, 2014: 372).

Kuşkusuz Afrika'daki tarımsal üretim ve yeraltı kaynakları potansiyelinin iktisadi gelişimin ve refahın sağlanmasında verimli ve yeterli bir biçimde kullanılamaması, büyük ölçüde kıtanın sömürgeci geçmişiyle bağlantılıdır. Avrupalı devletlerin yüzyıllar boyunca Afrika'yı kendi ekonomileri açısından bir hammadde kaynağı olarak görmesi ve kıtanın tarımsal ve yeraltı zenginliklerini sömürmesi ciddi bir sorun olarak varlığını günümüze kadar hissettirmektedir. Daha da ötesi Avrupalı sömürgeciler, Afrikalıları bir insan gücü kaynağı olarak da görmüş ve köleleştirerek zorla kendi topraklarından ayırmıştır. Avrupalı sömürgecilerin, medeniyet getirme adına Afrika'da izlediği dil, kültür ve inanç siyaseti ise kıtada hâlâ etkisini gösteren derin izler bırakmıştır. Günümüzde Afrikalılar kıtada çok sayıda bağımsız devlete sahip olsa da siyasi, iktisadi ve kültürel olarak sömürgeciliğin kötü izlerini hissetmekte ve “kölelik” gibi evrensel insan haklarıyla bağdaşmayan bir uygulamanın psikolojik travmasını yaşamaktadır.

Bu noktada Afrika devletlerinin günümüzde yaşadığı sorunları anlamada gerek “kölelik” ve gerekse “sömürgecilik” kavramlarına kısaca değinmekte fayda vardır. İnsanların bir ticari mal gibi alınıp satılması, cebren çalıştırılması ve köleleştirilmesi

gibi uygulamaların Antik Çağ'dan beri dünyanın birçok yerinde yaşandığı aşîkârdır. Bununla birlikte Avrupalıların Afrika Kıtası'nın keşfinden sonra giriştiğı köleleştirme ve köle ticareti eski Roma devrini aratmayan bir zulmü ve insanlık onuruna yaraşmayan şiddet eylemlerini içinde barındırmaktadır. Yaşadığı topraklardan zorla kaçırılan Afrikalıların yaptıkları zorlu yolculuklar sırasında insanlık dışı muameleye tabi tutuldukları ve akıl almaz zulümlere uğradıkları birçok tarihi kaynakta açıkça doğrulanmaktadır. Avrupalı köle tacirleri, Afrika'dan köle toplayabilmek için kıtadaki kabileler arası rekabetleri de kullanmış ve iç çatışmaları teşvik etmiştir. Öyle ki Afrika'nın bazı bölgelerinde izleri günümüze kadar devam eden etnik düşmanlıkların temeli o yıllarda yapılan köle yakalama seferlerine kadar gitmektedir. Bu köle yakalama seferleri, kelle başına fiyat ödeme uygulaması yüzünden Afrikalıları kendi aralarında bir çatışma içerisine sürüklemiştir. Tabii yetişkin Afrikalıların köle olarak zorla kendi topraklarından koparılması, onların çektiğı acılar ve eziyetler dışında kıtadaki iktisadi ve toplumsal yapının tahrip olmasını da yol açmıştır. Geride kalan yetim ve öksüz çocuklar, tarlalarda hasat yapılamaması ve köylerin terk edilmesi gibi örnekler durumun vahametini açıkça gözler önüne sermektedir. Nitekim Avrupalıların Doğu Afrika'daki son köle pazarını kapatarak köle ticaretinin son verdiklerinde Afrika Kıtası'nın iktisadi ve toplumsal yapısına verdikleri zarar hesap edilemez boyuttaydı (De Blij, 2021: 427, 429).

Afrika Uzmanı Ahmet Kavas, sömürgecilik kavramının “Bir devletin kendi sınırları dışında kalan genelde deniz aşırı toprakları askerî müdahale başta olmak üzere çeşitli yollarla ele geçirmesi ve orada hâkimiyet kurup yerli toplumlar üzerinde siyasî, iktisadî ve kültürel alanlarda üstünlük sağlayarak bunların her türlü imkânlarını kendi menfaati için yağmalaması” şeklinde tarif etmektedir. Kavas'a göre Antik Çağ'dan modern zamanlara kadar gelen bir süreç içinde farklı şekillerde uygulanan sömürgecilik, uluslararası ilişkilerin en kapsamlı anlaşmazlık ve çatışma konularından biri haline dönüşerek insanlık tarihini utanç verici sayfalarla doldurmuştur. Sömürge kavramını ilk kez Antik Çağ'da güçlü devletler kendi hâkimiyet alanı dışında bulunan topluluklar ve yerleşimler için kullanmıştır. Bu yerleşimleri ifade eden Latince *colonus* ve *colonia* sözcükleri, Romalılar devrinden itibaren sömürge manasında

kullanılmış ve daha sonra da *coloniser* (sömürgeleştirmek) ve *colonisation* (sömürgeleştirme) gibi sözcükler türetilmiştir. Avrupalılar da 16. yüzyıldan itibaren yeni keşfettikleri topraklardaki insanlara Roma uygulamasını örnek alarak yaklaşmış ve onların mülklerine ve malların el koymakla yetinmeyip onları köle olarak görmüştür. Tabii yeni keşfedilen yerdeki insanlara yönelik bu yaklaşım siyasi ve iktisadi çıkar sağlamanın yanında Hristiyanlığı yayma misyonu ile birlikte ilerlemiştir (Kavas, 2009: 394-395).

Afrika'daki ilk sömürgecilik faaliyetleri, 16. yüzyıldan itibaren Portekiz, İspanya ve Hollanda gibi denizci devletlerin girişimleriyle başlasa daha sonra bu devletlere İngiltere, Fransa, Belçika, Almanya ve İtalya da katılmıştır. Avrupalı devletler arasında 19. yüzyıl boyunca yükselen yeni sömürgecilik yarışı ise Afrika'yı doğrudan etkilemiş ve kıtanın sömürgeciler arasında siyasi paylaşımının yolunu açmıştır (De Blij, 2021: 429, 433). Nitekim Afrika topraklarında keşif yoluyla hak iddiasında bulunan sömürgeci devletler, 1870'lerden itibaren kıtanın paylaşılması ve kendi aralarındaki siyasi sınırların belirlenmesi için girişimlere başlamıştır. Bu girişimler, uluslararası ilişkiler literatüründe Afrika Kapaşması (*Scramble for Africa*) adıyla anılır. 1884-1885'te Alman Şansölye Otto von Bismarck başkanlığında toplanan Berlin Konferansı önemli bir dönüm noktasıdır. Konferansta Afrika'da askeri güçle toprak edinen sömürgeci devletlerin hâkimiyeti meşru bir hale getirilmiştir. Aslında bu Afrika'nın sömürgeci devletler arasındaki siyasi olarak paylaşılmasından başka bir manaya gelmemektedir. Böylece Afrika toprakları, çizilen suni siyasi sınırlarla 50'ye yakın bölgeye ayrılmıştır (Aras, 2010: 37).

Berlin Konferansı'ndaki sömürge sınırlarının Afrika'daki etnik grupların dağılımı, toplumsal dengeler, iktisadi ve kültürel yapılar dikkate alınmadan çizildiği aşikârdır. Bu manada sınırlar sadece sömürgeci devletlerin çıkarlarını ve kendi aralarındaki uzlaşmayı yansıtmaktadır. Afrika Kıtası'nın kendi iç dinamikleri açısından bakıldığında bu suni sınırların bir karşılığı yoktur. Hatta bu suni sınırlar, aralarında herhangi bir ilişki veya bağ bulunmayan, birbirinden farklı yaşam dil, kültür ve geleneklere sahip toplulukları beraber yaşamak zorunda bırakmıştır. Avrupalı sömürgeci zihniyetin dayattığı bu suni sınırların daha sonra bağımsız olan

Afrika devletlerinin siyasi sınırlarını oluşturduğu düşünöldüğünde kıtada günümüzde yaşanan birçok sorunun kaynağını bulmak mümkündür. Bu bağlamda Afrika devletlerinin kendi içlerinde veya aralarında yaşanan siyasi çekışmeler ve askeri mücadeleler ile vatandaşlarının beslenme, barınma, sağlık, eğitim gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamayan istikrarsız ve yetersiz devlet yapıları sömürgeci geçmişin doğrudan bir neticesi olarak görölebilir (Aras, 2010: 37).

Son olarak, Avrupalı devletlerin Afrika'daki sömürgecilik faaliyetlerinin en açık göstergelerinden biri de iki kıta arasındaki nüfus dengesinin 17. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar geçen geçen süreçte Afrika'nın aleyhine bir biçimde değışmesidir. 17. yüzyılda Afrika ile Avrupa'nın nüfusları yaklaşık 100 milyon civarındaydı. 20. yüzyılın başına gelindiğinde Afrika nüfusu sömürgecilik ve kölecilik faaliyetlerinin de etkisiyle fazla bir artış gösterememiş ve 120 milyon civarında kalmıştır. Buna karşılık aynı süreçte Avrupa nüfusu hızlı bir artış göstererek Afrika nüfusunun neredeyse üç katına ulaşmıştır (Aydın, agis, 2017).

Türkiye-Afrika ilişkilerinin tarihsel arka planını 10. yüzyılda Mısır merkezli kurulan Tolunoğulları ve Akşitler gibi Türk hanedanlara kadar götürmek mümkündür. Osmanlı Devleti'nin 16. yüzyılda Memluk hanedanına son verip Mısır'ı ele geçirmesi ve çok geçmeden hâkimiyet alanını Kuzey Afrika'nın tümüne yaymasıyla yeni bir süreç başlamıştır. Osmanlı nüfuzu, bu süreçte Nil Nehri havzasında Doğu Afrika'nın içlerine kadar ulaşmıştır (Kavas, 2006: 30). Öte yandan Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'da kurduğu hâkimiyetin 18. yüzyılın sonundan itibaren giderek zayıflamaya başladığı aşikârdır. Napolyon Bonapart komutasındaki Fransız kuvvetlerinin 1798'de Mısır'ı işgal etmesi, Osmanlıların Kuzey Afrika'daki otoritesinin köklü bir dönüşüme uğratacak işgaller zincirinin başlangıcını oluşturmaktadır. Fransız işgal kuvvetleri, 1801'de Mısır'dan geri çekilse de Osmanlılar bölgede kendi otoritesini yeniden tesis etmekte oldukça zorlanmıştır. Osmanlıların Mısır'a vali olarak atadığı Mehmet Ali Paşa, çok geçmeden bölgesel bir güç odağı haline gelmiş ve İstanbul'a açıkça meydan okumuştur. Bu meydan okuma, Doğu Akdeniz'de süren İngiliz-Fransız rekabetinin gölgesinde Mısır'daki Osmanlı hâkimiyetinin fiili olarak sona ermesine giden yolu açmıştır. İngiltere, 1882'de Mısır'ı işgal ettiğinde Osmanlı Devleti'nin bölgedeki

egemenlik haklarına saygı duyduğunu açıklasa da bu işgal kalıcı olmuş ve İngiliz işgal kuvvetleri bir daha Mısır'dan çıkmamıştır. Hatta İngilizler, bununla da yetinmeyip 1899'da Mısır hıdiviyle bir anlaşma imzalamış ve Osmanlı hükümetinin itirazlarına rağmen Sudan toprakları üzerinde de hâkimiyeti ele geçirmiştir (Güngör, 2004: 569-570). Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki toprak kayıpları, Mısır ve Sudan'la sınırlı kalmamıştır. İngiltere'nin Avrupa'daki en büyük rakibi Fransa, Osmanlıların zayıflığından faydalananarak 1830'da Cezayir'i işgal etmiş ve kendi sömürgesi haline getirmiştir. 1881'de Fransa bu kez Tunus'u işgal etmiştir. Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki son toprağı olan Libya ise 1911'de Trablusgarp Savaşı neticesinde İtalyanların eline geçmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki topraklarını Avrupalı sömürgeci devletlere kaptırdığı bu süreçte İstanbul'daki sultanların Afrika'ya yönelik ilgisini yumuşak güç unsurlarıyla sürdürmesi dikkat çekicidir. Osmanlılar, 1850'ler gibi erken bir tarihte Afrika'nın güney ucunda yaşayan Müslümanlara karşı ilgisini açıkça göstermeye başlamıştır. Sultan Abdülmecid, Cape Town'a Londra'daki sefarete bağlı olarak bir konsolos vekili göndermiş ve 1852'de bu vekil konsolos yapılarak ilişkilerin bir üst seviyeye çıkarılmasını sağlamıştır (Özdemir, 2017: 64-64). Sultan Abdülaziz devrinde de Güney Afrika'ya yönelik faaliyetler sürmüştür. 1862'de Ebubekir Efendi başkanlığında bir Osmanlı heyetinin bölgedeki Müslümanların dini eğitim ihtiyaçlarının karşılanması için Güney Afrika'ya gönderilmiştir. Ebubekir Efendi, Cape Town'da bir okul açtıktan sonra Felemenkçe ve İngilizce öğrenip İslami tebliği faaliyetlerine başlamıştır. Ebubekir Efendi, 1880'de Cape Town'da vefat edene kadar yaptığı faaliyetlerle İstanbul'un takdirini kazanmıştır. Ebubekir Efendi'nin İngiliz eşinden doğan üç oğlu babalarının vefatından sonra onun eğitim faaliyetlerini devam ettirmiştir. Oğullarından Ataullah Efendi, II. Abdülhamid tarafından 1884'te Kimberley'de açılan ilk Osmanlı okulunun müdürlüğüne tayin edilmiştir (Baktır ve Eraslan, 1994: 276-277).

II. Abdülhamid devrinde Osmanlı Devleti'nin Güney Afrika'ya yönelik siyasetinin Ebubekir Efendi'nin oğullarının eğitim faaliyetlerini verilen destekle sınırlı kalmadığı aşikârdır. II. Abdülhamid, biri Johannesburg ve diğeri Durban'da

olmak üzere iki konsolosluk daha açarak bölgedeki Osmanlı diplomatik nüfuzunu arttırmaya gayret etmiştir. 1900’de Binbaşı Aziz Bey’i Boer Savaşı’nı gözlemlemesi için Güney Afrika’ya göndermesi de Sultan’ın İngilizlerin bölgedeki durumunu takip ettiğini açıkça göstermektedir. Tabii tüm bu girişimler II. Abdülhamid’in izlediği Pan-İslamizm’le yakından ilişkilidir. II. Abdülhamid, “hilafet” makamının gücünü hem Osmanlı topraklarında hem de sömürge idaresi altında kalan Müslümanların yaşadığı yerlerde etkin bir biçimde kullanma niyetindeydi. Bu bağlamda Afrika’da İngiltere ve Fransa’ya karşı güç dengesinin sağlanması açısından Pan-İslamizm siyaseti büyük önem taşıyordu. Afrika Müslümanlarının halifeye olan bağlılıklarını sağlamak için bilhassa Kuzey Afrika’daki Kadiriye, Ticariyye, Senusiyye, Müdidiyye ve Şazeliyye gibi sufi tarikatlar aracı olarak kullanılmıştır. Yine bölgedeki yerel Müslüman liderlerin sömürgeci güçlere karşı isyan hareketleri Sultan tarafından açıkça desteklenmiştir (Özdemir, 2017: 57-62 ve 64-65).

Osmanlı Devleti’nin 1918’de yıkılmasından sonra Türkiye-Afrika ilişkilerinin uzun süreli bir duraklama süreci içine girdiği görülmektedir. Bunun temel nedeni, Afrika’nın İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar tamamen Avrupalı sömürgeci devletlerin kontrolünde kalması ve kıtada neredeyse hiçbir bağımsız devlet yapısının var olmamasıdır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan dekolonizasyon süreci, 1950’lerden itibaren Afrika Kıtası’ndaki sömürgelerin bağımsız devletler haline gelmesini sağlamıştır. Türkiye, 1955’te toplanan Bandung Konferansı’na temsilci yollayarak Bağlantısızlar Hareketi içindeki Afrika devletleriyle diplomatik temas kursa da bu ikili ilişkilerin gelişmesini sağlayamamıştır (Aydın, 2018: 1). Kuşkusuz uluslararası sistemin iki kutuplu yapısı, bu süreçte Türkiye’nin dış politika tercihlerinde ve Afrika devletlerine yaklaşımında belirleyici olmuştur. Türkiye, 1950’lerin sonunda BM Genel Kurulu’nda yapılan bağımsızlığı oylamasında Cezayir’e destek vermeyerek ABD liderliğindeki Batı blokunun bir parçası olarak hareket ettiğini açıkça göstermiştir. Türkiye’nin bu tavrı, daha sonra Afrika devletleriyle ilişkilerin gelişmesinin önünde büyük bir engel olarak kalmıştır (Tepeciklioğlu, 2012: 89).

Türkiye, 1960'larda Kıbrıs meselesinin ortaya çıkmasıyla Batı yanlısı dış politika anlayışını revize etmek zorunda kalmıştır. Bu bağlamda uluslararası destek arayan Türkiye, Afrika devletlerine karşı bir açılım stratejisi izlemeye çalışsa da bu strateji karşılık bulmamıştır. Aksine Kıbrıs meselesi BM Genel Kurulu'nda her gündeme geldiğinde Afrika devletlerinin Türkiye aleyhtarı tavrıyla karşılaşmıştır. Bunun üzerine Türkiye, 1965'te Asya ve Latin Amerika'yla birlikte Afrika'ya da Kıbrıs meselesinde destek sağlamak için diplomatik heyetler göndermiştir. Afrika'ya giden üç ayrı diplomatik heyet; Burundi, Çad, Cezayir, Etiyopya, Gabon, Fas, Gana, Kamerun, Kenya, Kongo, Liberya, Malavi, Moritanya, Libya, Nijerya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Ruanda, Senegal, Sierra Leone, Somali, Sudan, Tanzanya ve Tunus ülkelerini ziyaret edip ikili görüşmelerle Kıbrıs meselesini anlatmıştır (Fırat, 2007: 1-3). Fakat bu girişimlerin hiçbirinden olumlu bir netice çıkmamıştır.

1970'li yıllara gelindiğinde Türkiye, Kuzey Afrika'yla ilişkilerin geliştirilmesi adına önemli adımlar atma imkânı yakalamıştır. Tabii Kıbrıs'a yapılan Türk askeri müdahalesi ve Türkiye-ABD ilişkilerinde yaşanan gerilim, Mısır ve Libya gibi devletlerle karşılıklı diplomatik ziyaretlerin yapılması ve bazı ticari ve kültürel antlaşmaların imzalanması için uygun bir ortam oluşturmuştur (Erol, 2012: 595). Türkiye, bu sıralarda Afrika devletleriyle ilişkileri düzeltmek için bir takım yardım faaliyetlerine de girişmiştir, fakat bu yardım faaliyetlerinde devamlılık sağlayamamıştır. Bundan dolayı Türkiye'nin Afrika'ya yönelik açılım siyaseti, ancak 1980'lerden itibaren daha açık bir biçimde ortaya çıkmaya başlayacaktır (Tepeciklioğlu, 2012: 89, 90). 1983'te Türkiye'de iktidara gelen Turgut Özal'ın başkanlığındaki hükümet, Moritanya, Senegal, Mali, Burkina Faso, Nijer, Nijerya, Sudan, Çad ve Eritre gibi Sahraaltı Afrika ülkelerine yardımlar göndererek bölgede Türkiye'ye yönelik sempatiyi arttırmaya çalışmıştır. Özal'ın Cezayir ve Senegal'e yaptığı diplomatik ziyaretler ise Türkiye-Afrika ilişkilerinin yeniden inşa edilmesinde önemli bir dönüm noktası olduğu aşîkârdır (Hazar, 2011: 125). 1985'teki Cezayir ziyareti sırasında Özal, BM Genel Kurulu'ndaki bağımsızlık oylamasında Türkiye'nin Cezayir'i desteklememesinin büyük hata olduğunu söyleyip özür dilemiştir. Bu itiraf

ve özürle Türkiye-Afrika ilişkilerinde yeni bir dönemin kapıları aralanmıştır (Bayram, 2016: 405, 406).

Soğuk Savaş'ın sonu ermesinden sonra Türkiye'nin Afrika Kıtası'na yönelik siyasetinin daha da çeşitlendiği görülmektedir. Türkiye, Somali'de görev yapan BM Barış Gücü'ne asker vererek ilk kez Afrika'daki çatışma alanlarında barışçıl bir aktör varlığını gösteriyordu. Başbakan Necmettin Erbakan'ın 1996'da Libya, Mısır ve Nijerya'yı kapsayan diplomatik ziyaretleri de ikili ilişkileri çok boyutlu hale getirme açısından önemli bir girişim olmuştur (Orakçı, 2018: 156). Fakat Erbakan'ın İslam Birliği çerçevesinde ilişkileri geliştirme girişimi, daha sonra sekteye uğrayacak ve beklenen netice elde edilemeyecektir (Bayram, 2016: 405, 406). Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in 1998'de açıkladığı "Afrika Açılım Eylem Planı" ise Türkiye-Afrika ilişkilerinin bundan sonraki yolunun çizilmesinde önemli bir köşe taşı olmuştur (Dışişleri Bakanlığı, agis, 2022b). Afrika Açılım Eylem Planı, Türkiye-Afrika ilişkilerinin geliştirilmesi, Türkiye'nin Afrika'daki diplomatik temsilcilerinin arttırılması, insani yardım sağlanması, ekonomik ve askeri anlaşmaların imzalanması, eğitim ve kültür alanlarında işbirliklerinin yapılması gibi geniş bir içeriğe sahipti (Tepebaş, 2008: 23). Tabii bu eylem planı, Türkiye'ye Kıbrıs meselesi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) geçici üyeliği gibi uluslararası konularda Afrika devletlerinin desteğinin sağlanmasını da amaçlıyordu. Bu amaçlar doğrultusunda Türk Dışişleri Bakanlığı bünyesinde eylem planının nasıl yürütüleceği, bakanlık ve kurumların neler yapacağı ve Eylem Planı'nın iki yıl içinde yürürlüğe gireceği karara bağlanmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 1998: 220, 226). Afrika Açılım Eylem Planı her ne kadar iyi planlanmış olsa da Türkiye'nin bundan sonraki birkaç yıl içinde yaşadığı siyasi ve iktisadi krizler planın verimli bir biçimde uygulanmasına engel olmuştur.

2.2. Türkiye'nin Yakın Dönem Afrika Politikası

1980'lerden beri yavaş da olsa gelişen Türkiye-Afrika ilişkileri, AK Parti'nin 2002'de iktidara gelmesiyle yeni bir aşamaya girmiştir. AK Parti hükümetinin ilk

yıllarında yakın komşularla diplomatik ve iktisadi ilişkileri geliştirmek için attığı adımlar çok geçmeden Afrika Kıtası'na yönelik yeni bir açılım siyasetini beraberinde getirmiştir. AK Parti hükümetinin yeni dış politika anlayışı, Türkiye'nin tarihsel, kültürel ve dini ortaklığa sahip coğrafyalarda aktif bir diplomasiyle daha fazla görünür olmasını hedefliyordu. Bu anlayış, Türkiye'nin geçmişten gelen tecrübeleri ve birikimiyle bölgesel bir güç olarak bu coğrafyalar üzerinde etki ve nüfuz oluşturabileceği iddiasına dayalıdır. Nitekim AK Parti hükümetlerinde danışmanlık ve bakanlık gibi görevler üstlenen Ahmet Davutoğlu'nun "Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu" isimli çalışmasında bu yeni dış politika anlayışının teorik bir çerçevesi ortaya konulmaktadır. Davutoğlu, Türk dış politikada temel hedefin Türkiye'nin tarihsel, siyasal, ekonomik ve kültürel önemine binaen bölgesel güç olma gerekliliği olduğunu belirtmektedir. Davutoğlu'na göre Türkiye'nin çok yönlü bir dış politika benimsemesi, ilişki içinde olunan coğrafyalardaki gelişmelere ilgi göstermesi ve yakın çevresindeki ülkelerle "sıfır sorun" politikası izlemesi doğal bir durumdur (Davutoğlu, 2013: 28).

AK Parti'nin yeni dış politika anlayışının uygulamaya geçirilmesinde en önemli araç diplomasinin aktif bir biçimde kullanılmasıdır. Aktif diplomasi, öncelikle geçmişten gelen tarihi, kültürel ve dini ortaklıkların canlandırılması ve hedef alınan ülke veya bölgedeki çatışmaların yatıştırılması yoluyla barışçıl ve işbirliğine uygun bir ortam sağlanmasını amaçlamıştır. Bu bağlamda Türkiye, yakın çevresindeki devletler başta olmak üzere dış ilişkilerini üst düzey karşılık ziyaretler ve yurtdışındaki diplomatik misyonlarının sayısının arttırmaya gayret ederek daha samimi bir düzeye çekmek istemiştir. Bunlara ek olarak Türkiye, Afrika devletlerini ilişkilerin geliştirmek için konferans diplomasisi yöntemine de sıkça başvurmuştur. Kuşkusuz dış politikada liderler ve karar alıcılar arasında oluşacak karşılıklı güven ortamı, ilişkilerin siyasi, iktisadi ve kültürel olarak çok boyutlu hale gelmesine yardımcı olmuştur.

Türkiye'nin Afrika'ya yönelik uyguladığı yeni dış politikası, bölge devletleriyle iktisadi ilişkilerin geliştirilmesini amaçlayan "Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi" belgesinin 2003'te hazırlanmasıyla

somut bir biçimde ilk kez ortaya konulmuştur. Türkiye-Afrika ilişkilerinin gelişmesi açısından milat olarak kabul edilen gelişme ise 2005'te Türkiye'nin "Afrika Yılı" ilan etmesi olmuştur (Afacan, 2012: 13). "Afrika Yılı" ilan edilmesinin ardından aynı yıl içinde Türkiye'den Afrika'ya çok sayıda resmi ve ticari ziyaret gerçekleştirilmiş ve çeşitli faaliyetler düzenlenmiştir (Öztürk ve Eke, 2015: 14). Ayrıca bu süreçte Türkiye'nin Afrika Kıtası'nda yaşanan açlık, kuraklık ve salgın hastalıklar gibi sorunlarla mücadele için bölgeye yaptığı yardımları arttırmaya başlaması dikkat çekicidir. Bu yardımlar, bilhassa Sahraaltı Afrika ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesi açısından önemli bir rol oynayacaktır.

Türkiye'den Afrika'ya yapılan üst düzey diplomatik ziyaretler, Başbakan Erdoğan'ın 2004'te Mısır'a gitmesiyle başlamıştır. Erdoğan, 2005'te bu kez Etiyopya, Güney Afrika Cumhuriyeti, Tunus ve Fas'ı kapsayan bir Afrika turuna çıkmıştır. Bir sonraki yıl Sudan, Mısır ve Cezayir'e de ziyaret düzenleyen Erdoğan, 2007'de ise Etiyopya'ya ikinci kez gitmiştir (Anadolu Ajansı, agis, 2017). Erdoğan'ın 2005 Mart'ındaki Afrika turundan bir ay sonra Türkiye'nin Afrika Birliği'nde gözlemci ülke statüsü elde etmesi bu diplomatik ziyaretin kısa sürede etkili olduğunu açıkça göstermektedir. Türkiye ile Afrika Birliği arasındaki ilişkiler bundan sonraki birkaç yılda giderek gelişmiştir. Örneğin 2008 yılı başında Etiyopya başkenti Addis Ababa'da yapılan Onuncu Afrika Birliği Zirvesi'nde Türkiye Afrika'nın "Stratejik Ortağı" ilan edilmiştir (Karagül ve Arslan, 2013: 30, 31). Aynı yılın Mayıs'ında Türkiye Afrika Kalkınma Bankası (AfKB) ve Afrika Kalkınma Fonu'na (AfDB) da üye olarak kabul edilmiştir (Oba, 2016: 54).

2008 yazında Türkiye-Afrika ilişkilerinin mevcut durumunun değerlendirilmesi ve daha iyi noktaya getirilmesi adına "Ortak Bir Gelecek İçin Dayanışma ve İşbirliği" temasıyla İstanbul'da Birinci Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi yapılmıştır. Zirve toplantısına, 6 cumhurbaşkanı, 5 cumhurbaşkanı yardımcısı, 7 başbakan, 1 başbakan yardımcısı, 14 dışişleri bakanı, 12 bakan ve 11 uluslararası örgüt temsilcisi olmak üzere toplamda 49 devletin temsilcisi katılmıştır (Hazar, 2012: 34). Katılımcılar, Türkiye ile Afrika devletleri arasındaki ticaret hacminin geliştirilmesi ve Türkiye'nin BMGK geçici üyeliğine başvurusu gibi konuları ele

almıştır. Zirve toplantısı sırasında bir de “Türkiye-Afrika İş Forumu” düzenlenmiştir (Özkan, 2012: 23). Birinci Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi’nin Türkiye açısından oldukça verimli geçtiği aşikârdır. Nitekim Türkiye, 2008 Ekim’inde 51 Afrika devletinin de içinde bulunduğu toplam 151 üyenin oyunu alarak BMGK geçici üyesi olmayı başarmıştır (Tepeciklioğlu, 2015: 18).

İstanbul’daki zirve toplantısının sonunda katılan devletler arasında işbirliği, “ticaret ve yatırım, tarım, tarımsal ticaret, kırsal kalkınma, su kaynaklarının yönetimi, küçük ve orta boy işletmeler, sağlık, barış ve güvenlik, altyapı (taşıma ve telekomünikasyon), medya, enformasyon ve enformasyon teknolojisi, çevre alanlarında” yapılması kararı alınmıştır (Hazar, 2012: 35). Böylece Türkiye-Afrika ilişkilerinin sürdürülebilir bir boyuta taşınması için “Stratejik Ortaklık” dönemi başlamıştır. Kıdemli memurlar ve bakanlar düzeyinde oluşturulacak mekanizmalara, ortaklık sürecinin düzgün bir biçimde yürütülmesi ve uygulanması sorumluluğu verilmiştir. Ayrıca, zirve toplantısından iki yıl sonra “Kıdemli Memurlar Toplantısı”, üç yıl sonra bakanlar düzeyinde bir “Gözden Geçirme Konferansı”, beş yıl sonra da “İkinci Türkiye-Afrika İşbirliği Zirve” toplantısı yapılması kararlaştırılmıştır (Oba, 2011: 32).

2011 Mayıs’ında BM koordinesinde yürütülen En Az Gelişmiş Ülkeler Konferansı’nın İstanbul’da yapılması, Türkiye-Afrika ilişkilerine katkı yapan diğer bir uluslararası gelişmedir. Bu konferansta “İstanbul Eylem Programı” kabul edilmiştir. Bu programla 2020 yılına kadar en az gelişmiş ülkelerin kalkınmasına yönelik yapılacak uluslararası projeler belirlenmiştir. Dünyadaki en az gelişmiş 48 ülkenin 34’ü Afrika Kıtası’nda olduğu için bu programdaki birinci amaç ilgili ülkelerin yoksulluğunun ortadan kaldırılması olmuştur (Dışişleri Bakanlığı, 2011). Türkiye’nin Afrika’daki en az gelişmiş ülkelere yaptığı yardımdan en fazla payı alan ülke Somali’dir. Bu konferansın akabinde Türkiye ve Mısır’ın ortaklığıyla “Darfur’un Yeniden İnşası ve Kalkınması için Uluslararası Donörler Konferansı” düzenlemiş ve daha sonra İstanbul’da Birinci ve İkinci Somali Konferansları yapılarak “İstanbul Eylem Programı” bildirisine göre bir politika izlenmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2016).

İkinci Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi, 19-21 Kasım 2014 tarihlerinde Ekvator Ginesi'nin başkenti Malabo'da gerçekleştirilmiştir. Bu zirve toplantısının ana teması, Türkiye-Afrika ilişkilerine yeni bir boyut kazandırmak ve hızlandırmak için “Sürdürülebilir Kalkınmanın ve Bütünleşmenin Güçlendirilmesi İçin Yeni Bir Ortaklık Modeli” başlığıyla tanımlanmıştır. 30 ülkeden temsilcinin katıldığı zirve toplantısında “2015-2019 Ortak Uygulama Planı'nın” yürürlüğe girmesi kararlaştırılmıştır. Bu toplantıyı diğerlerinden ayıran en önemli özelliği ise açılım sürecinin nihayete ermesi ve Türkiye ile Afrika devletleri arasında karşılıklı faydaya dayalı işbirliğinin yürütüleceği yeni bir dönemin başlangıcı olmasıdır (Öztürk ve Eke, 2015: 16).

İkinci Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi'nin sonunda yayınlanan deklarasyonda işbirliği yapılacak alanlar, “... ticari ilişkilerin geliştirilmesi, eğitim, sağlık, bilim ve teknoloji, sanayi, kültür ve turizm, tarım ve kırsal kalkınma, gençlerin eğitilmesi ve yetkinleştirilmesine yönelik daha iyi uygulamaların paylaşılması, istihdam oluşturulması, çatışmaların önlenmesi, çözüme kavuşturulması ve yönetilmesi; terörizmle mücadele edilmesi, kalkınmanın çeşitli alanlarında cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi...” olarak belirlenmiştir. Bu zirvede dikkat çekici bir karar da sağlık alanıyla ilgili yapılacak işbirliği projeleridir. Salgın hastalıkların önlenmesi, tıbbi cihaz desteği sağlanması, sağlık hizmeti veren kurumların üretkenliğinin artırılması, sağlık eğitimi alanında teknik ve eğitim desteği verilmesi gibi alanlarda işbirliği yapılması kararı alınmıştır (Dışişleri Bakanlığı, agis, 2014).

Bu bağlamda 20-21 Temmuz 2017 tarihlerinde İstanbul'da yapılan Afrika Sağlık Kongresi oldukça önemli bir girişimdir. Afrika ülkelerinin sağlık sorunlarının ve çözüm önerilerinin konuşulduğu Afrika Sağlık Kongresi, Türkiye Sağlık Bakanlığı, Dünya Müslüman Tıp Birlikleri Federasyonu (FIMA), Hayat, Sağlık ve Sosyal Hizmetler Vakfı ve İstanbul Medeniyet Üniversitesi işbirliğiyle gerçekleştirilmiştir. Kongreye Afrika ülkelerinin resmi temsilcileri, kanaat önderleri, lobi faaliyeti yürüten gruplar, sağlık politikası geliştiricileri, STK kuruluşları temsilcileri ve akademisyenlerden oluşan beş yüzden fazla yabancı misafir katılmıştır. Afrika'daki sağlık ihtiyaçlarının konuşulduğu oturumlarda aynı zamanda Türkiye'nin

Afrika'ya yaptığı sağlık yardımları da ele alınmıştır. Türkiye'nin, yirmiden fazla ülkeye yaptığı sağlık yardımları, sağlık sistemlerinin güçlendirilmesi adına yapılan teknik çalışmaları ve sağlık eğitimi adına yapılan faaliyetler değerlendirilmiştir. Aynı zamanda gelecek dönemlerde Afrika  lkelerinin ihtiyaçları doğrultusunda yapılabilecek sağlık çalışmaları ele alınmıştır (Medeniyet  niversitesi, agis, 2022).

   nc  Turkey-Afrika  şbirliği Zirvesi, 17-18 Aralık 2021 tarihinde ‘‘Birlikte Kalkınma ve Refah   in Güçlendirilmiş Ortaklık’’ teması ile  stanbul’da toplanmıştır. 38 Afrika ülkesinden temsilcilerin yer aldığı zirve toplantısına, 16 devlet ve hükümet başkanı, 25’i dışışleri bakanı olmak üzere 100 bakan ve üst düzey yöneticiler katılmıştır. Toplantıda, Turkey’nin Afrika ile 2022-2026 yılları arasındaki ilişkilerini kapsayan gelecek beş yılın stratejisi belirlenmiş ve Afrika’nın yararına yapılabilecek somut projelerin ve yeni iş birliklerinin neler olabileceği konuşulmuştur. Bu kapsamda bilhassa tarım, sağlık ve eğitim alanlarında stratejik planların oluşturulduğu oturumlar yapılmıştır. Ayrıca bir sonraki zirve toplantısına kadar geçecek dönemin yol haritası çizilerek ilişkilerde yeni bir safhaya geçilmiştir (Dışışleri Bakanlığı, 2021).

2008-2022 yılları arasında yapılan bu uluslararası toplantılarla birlikte Turkey’nin Afrika’ya yönelik üst düzey diplomatik ziyaretleri de artarak devam etmiştir. Başbakan Erdoğan, 2009’da Mısır’a, 2011’de Somali, Mısır, Tunus, Libya, Güney Afrika Cumhuriyeti’ne, 2012’de Mısır’a ve 2013’te de Gabon, Nijer, Senegal, Cezayir ve Tunus’a diplomatik ziyaretlerde bulunmuştur (Anadolu Ajansı, agis, 2017). Bu süreçte Turkey Cumhurbaşkanı Abdullah Gül de 2008’de Mısır ve Senegal’i, 2009’da Mısır, Kenya ve Tanzanya’yı, 2010’da Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Mısır, Kamerun ve Nijerya’yı, 2011’de Gana ve Gabon’u, 2012’de Tunus’u ve 2013’te de Mısır’ı ziyaret ederek Turkey’nin Afrika’ya yönelik açılıma destek vermiştir. Erdoğan, 2014’te cumhurbaşkanı olduktan sonra da Afrika ülkelerine olan ilgisini s rd rm ştur. Erdoğan’ın 2014’te Cezayir ve Ekvator Ginesi’ne, 2015’te Etiyopya, Cibuti ve Somali’ye, 2016’da Senegal, Fildişi Sahili, Gana, Nijerya, Gine, Uganda, Kenya ve Somali’ye, 2017’de Tanzanya, Mozambik, Madagaskar, Sudan,  ad ve Tunus’a, 2018’de Cezayir, Moritanya, Senegal, Mali,

Güney Afrika Cumhuriyeti ve Zambiya'ya, 2019'da Tunus'a, 2020'de Senegal'e, 2021'de Angola, Togo ve Nijerya'ya ve son olarak 2022'de Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve Senegal'e yaptığı ziyaretler bu ilgiyi açıkça ortaya koymaktadır (Cumhurbaşkanlığı, agis, 2022). Erdoğan'ın başbakan ve cumhurbaşkanı olarak Afrika'da neredeyse ziyaret edilmeyen bir ülke bırakmaması, Türkiye'nin bölgeye yönelik politikasının tüm Afrika'yı kapsadığını göstermektedir.

Türkiye'nin Afrika'ya yönelik uygulamaya çalıştığı yeni açılım stratejisinin karşılıklı üst düzey diplomatik ziyaretler ve düzenlenen uluslararası toplantılarla sınırlı kalmadığı aşikârdır. Bu noktada Türkiye'nin kamu diplomasisi araçlarını ve yumuşak güç unsurların da ilişkilerin geliştirilmesi için etkin bir biçimde kullanması dikkat çekicidir. Afrika'ya yönelik uygulanan kamu diplomasında Dışişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, TİKA, YTB, YEE, Türk Kızılayı, DİB, Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), Türkiye Maarif Vakfı, AFAD, Türk Hava Yolları (THY), Anadolu Ajansı (AA), Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT), Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) gibi devlet kurumları önemli bir rol oynamaktadır. Yine bu bağlamda ilişkilerin gelişmesi için Türkiye'nin Afrika'daki diplomatik misyonlarının sayısını hızla arttırdığı görülmektedir. Türkiye'nin 2002'de dünya genelindeki diplomatik temsilci sayısı 163 iken, 2022'ye gelindiğinde bu sayı 254'e ulaşmıştır. Türkiye, diplomatik misyon sayısı ile dünyada en çok dış temsilciliğe sahip devletler arasında beşinci sıradadır (Haber7, agis, 2022). Afrika özeline baktığımızda Türkiye'nin diplomatik misyonlarının sayısındaki artışın bu bölgeye artış gösterdiği görülmektedir. Türkiye'nin 2002'de Afrika'da 12 büyükelçiliği varken bu sayı 2022'de 43'e çıkmıştır. Buna mukabil Afrika devletlerinin Türkiye'deki büyükelçilik sayıları da artmıştır. Türkiye'de büyükelçiliği bulunana Afrika'daki devlet sayısı 2002'de 10 iken, bu sayı 2022'de 36'ya yükselmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2021).

Türkiye, Afrika'daki diplomatik misyonlarının yanı sıra Ticaret Bakanlığı'na bağlı 26 ülkede ticaret ofisi, 4 ülkede ticaret baş müşaviri, 15 ülkede ticaret müşaviri, 1 ülkede ticaret ateşesi, 10 ülkede ticaret müşavir yardımcısı bulundurmaktadır (Ticaret Bakanlığı, agis, 2021). Türkiye Afrika'da ticari anlamda bazı anlaşmalar

yapmıştır. Ticari ve Ekonomik İşbirliği (TEİA), çifte verginin önlenmesi, yatırımların karşılıklı olarak teşvik edilmesi ve korunması, kültür, eğitim ve askeri konularda iş birliği anlaşmaları buna örnek verilebilir. Ayrıca, 17 Afrika ülkesine diplomatik, 3 Afrika ülkesine ise resmi pasaportlarda vize muafiyeti uygulamasına geçilmiştir (Dışişleri Bakanlığı, agis, 2019). Türkiye ile Afrika arasındaki ekonomik veriler ilişkilerin geliştiğini göstermektedir. Türkiye'nin, Afrika ile olan ihracat rakamları 2013 yılında 6,2 milyar dolar iken 2021 yılı sonu itibarıyla 8,23 milyar dolara çıkmıştır. Türkiye'nin, Afrika ile olan ithalat rakamları 2013 yılında 15,33 milyar dolar iken 2021 yılı sonu itibarıyla 21,21 milyar dolara çıkmıştır (TÜİK, agis, 2022). Ayrıca Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde Mısır ve Tunus'ta 2 kültür ve tanıtım müşavirliği görev yapmaktadır. Bu müşavirlikler sayesinde yapılan tanıtım faaliyetleriyle Türkiye'nin kamu diplomasi çalışmalarına destek sağlanması amaçlanmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019).

Kuşkusuz Türkiye'nin yurtdışındaki kamu diplomasi çalışmaları açısından en önemli kurumsal yapı, 2010'da Başbakanlığa bağlı olarak kurulan Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü'dür. Bu koordinatörlük, 2018'de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilince iletişim alanındaki tüm faaliyetlerle birlikte Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı'na bağlandı ve Kamu Diplomasisi Dairesi Başkanlığı'na devredilmiştir (Cumhurbaşkanlığı, agis, 2018). Ulusal ve uluslararası medya kuruluşlarını takip ederek Türkiye ile alakalı bilgileri zamanında ve doğru şekilde takip edip, ilgili kurumlara iletmek ve Türkiye'nin tanıtımına katkı sağlayacak stratejiler belirlemek için kurulan Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı'nın Trablus (Libya), Kahire (Mısır), Abuja (Nijerya) ve Pretoria (Güney Afrika Cumhuriyeti) olmak üzere Afrika'da temsilcileri bulunmaktadır (Cumhurbaşkanlığı, agis, 2018).

Türkiye'nin Afrika'da yürüttüğü kamu diplomasisi çalışmaları bağlamında ön plana çıkan kamu kurumlarının başında TİKA gelmektedir. İlk Afrika Program Koordinasyon Ofisi'ni 2005'te Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da açan TİKA, 2021 yılı itibarıyla 26 Afrika ülkesinde ofise sahiptir (TİKA, 2021). TİKA, bu süreçte Afrika'nın farklı yerlerinde sağlık kurumları inşaatı, sağlık yardımı, mesleki teknik eğitim desteği, altyapı hizmetleri, işletmeler, su kuyularının açılması, kurban dağıtımı,

erzak dağıtımı, tarım, hayvancılık ve ulaşım gibi birçok alanda 2000’den fazla proje uygulamaya koymuştur (TİKA, 2018). TİKA, Afrika’daki insani yardım operasyonlarını ise kamu kurumları, STK’lar ve özel sektörle işbirliği yaparak yürütmektedir. TİKA’nın Afrika’da yürüttüğü diğer önemli bir faaliyet de Osmanlı Devleti’nden miras kalan tarihi yapıları restore edip yeniden hizmete açmasıdır. Tüm faaliyetler göz önünde bulundurularak TİKA’nın Türkiye’nin Afrika’daki yumuşak gücü kullanımına katkı sağlayan en önemli ve etkili “kamu diplomasisi” aktörü olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye’nin Afrika’yla kültür ve eğitim alanlarındaki ilişkilerini yürüten en önemli kamu kurumları ise YTB, YEE ve Türkiye Maarif Vakfı’dır. 2010’da kurulan YTB, yurtdışındaki kardeş topluluklara ve Türkiye’de öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilere yönelik burs katkısı, Türkçe öğretimi desteği ve değişim programları gibi çalışmalar yürütmektedir. YTB, Afrikalı öğrencilere verdiği lisans ve lisansüstü burslar yoluyla bu öğrencilerin Türkiye’yi daha yakından tanımalarına imkân sağlamaktadır (YTB, 2019). Türkiye Bursları kapsamında 2010-2019 yılları arasında 52 Afrika ülkesinden toplam 5 bin 259 öğrenciye yükseköğrenim desteği verilmiştir (YTB, agis, 2020).

YEE, kurulduğu 2007’den bu yana yurtdışında Türk dilini, tarihini, kültürünü ve sanatını tanıtmak amacıyla çalışmalar yapmaktadır. Bulunduğu ülkelerle kültürel işbirliğini geliştirerek, ülkeler arası ilişkilerin kurulması ve geliştirilmesine destek olmaktadır. YEE’nin Afrika’da 8 ülkede, 9 ayrı kültür merkezi bulunmaktadır (YEE, agis, 2022). YEE, Afrika’da Türkçe eğitimi verilmesi, Türkçe yayınlar basması, resim sergileri, kültürel tanıtımlar, sinema gösterimleri, çeviri atölyeleri, sanat semineri, yazarlık atölyesi, çocuklara yönelik resim kursları, kitap fuar organizasyonu, Türkçeyi tanıtan çeşitli konferanslar, gibi yaptığı birçok çalışma aile on binlerce kişiye ulaşmıştır (YEE, 2019).

2016’da kurulan Türkiye Maarif Vakfı, yurt dışında Türkiye adına doğrudan eğitim faaliyetleri yürüten bir kamu kurumudur (Türkiye Maarif Vakfı, 2016). Vakfın, 2016’dan bu yana 24 Afrika ülkesinde toplam 192 okul açmayı başarmıştır. Vakfın

eğitim faaliyetlerinin temel amaçlarından biri de Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ)'nün bazı Afrika ülkelerindeki okullarının kapatılmasını veya devralınmasını sağlamaktır. (Anadolu Ajansı, agis, 2019). Türkiye Maarif Vakfı'nın açtığı ve devraldığı okullara Afrikalı öğrencilerin gösterdiği ilgi giderek artmış ve bu ilgi aynı zamanda Türkiye'yi yüksek öğrenim için cazibesi yüksek bir ülke haline getirmiştir (Türkiye Maarif Vakfı, 2019).

Son olarak Türkiye'nin Afrika'daki imajı açısından THY, AA, TRT, TSK gibi devlet kurumlarına kısaca değinmekte fayda vardır. THY, Afrika'daki faaliyetlerini 2002-2022 yılları arasında arttırarak çok sayıda Afrika ülkesi ile Türkiye arasında bir ulaşım ağı kurmuştur. 2002'de sadece 4 Afrika ülkesinde 4 noktaya uçuş yapan THY, 2022 yılına gelindiğinde seferlerini 38 Afrika ülkesinde 63 noktaya çıkarmıştır (THY, 2022). Türkiye'nin Afrika'da, medya, yayıncılık, basın-yayın ve iletişim alanında çalışma yürüten devlet kurumları AA ve TRT'dir. AA, 41 ülkede ofisi olan ve 13 farklı dilde yayın yapan küresel bir haber ajansıdır (Anadolu Ajansı, agis, 2022a). TRT World, 2015'te Afrika ülkeleri dahil tüm dünya ulaşmak, Türkiye'yi tanıtmak ve haber yayını yapmak için kurulmuştur (TR Kültür Sanat Dergisi, 2015). AA ve TRT, Afrika'daki yerel ve bölgesel gazetelere ve medya kurumlarına kısıtlı da olsa haber kaynağı desteği sağlamaktadır. Örneğin TRT, TİKA'yla işbirliği yaparak Mogadişu Üniversitesi bünyesinde bir radyo istasyonu kurmuş ve bu radyoya teknik ekipman desteği sağlanmıştır. Ayrıca bu projeye radyo yayıncılığı eğitimi de verilmektedir. (TİKA, Somali Proje ve Faaliyetler 2011-2015: 11, 35).

TSK, 1990'lardan beri güvenlik ve barışı sağlamak adına Afrika'da yaptığı barış gücü görevleriyle Afrikalıların Türkiye'ye bakışında önemli bir kamu kurumu olarak olumlu bir rol üstlenmiştir. Ayrıca TSK'nın Afrika'da 19 ülkede, 46 ülkenin akredite olduğu askeri ataşeliği bulunmaktadır (Milli Savunma Bakanlığı, 2022). TSK'nın Afrika'da katıldığı barış gücü görevlerini şu şekilde sıralamak mümkündür: 1993-1994 BM Somali Operasyonu (*UN Operation in Somalia-UNOSOM*), 2006 BM Kongo Demokratik Cumhuriyeti Misyonu (*UN Mission in the Democratic Republic of the Congo-MONUC*), 2005-2010 BM Sudan Misyonu (*UN Mission in Sudan-UNMIS*), 2011 Libya NATO Birleşik Koruyucu Operasyonu (*Operation Unified*

Protector-OUP). 2005-2007 BM Darfur Misyonu (*UN African Union Mission in Darfur-UNAMID*) ve 2008-2016 Somali NATO Okyanus Kalkanı Operasyonu (*Operation Ocean Shield-OOS*). TSK, bu görevler dışında Somali Silahlı Kuvvetleri'nin yeniden yapılandırılmasına yardımcı olmakta ve 2015'ten bu yana BM Somali Yardım Misyonu'nda (*UN Assistance Mission in Somalia-UNSOM*) görev yapmaktadır. Ayrıca TSK, 2017'den itibaren Somali'nin başkenti Mogadişu'da bulunan Harb Okulu, Astsubay Okulu ve Birlik Eğitim Merkezi'nde eğitim faaliyetlerini gerçekleştirmektedir (Milli Savunma Bakanlığı, 2019).

2.3. Türkiye'nin Afrika'daki İnsani Yardım ve Sağlık Diplomasisi Faaliyetleri

Kamu diplomasisi faaliyetleri ilk çıktığı dönemlerde hükümetler tarafından uygulanmaktaydı. Küreselleşen dünyada iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla beraber kamu diplomasisi faaliyetlerinde devlet dışı sayılan aktörler de etkili olmaya başlamıştır. Kamu diplomasisi faaliyetlerinde kamu kurumlarıyla beraber STK'lar, çok uluslu şirketler, özel ticari konsorsiyumlar, üniversiteler, düşünce kuruluşları, özel askeri yapılanmalar, haber ajansları, medya kuruluşları, baskı grupları ve kanaat önderleri de etkili olmaktadır.

Türkiye, Afrika açılımıyla beraber daha aktif yürüttüğü Afrika politikası sayesinde Afrikalı halklar ile direk temas kurarak onların temel ihtiyaçlarının giderilmesi ve ülkelerinin kalkınmasına katkı sağlamak adına insani ve kamu diplomasisi bağlamında yardımlar yapmıştır. Burada önemli noktalardan birisi Türkiye yaptığı yardımlarda ve kurduğu ilişkilerinde ülkelerin iç işlerine, egemenliğine, bağımsızlıklarına, idari ya da siyasi yapısına yönelik askeri, siyasi ya da hegemonya çağrıştıracak bir müdahalede bulunmamaktadır. Bu bağlamda Türkiye; devlet kurumları ve devlet dışı kurumlar ya da STK'lar vasıtasıyla Afrika ülkelerine ekonomik, sosyal ve kültürel alanda yardım desteği sağlamaktadır (Samancı, 2017: 29, 30).

Türkiye afet benzeri durumlarda yaptığı insani yardımları ırk, din, dil ayrımı yapmadan dünyanın her noktasında yaparken, insani amaçlı kalkınma yardımlarını daha ziyade Osmanlı Devleti sınırlarında olan bölgelere yapmaktadır. Türkiye'nin bu yaklaşımı 2002 sonrası dış politikasında bölgesel güç olma iddiası ve Neo-Osmanlılık anlayışı olduğu görülmektedir (Örgel, 2018: 35, 36). Türkiye, Afrika'daki insani ve kalkınma yardımı yapmaktadır. Türkiye bu anlamda Afrika ile politik, ticarî kaygılardan bağımsız olmadığını kabul etmekte ve bu durumu, Batılı ülkelerin Afrika ile ilişkilerinden farklı olarak eşit şartlarda, karşılıklı kazan-kazan yaklaşımı ile yürüttükleri yönünde açıklamaktadır (Örgel, 2018: 53, 54).

Türkiye'nin Afrika'ya bakışı dini, tarihi ve kültürel ortak geçmişlerinden dolayı her zaman insani değerleri ön planda tutacak şekilde olmuştur. Dolayısıyla Türkiye'nin dünyanın hiçbir yerinde olmadığı gibi Afrika'da da sömürgeci geçmişi olmadığı için yaptığı yardımlar Afrikalı halklar tarafından her zaman için insani algılanmıştır. Sömürgeci Avrupalı ülkelerin aksine Türkiye, bu yardımlardan herhangi bir çıkar veya karşılık beklenmemiştir. Bu bağlamda, Türkiye Afrika'daki devletlerin siyasi ve ekonomik istikrar sağlamasından yana tavır sergileyip bu yönde çalışmalar yapmıştır. Zira sömürgeci Avrupalı ülkeler, Afrika ülkelerini sömürmek suretiyle herhangi bir yatırım veya üretim yapmaların izin vermedikleri için Afrika ülkelerinde baş gösteren kıtlığa sebep olmuşlardır (Federici, 2005: 164).

Türkiye'nin insani yardım faaliyeti yürüten resmi kamu kurumları olarak; Sağlık Bakanlığı, TİKA, Türk Kızılayı, AFAD ve TDV sayılabilir. Bununla beraber STK'larda insani yardım alanında çalışmalar yapmaktadır. Ramazan ayında erzak yardımları, Kurban Bayramı'nda kurban kesme faaliyetleri, temiz su kullanımı için su kuyularının açılması, gıda, eğitim desteği, eğitim kurumu inşaatı, sağlık yardımı desteği, sağlık taramalarının yapılması, sağlık kurumları inşaatı, yetimhanelerin kurulması, tarım, altyapı hizmetleri gibi alanlarda çalışmalar yürütülmektedir. STK'ların Afrika'da yaptığı faaliyetler, Türkiye'nin Afrika'ya yaptığı açılımlardan daha önce de yapılmaktaydı. Türkiye özellikle kuzey ve doğu Afrika ülkeleri ile olan dini ve tarihi geçmişi dolayısıyla bu bölgelerde yaptığı yardımlarda önemli karşılıklar

bulmuştur. Türkiye'nin Afrika'da yaptığı yardımlar ağırlıkta Sahraaltı ülkelerine yapılmaktadır.

Yapılan yardımlar sayesinde yardım yapılan bölgelerdeki insanlar Türkiye'ye karşı olumlu düşüncelere sahip olduğu gibi yerelde bu yardımlar istihdam olanakları da sağlamaktadır. Yardım yapılan ülkelere yapılan yardımlar geçici çözüm ürettiği için yerel kalkınmanın kalıcı hale gelmesini sağlamak adına Türkiye son yıllarda Sahraaltı Afrika ülkelerinde kalıcı yatırımlar yapmaya başlamıştır. Türkiye'nin Afrika'da yaptığı kalıcı yatırımlar ile yatırım yapılan Afrika ülkelerinde: Havaalanı ve liman inşaları sayesinde ulaşım imkânlarının geliştirmesi, tarım aletleri destekleri sayesinde yerel üretimin artırılması, yeni iş alanları oluşturularak istihdam sağlanması, uluslararası ekonomik kuruluşlarda etkinliğinin artırılarak ekonomik kazanç, altyapı ve üstyapı hizmetler yaparak yerel kalkınmaya destek sağlanmasına katkı verilmiştir.

Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün dış politika ve siyaset dergisi Foreign Affairs'a Ocak/Şubat 2013 sayısında verdiği röportajda Türkiye'nin İnsani Yardım bakışını şu şekilde ifade etmiştir:

“Mühim olan küresel güç olmak değil. Bir ülke için asıl mühim olan kendi standartlarını olası en yüksek noktaya çekerek, devletin vatandaşlarına refah ve mutluluk sunmasını sağlamaktır. Standartlar derken demokrasi ve insan hakları gibi standartlardan bahsediyorum. Bu Türkiye'deki mutlak amaçtır. Standartlarınızı yükselttiğinizde ekonominiz çok daha güçlü olur ve gerçek bir yumuşak güç olursunuz. Bu birikime sahip olduğunuzda ve kendi standartlarınızı yükseltip gerçekleştirmekte başarılı olduğunuzda, diğer ülkeler sizi dikkatle takip etmeye başlar, onlar için bir ilham kaynağı haline gelirsiniz. Bu bir kez yaşandıktan sonra asıl önemli olan sert gücünüzle yumuşak gücünüzü birleştirip bunları erdemli güce dönüştürmektir. Yakın çevreniz, bölgeniz ve tüm dünya için. Erdemli güç hırslı ya da genişlemeci olmayan güçtür. Bilakis bu gücün önceliği insan haklarının ve tüm insanların çıkarlarının korunmasıdır. Bu durum karşınızdakinden bir şey beklemeden yardım etmeyi de beraberinde getirir. Benim erdemli güçten kastım bu: Yanlışla doğruyu ayırt edebilen ve doğrunun arkasında durabilecek kadar kudretli bir güç. Önemli olan zayıflıkla

mücadele edenle dayanışma göstermek. Bütün ülkeler eşittir ve bütün ulusların kendi onuru vardır ve hiç kimse bir senaryo yazıp diğer ülkelere roller biçemez. Öncelikleri belirleyemezsiniz, patronluk taslayamazsınız.” (Hürriyet Planet, agis, 2013).

Sağlık Bakanlığı, yayınladığı Sağlık Bakanlığı 2019-2023 Stratejik Planında Türkiye’nin yeni dönemde sağlık diplomasisine vereceği önemi “Ülkemizin sosyoekonomik kalkınmasına ve küresel sağlığa katkıda bulunmak; sağlık endüstrilerinde milli teknolojiyi geliştirmek ve yerli üretimi artırmak” başlığı altında belirlediği yeni dönem sağlık diplomasisi faaliyetlerinin başında “Küresel ve bölgesel sağlık politikalarının oluşturulması ve uygulanmasında lider-belirleyici ülkeler arasında olmak” şeklinde ifade etmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2019: 24). Sağlık Bakanlığı Afrika’da kendi bünyesindeki personeli ile sağlık yardımı çalışmaları yaptığı gibi ulusal ve uluslararası yardım kuruluşları ile beraber sağlık yardımı faaliyetleri yapmaktadır. Sağlık Bakanlığı, Afrika’daki sağlık yardımı çalışmalarını ağırlıkta TİKA ile yürütmektedir. Sağlık Bakanlığının yürütücü ve koordinatör olarak yaptığı sağlık çalışmalarının başında; hastane inşaatı, sağlık taramaları, katarakt ameliyatları, sağlık eğitim hizmetleri, anne-çocuk sağlığı hizmetleri, erkek çocuklarına sünnet yapılması başta gelmektedir. Bu çalışmalara gönüllü doktor ve sağlık personelleri katıldığı gibi, Sağlık Bakanlığı tarafından görevlendirilen doktor ve sağlık personelleri de katılmaktadır.

Türkiye’nin Afrika’da son 15 yılda ağırlık verdiği sağlık yardımı çalışmaları, yapıldığı bölgelerde diğer yardım türlerine göre daha etkili olduğu görülmektedir. Bu anlamda bölgeye giden doktor ve sağlık personellerinin hastalara gösterdiği ilgi, alaka, samimiyet ve şefkatin ne denli önemli olduğu hastaların verdiği olumlu tepkilerden görülmektedir. Afrika’da yapılan bu sağlık yardımı çalışmalarının kalıcı hale gelmesi için yerelde doktor ve sağlık personeli yetiştirildiği gibi kalıcı hastaneler de yapılmaktadır (Onur, agis, 2018). Bu çerçevede 2018 yılında, Bakanlar Kurulu kararı ile Somali ve Sudan’da Sağlık Bilimleri Üniversitesi bünyesinde eğitim vermesi planlanan iki ayrı Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu açılmıştır. Somali Mogadişu Recep Tayyip Erdoğan Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu 2020-2021 akademik yılında ilk mezunlarını vermiştir (Sağlık Bilimleri Üniversitesi, 2019).

Sudan Nyala Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu da 2020-2021 akademik yılında ilk mezunlarını vermiştir (Sağlık Bilimleri Üniversitesi, agis, 2019). Türkiye'nin Afrika kıtasında yaptığı hastane inşaatlarından bazılarını; Nijer'de yapılan 51 yataklı Ana Çocuk Sağlığı ve Rehabilitasyon Merkezi Hastanesi. Benin Adjohoun kasabasında yapılan 1000 m² Sağlık Ocağı, Gana'nın başkentinde yapılan İşitme Engelliler Merkezi (TİKA, 2016a: 44, 46). Somali'de Kabribayah şehrinde yapılan Kadın ve Çocuk Sağlığı Merkezi (TİKA, 2017: 77). Sudan'da yapılan 150 yataklı, 11 bin m² Sudan-Türkiye Eğitim ve Araştırma Hastanesi. Uganda Gombe Hastanesi'nde yapılan ameliyathaneler şeklinde sıralayabiliriz (TİKA, 2016a: 49).

TİKA, 2002-2017 yılları arasında Afrika'daki farklı ülkelerde bulunduğu çeşitli insani ve sağlık yardımları şu şekildedir. Senegal Dakar İşitme Engelliler Merkezi Tadilat ve Tefrişatı, Save Somali Women and Children Mesleki Eğitim Projesi, Gana İşitme Engelliler Okulu İçin İşitme Sistemi Temini, Fildişi Sahili Abidjan Yopougon Görme Engelliler Merkezi Anaokulu ve Oyun Parkı İnşaatı ve Tefrişatı, Nyala Sudan Türkiye Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Nijer Ana Çocuk Sağlığı ve Rehabilitasyon Merkezi, Senegal Pikine Anne Çocuk Sağlığı Merkezi Kurulması, tam donanımlı ambulans desteği, Benin Adjohoun Sağlık Ocağı İnşası, Namibya Merkez Hastanesi Pediatrik Onkoloji Bölümüne Tıbbi Ekipman Desteği, Moritanya Nuakşot Anne-Çocuk Hastanesine Ameliyathane ve Pediatri Bölümü Kurulması, Tanzania Mtwara Bölgesi Rondo Kasabasında Faaliyet Gösteren Hastanenin Kapasitesinin Artırılması, Acil Tıp Teknisyenliği Eğitimi, Senegal Salemata Sağlık Taramalarına Destek Verilmesi, Güney Sudan Sağlık Personelinin Ülkemizde Eğitimi, Libya Misurata Hastanesi, Seyşeller Cumhuriyeti Victoria Hastanesi Çocuk Bakım Ünitesi'nin Tadilatı, Tıbbi Cihaz ve Mobilya Temini, Senegal Dantec Hastanesi Oftalmoloji Kliniği'nin Kapasitenin Geliştirilmesi, Tanzania Zanzibar Sağlık Eğitimi ve Sosyal Yardım Projesi, Nijer Gönüllü Sağlık Projeleri, Tanzania'da Albino Sağlık Taraması, Somali Tıpta Uzmanlık Eğitimi, Uganda Sağlık Taraması, Somali Temiz İçme Suyuna Erişim Projesi, Sudan Temiz Suya Erişim Projesi, Senegal Su kaynaklarına Erişim Projesi, Nijer Su Kuyuları Projesi, Afrika Teknoloji Kenti Jeofizik Laboratuvarına Ekipman Desteği, Burkina

Faso Su Kuyularının Onarımı Projesi, Moritanya’da Su Kuyuları Açılması, Su ve Atık Su Arıtımı Yönetimi Eğitimi, Etiyopya Oromia Eyaleti’nde Bulunan Arızalı Su Kuyularının Faal Duruma Getirilmesi, Tunus Kef Vilayeti Su Kuyusu Projesi (TİKA, 2016b: 10, 36), Çad-Anne Çocuk Hastanesi’ne Tıbbi Malzeme Desteği Etiyopya - Kadın ve Çocuk Sağlığı Merkezi’ne Ekipman Desteği (TİKA, 2017: 77).

Türk Kızılayı, Afrika’da açlık, kuraklık, yoksullukla mücadele eden afet bölgelerine gıda ve sağlık yardımları yapmaktadır. Türk Kızılayı, özellikle Sahraaltı Afrika bölgesinde olan Nijer, Çad, Etiyopya, Sudan, Güney Sudan, Gine, Kamerun, Burkina Faso, Uganda, Kenya, Somali ve Cibuti ülkelerinde insani yardım ve kurban kesme faaliyetlerine devam etmektedir (Türk Kızılayı, agis, 2019a). Türk Kızılayı, 2006 yılında Güney Darfur’un Nyala kentinde kurulan 50 yataklı sahra hastanesinde 2012 yılına kadar yaklaşık 600 bin hastaya bakılmıştır. Çad’ın başkenti N’Djamena Devlet Hastanesi’ne açılan bir eczane ile yardıma muhtaç durumda olan hastalara ücretsiz ilaç temini sağlanmıştır. Türk Kızılayı, bunun yanında hekim, hemşire, ebe gibi sağlık personeli yetiştirmeye yönelik olarak Sudan, Uganda ve diğer Afrika ülkelerinde sağlık meslek yüksekokulları açmıştır (Türk Kızılayı, 2017). Türk Kızılayı dönemsel faaliyetlerinde yapılan yardımlar düzenlediği yardım kampanyaları ile oluşan bütçelerden karşılanmaktadır.

TDV, kendisine düstur edindiği “İnsanların en hayırlısı, İnsanlara faydalı olandır” Hadisi Şerifi ile (el-Aclûnî, Keşfu’l-Hafâ, 1/393, H. No: 1254) Türkiye’de yaptığı yardım kampanyaları ile Afrika’nın tüm ülkelerine yönelik yardım çalışması yapmaktadır. Sağlık alanında su kuyularının açılması, sağlık taramaları, gıda ve temel ihtiyaç yardımları, yetim çalışması gibi faaliyetlerle tüm Afrika ülkelerinde çalışma yapmaktadır (Türkiye Diyanet Vakfı, agis, 2022). TDV, Afrika kıtasının temiz suya ulaşım sıkıntısı çekilen bölgelerde “Bir Damla Hayat” projesi ile 35 ülkede 779 su kuyusu açmıştır (Türkiye Diyanet Vakfı, 2017).

Açlık, kuraklık, iç karışıklıkla mücadele eden başta Somali olmak üzere birçok Afrika ülkesinde AFAD koordinesinde yardım faaliyetleri yapılmaktadır. Bununla

beraber sel, yangın, deprem gibi afetlerde de arama kurtarma çalışmaları devam etmektedir.

İHH, Afrika'da uzun yıllardır insani yardım yapan Türk STK'ların başında gelmektedir. İHH, 1990'lı yılların sonundan itibaren Afrika'da yardımlarını aralıksız sürdürmüştür. Bu minvalde Afrika'da yetim çalışması, katarakt tedavileri, insani yardımlar, sağlık yardımları, temel gıda malzemeleri desteği, okul, hastane inşaatları, su kuyularının açılması gibi birçok faaliyette bulunmuştur.

Yeryüzü Doktorları, Afrika'da cerrahi operasyonlar, ilaç ve medikal malzeme desteği, anne-çocuk sağlık projeleri, beslenme sağlığı projeleri, göz sağlığı projeleri, gönüllü sağlık ekibi projeleri, sağlık eğitimi projeleri, temiz suya erişim projeleri yürütmektedir. Ayrıca savaşlarda mağdur olanlara yönelik psikososyal destek sağlamıştır. (Yeryüzü Doktorları, 2019).

Bir ülke diğer bir ülkeye neden karşılıksız yardım yapar? Bu yardımlardan neyi amaçlıyordur? Yapılan yardımlar dış politikasının bir gereği olarak mı yoksa tamamen insani amaçlarla mı yapılmaktadır? Gibi soruların cevaplarına bakacak olursak Türkiye'nin yaptığı dış yardımlar bütün bu sorulara cevap vermektedir. Türkiye'nin son on beş yılda yaptığı dış yardımların bir kısmı insani önceliklerle yapıldığı aşikârdır. Öte yandan Afganistan, Pakistan, Balkanlar ve Afrika'da yaptığı yardımlardan çıkar amaçlı yapılmamasına rağmen da bazı kazanımlar elde ettiği görülmektedir. Bu durum özellikle Somali'de iletilen liman, havalimanı gibi getirisi yüksek ticari iletmelerde görülmektedir (Kurt, agis, 2020).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YAKIN DÖNEM TÜRKİYE-SOMALİ İLİŞKİLERİNİ BELİRLEYEN UNSURLAR, TÜRKİYE’NİN YAPTIĞI SAĞLIK YARDIMLARI VE SONUÇLARI

Çalışmanın üçüncü bölümünde, Türkiye-Somali ilişkilerinin daha iyi anlaşılması adına Somali’nin yakın tarihi ve Türkiye-Somali arasındaki tarihsel süreç anlatılmaya çalışılmaktadır. Ardından Türkiye’nin Somali’deki kamu diplomasi politikası incelenmiştir. Türkiye’nin, Somali’de uyguladığı insani yardım ve sağlık diplomasisi faaliyetleri ve sonuçları üzerinde durulmuştur.

3.1.Tarihi Arka Plan: Somali ve Türkiye-Somali İlişkileri

BM’in 2022 verilerine göre Somali’nin nüfusu yaklaşık 16,8 milyon ve yüzölçümü 637.655 km²’dir (Statisticetimes, agis, 2022). 3.300 kilometre uzunluğu ile Afrika’nın en uzun sahil şeridinde sahip olan Somali’nin deniz ticareti Berbera, Bosaso, Mogadişu ve Kismayo limanları üzerinden yapılmaktadır. Afrika’nın doğusunda Afrika Boynuzu olarak adlandırılan bölgede yer alan Somali, Cibuti, Etiyopya ve Kenya ile kara komşusudur. Aden Körfezi ile de Yemen’in deniz komşusudur. Dünyanın en önemli boğazlarından biri olan Babülmendep Boğazı’na sınır komşusudur (Alegöz, 2013: 35). Ağırılıkta tarım ve hayvancılıkla uğraşan Somalililerin çoğunluğu göçebe olarak yaşamaktadır. Bu durum kabile merkezli yaşam tarzında yaşayan Somalililerin sosyal hayatlarına da etki etmiştir. Başkenti Mogadişu olan Somali idari anlamda Galmuduğ, Hirshabelle, Jubaland, Puntland, Güney Batı ve Somaliland olmak üzere 6 eyaletten oluşmaktadır. Somali nüfusunun ağırlığı Sünni Müslümanlardan oluşmaktadır. Azınlık halinde olan Bantu ve Araplar ülkenin %15’ ini oluşturmaktadır. Somali’de Somalice ve Arapça konuşulmaktadır (Bingöl, 2013: 3).

Sömürgeci Avrupalı devletler tarafından Afrika’da 19. yüzyılda atılan ayrılıkçı nifak tohumları sebebiyle bugün Somali’de hala iç karışıklık durumu devam

etmektedir. İngiltere, Fransa ve İtalya sömürge anlayışlarının gereği olarak Somali'yi 1897'de nüfuz bölgelerine ayırmıştır (Dersso, 2009: 36). Sömürgeci Avrupalı devletlerden İngiltere, Fransa ve İtalya bugün ki Somali ve Cibuti topraklarını beş parçaya bölerek işgallerini sürdürmüştür. Bu beş parçadan ikisini alan İngiltere, İngiliz Somali'sini, güney kısmını alan İtalya, İtalyan Somali'sini, Cibuti'yi alan Fransa ise Fransız Somali'sini kurmuştur (Elmi, 2012: 12). İngiltere'nin işgalini kabul etmeyip direnen Somalili lider Muhammed Abdullah Hassan, İngiltere'ye karşı silahlı mücadele başlatarak İngilizlerin sahil bölgelerinden iç bölgelere gelmelerini 1921'e kadar engellemiştir (Kavas, 2007: 25). Bu sömürgeci işgal anlayışı neticesinde Somali'nin güney kısmından bir bölge Kenya'ya ve Ogaden bölgesi Etiyopya dâhil edilmiştir. Somali'nin kuzey kısmındaki Fransız Somali'si de bugün ki Cibuti'yi oluşturmaktadır.

Somali, bağımsızlığını kazandığı 1960'a kadar İngiltere ve İtalya sömürgesinde kalmıştır. 1960-1969 yılları arasında çok partili hayata geçilip demokratik bir uygulama başlatılmıştır. Çok partili hayata geçilen 1960'ta Aden Abdullah Osman Daar Somali'nin ilk cumhurbaşkanı olarak 1967'ye kadar görevine devam etmiştir (Elmi, 2012: 55). 1969 yılında darbe yaparak iktidarı ele geçiren Muhammed Siad Barre 1991 yılına kadar otoriter bir anlayışla Somali'yi yönetmiştir. 1991 yılında Barre rejimi çökmüş ve iç savaş başlamıştır (Artokça, 2013: 18). 1991'de ülkesini terk eden Barre'den sonraki dönemde Somali'de siyasi istikrarsızlık artmış ve ülke iç savaşa sürüklenmiştir. Yakın tarihe kadar Somali'deki iç savaşı bitirmek ve ülkeyi yeniden barış ve istikrara kavuşturmak için pek çok barış girişiminde bulunulmuştur. Bu girişimlerden başlıcaları; 1991 yılında yapılan Cibuti Konferansı, BM'nin 1992-1995 yılları arasındaki girişimleri, 2000 yılında ABD öncülüğünde kurulan Geçici Federal Hükümet'i (Yalçın, 2016: 19), 2000 yılında Cibuti'nin öncülüğünde düzenlenen Arta Barış Konferansı, 2002-2004 yılları arasında Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi (*IGAD*) öncülüğünde düzenlenen Mbagathi Konferansı (Elmi, 2012: 63, 67), 2012 yılında yapılan Londra Konferansı (Bingöl, 2013: 22) olarak sıralanabilir.

Somali'nin ekonomik ve sosyal durumuna bakıldığında uzun yıllardır devam eden iç karışıklık ve kuraklığın temel yaşam maddelerine ulaşmada sıkıntı gösterdiği aşikârdır. Uzun yıllardır çatışma, siyasi istikrarsızlık ve kuraklıklarla boğuşan Somali'de 2022 yılının da önceki dört yıl gibi kurak geçebileceği öngörülmektedir. Bununla beraber Pandemi dönemi ve Ukrayna'da yaşanan savaşın özellikle gıda fiyatlarına etkisinden dolayı Somali'nin her zamankinden daha fazla yardıma ihtiyaç duyduğu görülmektedir (AB Avrupa Komisyonu, agis, 2022). Somali'de, 7,7 milyondan fazla insan (yaklaşık nüfusun yarısına tekabül ediyor) yağmursuz geçen mevsimler ve kuraklıktan dolayı kıtlık çekmektedir. Somali nüfusunun yaklaşık 1 milyonu kuraklık nedeniyle oluşan su, yiyecek ve tıbbi yardım eksiklerini gidermek için göç etmek zorunda kalmıştır. Daha önce göç edenlerle beraber yaklaşık 2,9 milyon kişi Somali sınırlarında birçok temel insani ihtiyaçlardan mahrum şekilde kamplarda yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Somali'den komşu ülkelere 667 bin kişiden fazla kişi göç etmek zorunda kalmıştır. Beş yaş altı 2,4 milyondan fazla çocuk yetersiz beslenmektedir. Eğer dünya kamuoyu tarafından gerekli yardımlar yapılmazsa 2011'de yaşanan kuraklıkta ölen yaklaşık 256 bin kişiden daha fazla ölüm yaşanabileceği ve büyük göç dalgaları oluşabileceği tahmin edilmektedir. Somali'de yaşanan kuraklık, temiz suya ulaşma sıkıntısı, kamplardaki sağlık yaşam şartları ve sağlık kurumlarının üçte ikisinin çalışmamasından dolayı ölümcül olabilecek sulu ishal, kolera ve şüpheli kızamık salgınları başta olmak üzere birçok hastalıkta artışlar gözlemlenmektedir (AB Avrupa Komisyonu, agis, 2022). BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (OCHA) 2022 yılı verilerine göre Somali'nin 2022 yılı için acil ihtiyaç duyduğu yardım miktarı 2,3 milyar dolar iken bu yardımın sadece 1,3 milyar doları toplanabilmiş durumdadır (Birleşmiş Milletler, agis, 2022)

Somali'nin siyasi yapısına bakıldığında; 1991 ve 2012 yılları arasına kadar devam eden aşiret kavgalarından dolayı istikrarlı bir merkezi hükümet yapısı oluşturulamamıştır. 2004 yılında kurulan geçici yönetim Temmuz 2012'de 20 yıl sonra ilk defa toplanan Somali Parlamentosu, Eylül 2012'de Hassan Sheikh Mohamud'u Cumhurbaşkanı seçmiştir ve Mohamud 2017 yılına kadar görevine devam etmiştir. 8 Şubat 2017 tarihindeki seçimlerde Muhammed Abdullahi

Muhammed Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Dışışleri Bakanlığı, agis, 2022a). Sonrasında 1,5 yıl ertelenerek 15 Mayıs 2022 de yapılan seçimlerde Hassan Sheikh Mohamud tekrar Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Anadolu Ajansı, agis, 2022e). Somali'nin siyasi yapısı, yasama ve yürütme organlarında etkin olarak rol alan 4 ayrı kabile vardır. Hawiye, Darod, Dir ve Rahanweyn (Digil-Mirifle) isimli bu kabileler Somali'nin % 99'unu temsil etmektedir. 2016 yılında kurulan Somali Federal Parlamento'sunun alt kurulu olan 275 koltuklu Millet Meclisi'nde Hawiye, Darod, Dir ve Rahanweyn (Digil-Mirifle) 61'er koltuk diğer kabilelerde 31 koltukla temsil edilmektedir (Dışışleri Bakanlığı, agis, 2022a). Mevcut durum itibarıyla Somali, uluslararası toplum tarafından üniter yapıda tek bir devlet olarak tanınsa da fiilen kendi kendini yöneten 13 ayrı federal devlet ve tam bir devlet işleyişine sahip olan Somali Federal Cumhuriyeti, Somaliland ve Puntland olmak üzere 3 ayrı devletten müteşekkil bir yapıya sahiptir (Donelli, 2016: 276).

Somali'nin sağlık sistemine bakıldığında; 1991 yılının başına kadar zayıf bir sağlık sistemine sahip olmasına rağmen iç savaş sonrası daha da kötü hale gelerek sağlık verilerinde dünya sıralamasının en altına kadar düştüğü görülmüştür. Mevcut sağlık merkezlerinin çoğunluğu şehir merkezlerinde olduğu için taşrada yaşayan insanların temel sağlık hizmetlerine ulaşımı oldukça zordur. Aynı zamanda mevcut hastanelerin doktor, sağlık personeli, sağlık malzemeleri ve teçhizat gibi eksiklerinden dolayı da insanlar sağlık hizmetlerinde yeteri kadar faydalanamamaktadır. BM Kalkınma Programı (UNDP) verilerine göre, Somali halkının yaklaşık %73'ü yoksulluk sınırı olan günlük 2\$'lık sınırın altında yaşamını devam ettirmeye çalışmalarından dolayı temel sağlık hizmetlerine ulaşamamaktadır. UNHCR'nin Mart 2020 tarihinde yaptığı araştırmaya göre Somali genelinde 11'i kamu hastanesi olmak üzere toplamda 61 hastane bulunmaktadır. Mevcut hastanelerin çoğunluğunun yönetimi BM, diğer devletler (örneğin Türkiye) ve uluslararası STK'lar işbirliği ile yürütülmektedir (Ahmet, agis, 2019). Somali'nin mevcut sağlık sistemi; bölgesel sevk hastaneleri, ilçe hastaneleri, anne ve çocuk sağlığı merkezlerinden oluşmaktadır. Teknik malzeme ve personel eksikliklerinden dolayı genellikle birinci basamak sağlık hizmeti vermekte dahi zorlanan bu kurumlar aynı zamanda kapasitelerinin de altında

çalışmaktadır. Buna mukabil Somali’de faydalanılan sağlık hizmetlerinin çoğunluğu Somali Sağlık Bakanlığı tarafından koordine edilen özel sektör kuruluşları tarafından sağlanmaktadır. Somali nüfusunun yaklaşık % 35’inin yaşadığı büyük şehirlerde yoğunlaşan tam teşekküllü hastanelerin sayısı artmaktadır. Somali’de, ilaç ithalatı ve satışı da büyük oranda özel sektör tarafından yapılmaktadır (Ahmed, 2019: 45).

Somali devleti, sağlık sistemini ve sosyal yapısını kaldırmak adına 2019-2024 yılları arasında “Somali Ulusal Kalkınma Planı’nı” ve 2019 yılında “Somali Evrensel Sağlık Kapsamı” (UHC) programlarını başlatmıştır. Somali bu programlarla halkının birinci basamak sağlık hizmetlerine daha rahat ulaşabilmesi, tedavi imkânlarının oluşturulması ve yaşadıkları yerlerde sağlık hizmeti veren kurumlar açılması için başlatmıştır. Bu bağlamda, DSÖ, Somali devletine katkı sağlayarak aynı zamanda Sağlıklı Yaşam ve Herkes için Refah için Küresel Eylem Planı (*Global Action Plan for Healthy Lives and Well-being for All-GAP*) programını da uluslararası ortaklarla beraber yürütmektedir (Dünya Sağlık Örgütü, agis, 2020).

Somali’nin ülke içi istatistiki bilgilerine dair bilgi havuzu yetersiz ve eksik olduğundan dolayı güvenli bir şekilde kullanılamamıştır (Onaran ve Ahmad, 2021: 101). Bunun yerine DSÖ ve BM’nin verileri referans alınmıştır. DSÖ’nün 2022 yılında yayınladığı rapora göre Somali’nin sağlıkla alakalı bazı verileri Afrika ve dünya geneline göre şu şekildedir. 2019 yılında; doğumda beklenen yaşam süresi Somali’de 56,5 yıl iken Afrika’da 64,5 yıl ve dünyada 73,3 yıldır. 2017 yılında anne ölüm oranı (100.000 canlı doğumda) Somali’de 829 kişi iken Afrika’da 525 kişi ve dünyada: 211 kişidir. 2012-2021 yılları arasında nitelikli sağlık personelinin katıldığı doğumların oranı Somali’de % 32,0 iken Afrika’da % 65,0 ve dünyada % 84,0’tür. 2020 yılında beş yaş altı ölüm oranı (1.000 canlı doğumda) Somali’de 115 kişi iken Afrika’da 72 kişi ve dünyada 37 kişidir. 2020 yılında yeni doğan ölüm hızı (1.000 canlı doğumda) Somali’de 37 kişi iken Afrika’da 27 kişi ve dünyada 17 kişidir. 2012-2020 yılları arasında hane halkı sağlık harcaması toplam hane harcaması veya gelirinin % 10’u olan oranı yüzde Somali’de % 0,1 iken Afrika’da % 8,4 ve dünyada % 13,2’dir. 2012-2020 yılları arasında hane halkı sağlık harcaması toplam hane harcaması veya gelirinin % 25’i olan oranı yüzde Somali’de % 0,0 iken Afrika’da %

2,0 ve dünyada % 3,8'dir. 2012-2020 yılları arasında Tıp doktorlarının yoğunluğu (10 000 nüfus başına) Somali'de % 0,2 iken Afrika'da % 2,9 ve dünyada % 16,4'dir. 2012-2020 yılları arasında hemşirelik ve ebelik personelinin yoğunluğu (10 000 nüfus başına) Somali'de % 1,1 iken Afrika'da % 12,9 ve dünyada % 39,5'tir. 2012-2020 yılları arasında Diş hekimi yoğunluğu (10 000 nüfus başına) Somali'de % 0,0 iken Afrika'da % 0,3 ve dünyada % 3,3'tür. 2012-2020 yılları arasında Eczacı yoğunluğu (10 000 nüfus başına) Somali'de % 0,0 iken Afrika'da % 0,8 ve dünyada % 4,7'dir. 2020 yılında sabun ve su ile el yıkama tesisi kullanan nüfusun oranı Somali'de % 25,0 iken Afrika'da % 28,0 ve dünyada % 71,0'dir. 2020 yılında Tüberküloz insidansı (100 000 nüfus başına) Somali'de 259 kişi iken Afrika'da 220 kişi ve dünyada 127 kişidir. 2020 yılında Sıtma insidansı (risk altındaki 1000 nüfus başına) Somali'de 52,2 kişi iken Afrika'da 232,8 kişi ve dünyada 59 kişidir. 2019 yılında intihar ölüm oranı (100.000 nüfus başına) Somali'de 7,9 kişi iken Afrika'da 6,9 kişi ve dünyada 9,2 kişidir. 2019 yılında cinayete bağlı ölüm oranı (100.000 nüfus başına) Somali'de 5,4 kişi iken Afrika'da 10,0 kişi ve dünyada 6,2 kişidir (Dünya Sağlık Örgütü, agis, 2022c).

DSÖ'nün 2021 yılında yayınladığı rapora göre Somali'nin sağlıkla alakalı bazı verileri 2011 ve sonraki yıllara kıyasla şu şekildedir. Somali'de; doğumda beklenen yaşam süresi 2011 yılında 50,0 yaş iken 2019 yılında 56,5 yaşa çıkmıştır (Dünya Sağlık Örgütü, agis, 2017a). Somali'de; anne ölüm oranı (100.000 canlı doğumda) 2011 yılında 1.044 kişi iken 2017 yılında 829 kişiye inmiştir (Dünya Sağlık Örgütü, agis, 2017b). DSÖ'nün son yıllarda yayınladığı raporlara göre Somali'nin sağlıkla alakalı bazı verileri şu şekildedir. 2021 yılında en azından temel temizlik hizmetlerini kullanan nüfus Somali'de % 39,31'dir. 2021 yılında güvenli bir şekilde yönetilen sanitasyon hizmetlerini kullanan nüfus Somali'de % 31,52'dir (Dünya Sağlık Örgütü, agis, 2022d). 2019 yılında 10.000 nüfusa düşen hastane yatağı sayısı Somali'de 8,7 yataktır (Dünya Sağlık Örgütü, agis, 2022e).

Somali'nin gelişmesinin önündeki engellerden en önemlisi ülke içi kargaşa ve güvenlik zaaflarından beslenen El-Şebab Terör Örgütü'dür. Zira Küresel Terörizm Endeksi'nin raporunda ki istatistiki bilgiler bu durumu daha iyi göstermektedir.

Küresel Terörizm Endeksi'nin 2021 raporunda küresel düzeyde yapılan terör saldırılarının % 48 oran ile en yoğun olduğu bölgenin Sahraaltı Afrika olduğu belirtilmiştir. Bu anlamda Somali, Afrika kıtasında ilk sırada dünya sıralamasında da üçüncü sırada yer almaktadır. Birçok terör grubunun olduğu Somali'de, 2021 yılında yaşanan terör saldırısı sebepli ölümlerin % 90'ından El-Şebab terör örgütü sorumludur. Somali topraklarının beşte birini kontrolünde bulunduran terör örgütü yaklaşık 10.000 kişilik silahlı milis kuvvetleriyle Somali'nin ekonomik ve siyasi gelişimine olumsuz yönde etki eden en önemli unsurlardan birisidir. Somali'de artan kuraklıkla beraber oluşan ekonomik sıkıntılardan kurtulmak ve gelir kaynağı elde etmek için terör örgütüne katılımların artmasından endişe edilmektedir. El-Şebab terör örgütü tarafından sadece 2021 yılında 1.200 çocuk örgüte dâhil edilip, 1.000 çocuğunda kaçırıldığı ifade edilmektedir (Tatlı, 2022: 3, 4).

Türkiye-Somali ilişkilerinin tarihsel arka planını 16. yüzyılda Osmanlı Devleti'ne kadar götürmek mümkündür. Somali, 1554 yılında Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı Devleti'nin toprağı olmuştur (Hazar, 2003: 126). Somali, İngiltere'nin 1884 yılında Somali'nin kuzeyini işgal etmesi, Fransa ve İtalya'nın 1887 yılında Somali'nin Güneyini işgal etmesine kadar Osmanlı toprağı olarak kalmıştır (Elmi, 2012: 54). Fransa ve İtalya'nın işgalini takip eden yaklaşık 90 yıllık süreçte Türkiye ve Somali arasındaki ilişkiler yok denecek düzeyde seyretmiştir. 70'li yıllarda tekrar başlayan ilişkiler 1979'da Somali'nin başkenti Mogadişu'da büyükelçilik açılmasıyla devam etmiştir. Türkiye büyükelçiliğı 1991 yılındaki iç karışıklıklardan sonra kapatılmış ve tekraren 2011 yılında açılmıştır (Dışişleri Bakanlığı, agıs, 2018). 2011 yılında tekrar açılan Mogadişu büyükelçiliğine tıp doktoru olan, Dünya Doktorları Derneğı'nin başkanlığını yapan ve Yeryüzü Doktorları'nın (YYD) CEO'luğunu yürüten Cemalettin Kani Torun atanmıştır (Abdi, Nas ve Taşçı, 2021: 65). Yine aynı yılında Türk Parlamentosu ile Somali Parlamentosu arasında işbirliğini geliştirme, görüş alışverişinde bulunma ve uluslararası dostluğun geliştirilmesi için Türkiye-Somali Parlamentolar Arası Dostluk Grubu kurulmuştur (Sıradağ, 2016, 92, 94).

Türkiye, Somali’de 2011 yılında yaşanan açlık ve kuraklığa çözüm üretmek adına yardım kampanyası düzenleyerek, dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından 19 Ağustos 2011 tarihinde Somali’ye geniş katılımlı bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. Yardım kampanyası ile Somali’ye temel gıda yardımları ile beraber sağlık ve eğitim alanlarında da birçok yardım yapılmıştır (Dışışleri Bakanlığı, agis, 2020). Bu ziyaret sayesinde Somali’deki insanlık dramı tüm dünyanın gündemine girmiştir. Bu ziyareti anlamlı kılan bir diğer özellikte Somali’deki bütün güvenlik sıkıntılarına rağmen Erdoğan’ın bu ziyarete kendi ailesi, bakanlar, bakanların aileleri, sanatçılar ve gazetecilerle beraber kalabalık bir grupta birlikte katılmasıdır. Son 20 yılda Afrika kıtası dışından Başbakanlık düzeyinde yapılan ilk ziyaret olması açısından da önemlidir. Somali’yi uluslararası gündeme taşıyan Erdoğan bu ziyaretle aynı zamanda Somali halkına yalnız olmadıkları mesajını da vermiştir (Donelli, 2016: 275). Erdoğan, 2015 ve 2016 yıllarında Cumhurbaşkanı olarak Somali’yi iki defa daha ziyaret etmiştir. (Dışışleri Bakanlığı, agis, 2020). Türkiye’nin, Somali’de 2011 yılında yürüttüğü yardım operasyonunda Türk devlet kurumları ve STK’ların beraber hareket etmesi organizasyon anlamında zorluklar getirirse de Türk dış politikası açısından koordineli çalışma açısından bir ilk olmuştur. Aynı zamanda Somali politikasında iktidar ve muhalefetin beraber hareket etmesi de Somali politikasının önemini ve gerekliliğini göstermiştir (Özkan, 2014: 12). Bu kapsamda dönemin ana muhalefet partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) genel başkanı Kemal Kılıçdaroğlu 2011 yılı Ağustos ayında Somali-Kenya sınırındaki Dadaab Mülteci Kampına ziyarette bulunmuştur (NTV, agis, 2011).

Erdoğan’ın, 3 Haziran 2016 tarihindeki Somali ziyaretinde Türkiye’nin en büyük dış misyonu olan Mogadişu Büyükelçilik Külliyesinin resmi açılışı yapılmıştır (Dışışleri Bakanlığı, agis, 2020). Türkiye, Somali’de istikrarı sağlamak ve terörle mücadelede Somali’ye askeri destek sağlamak adına, yurt dışındaki en büyük askeri üssünü Mogadişu’da 22 Ağustos 2017 tarihinde açmıştır. Bu tarihten itibaren Türkiye, Somali Türk Görev Kuvveti (STGK) Somali Silahlı Kuvvetleri’nin teşkilat, eğitim, öğretim, askerî altyapı ve lojistik sistemlerinin iyileştirilmesi ile eğitimine destek

sağlamak maksadıyla Somali'de görevlendirilmiştir (Yeni Şafak Gazetesi, agis, 2017).

Coğrafi konum olarak stratejik konumda olan Somali'de komşu ülkeleri Kenya ve Etiyopya başta olmak üzere ABD, İngiltere, Fransa, İtalya, Çin, Suudi Arabistan ve İsrail; Somali'deki etkilerini arttırmaya çalışmaktadır. Bu ülkelerle beraber El-Şebab terör örgütü de sistematik terör saldırıları ve deniz korsanlığı ile etkinliğini arttırmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla bu devletler ve terör örgütleri Türkiye'nin Somali'deki varlığından ve yaptığı çalışmalardan rahatsızlık duymaktadırlar (Yalçın, 2016: 30). Bu rahatsızlık durumu El-Şebab ve diğer aktörler arasında Türkiye karşıtlığı ittifakına yol açmış durumdadır (Özkan, 2014: 113-114). El-Şebab terör örgütü Türkiye'nin Somali'deki yardımları ve yatırımlarının kendi çalışma sahasını daralttığına inanmaktadır. Bu yüzden 2011 yılından itibaren Türkiye'ye karşı birçok terör saldırısı yapmıştır. Özellikle Türkiye'nin Somali'de siyasi istikrar adına yaptığı arabuluculuk faaliyetlerine karşı çıkan El-Şebab terör örgütü Türkiye aleyhine beyanatlar vererek kara propaganda yapmaktadır. Ülke içi ve ülke dışı aldığı desteklerle gücünü arttırmaya çalışan terör örgütünün ekonomik ve insan kaynağı anlamında engellenmesi gerekmektedir (Yalçın, 2016: 30). El-Şebab terör örgütü, Türkiye'nin Somali'deki misyonlarına ve faaliyetlerine yönelik saldırıları olmuştur. Örneğin; 2011 yılında Türkiye'nin Somali'de burs verdiği 70 öğrencinin ölümüne sebep olan intihar saldırısı, 2012 yılında Türk işadamına yönelik yapılan suikast sonucu öldürülmesi, 2013 yılında Türk Kızılayı'nın yardım konvoyuna yönelik yapılan saldırıda 15 Somalili yardım çalışanı öldürülmesi, 2013 yılında Mogadişu'daki Türk Büyükelçiliği binası önünde bomba patlatılması. Bu gibi saldırılarla Türkiye'nin Somali'deki varlığını istemeyen ve yardım çalışmalarını engellemeye çalışan El-Şebab terör örgütü Türkiye'yi İslami olmayan bir yapıyı desteklemekle suçlamıştır. Somali'nin güvenliğini önceleyen Türkiye, Somali ordusunun yenilenmesinde önemli bir rol oynayacak Somali'deki en büyük denizaşırı askeri eğitim kampını (TURKSOM Askerî Eğitim Üssü) 30 Eylül 2017'de açmıştır (Abdi, Nas ve Taşçı, 2021: 71, 72).

3.2.Türkiye'nin Somali'deki Kamu Diplomasisi Politikası

Türkiye, 2002 sonrası oluşturulan yeni dış politika yaklaşımında yumuşak güç araçlarını kullanmak için Afrika ülkeleri arasında Somali'ye ağırlık vermiştir. Bu anlamda Türkiye, ekonomik ve siyasi olarak Somali'ye nazaran daha iyi konumda olan Etiyopya, Güney Sudan veya herhangi bir Ortadoğu ülkesini seçmemiştir. Türkiye, siyasi anlamda istikrarsız, ekonomik olarak ciddi sıkıntıları olan, şiddet sarmalı içinde boğuşan bir ülke olan Somali'de yapacağı yardımların etkisinin daha geniş çaplı ve etkili olacağını düşünmüştür. Türkiye, bölgede ve uluslararası arenada etkinliğini arttırmak, uluslararası bilinirliğini geliştirmek, siyasi ve ekonomik nüfuz elde etmek adına bu yüzden Somali'yi seçmiştir. Türkiye, Somali'deki çalışmaları ile Doğu Afrika başta olmak üzere Afrika genelinde etkinliğini arttırmıştır. Somali'nin 2011 yılında yaşadığı açlık ve kuraklıkta Türkiye'nin Somali'ye yönelik yaptığı yardımın zamanlaması da ayrıca önemlidir. Somali'ye 2011 yılı öncesi yapılacak yardım ve çalışmalar belki de Somalililer tarafından olumsuz algılanabilirdi. Türkiye 2011'den itibaren Somali'ye yönelik yaptığı çalışmalarda uluslararası örgütler ve diğer devletlerin de övgüler almıştır. Türkiye Somali'deki kıtlığın ortadan kalkması adına uluslararası örgütleri ve yardım kuruluşlarını da sürece dâhil etmeye çalışmıştır. Somali'ye Türk firmalar tarafından yapılan yatırım ve alt yapı hizmetleri ile Somali'nin ekonomi, tarım, hayvancılık, endüstri, inşaat alanları yanı sıra telekomünikasyon, internet ve finans altyapısı da gelişmiştir. Somali için hayati öneme sahip liman ve havaalanı işletmeleri de Türk firmaları tarafından yapılmaktadır. Bu sayede Somali Türkiye için yeni bir pazar alanı olmuştur. Türkiye, Somali'de yaptığı yardım ve yatırımlarla birçok kişi tarafından Somali'nin kurtarıcısı ve doğu Afrika'da dürüst bir arabulucusu olarak görülmektedir (Cannon, 2016: 98-117). Somali'nin Türkiye ile Osmanlı döneminden gelen dini, tarihi, kültürel bağları ve sahip olduğu jeopolitik önemi sayesinde iki ülke ilişkileri insani ve diplomatik anlamda üst seviyeye taşınmıştır. Yakın dönemde Afrika başta olmak üzere birçok noktada yumuşak güç uygulamalarını kullanan Türkiye için, Somali bu anlamda en iyi netice alabileceği coğrafyalardan birisi olmuştur.

Türkiye'nin yakın dönemde dönüşüm yaşayan dış politikası ile genelde Afrika özelde de Somali yaklaşımı günden güne gelişim göstermektedir. Türkiye'nin, Somali'de uyguladığı insani yardımın niteliği ve uygulama şekli Somali'de bulunan diğer aktörlerden oldukça farklıdır. Türkiye, yardımlarında Somalililerin hayatlarına doğrudan etki edecek kalıcı projelerle mikro düzeyde başarılı olmayı hedeflemektedir. Aynı zamanda Türkiye'nin Müslüman kimliği batılı aktörlerin aksine Somalililerde güven oluşturmaktadır. Küresel bir aktör olmak isteyen Türkiye, Somali'de kalkınma işbirliklerine ve insani yardımlara siyasi bir öncelik vererek aynı zamanda Afrika'nın kalkınmasını da teşvik edecek en önemli oyuncularından biri olma stratejisini izlemektedir (Abdi, Nas ve Taşçı, 2021: 76, 77). Bu noktada Türkiye'nin Afrika'da etkin olan küresel aktörler gibi sömürgeci bir geçmişe sahip olmaması da Somali'de kamu diplomasisi faaliyetleri yürütmesi ve kabul görmesini kolaylaştırmaktadır. Kuzey ve Doğu Afrika'yı yüzyıllarca yöneten Osmanlı Devleti'nin mirasçısı olan Türkiye hem Müslüman kimliği hem de aynı sömürgeci güçlere karşı bağımsızlık mücadelesi verdiği için Afrika ve Somali halkları tarafından sempati ile karşılanmaktadır. Türkiye, Somali ile ilişkilerinde Fransa ve ABD'nin yaptığı gibi askeri güç kullanmadan, karşısındakini kendine eşit görerek ilişkilerini yürütmektedir. Türk Devleti, Somali'ye yönelik insani yardımlarını tarihsel ve ahlaki sorumluluğunun gereği olarak görmektedir. Ayrıca, Somali'deki insanlık dramlarının, kuraklığın, açlığın uluslararası gündeme Türk Devleti yöneticileri tarafından taşınmaktadır (Habiyaemye ve Oğuzlu, 2014: 81, 83). Türkiye'nin Somali'de yürüttüğü kamu diplomasisi faaliyetleri neticesinde olumlu sonuçları olduğu gözükse de Afrika düzeyinde aynı başarının yakalanması, Afrika genelinden gelecek talep ve işbirliğine bağlıdır. Dolayısıyla Türkiye'nin Somali'deki başarısı veya başarısızlığı Afrika ile ilişkilerinin gelişmesinde doğru orantılı şekilde etkilidir (Özkan, 2014: 11).

Türkiye'nin Somali politikasını oluşturan beş temel özellik vardır. İlk olarak; Somali'deki açlık ve kuraklığa insani yardımlarla çözüm üretmek. İkinci olarak; Somali'yi orta ve uzun vadede kalkındırarak ekonomisini güçlendirmek. Üçüncü olarak; Somali'nin kendi iç güvenliğini sağlayacak hale gelmesi için destek vermek. Dördüncü olarak; ülke içi siyasi uzlaşmanın sağlanarak Somali birliğine geçilmesine

katkı sağlamak. Beşinci ve son olarak; Somali'yi uluslararası alanda kabul edilir hale getirmek (Akpınar, 2013: 740). Türkiye bu özellikler doğrultusunda Somali'nin kalkınması için liman, havalimanı, hastane, okul, yol, konut, altyapı gibi inşaatları yaparak ekonomik kalkınmaya destek sağlayacak yatırımlar yapmıştır. İç karışıkları engellemek adına askeri personel eğitimleri ve barış gücü desteği sağlamıştır. Siyasi uzlaşma için Somali'nin içindeki farklı yapılar arasında arabuluculuk çalışmaları yürütmüştür. BM Genel Kurulu başta olmak üzere birçok uluslararası çalışmada Somali meselesi gündeme getirilmiştir.

Türkiye, Somali ile ilişkilerin geliştirmek ve Somali'yi dünya gündemine taşımak için diğer Afrika ülkeleri ile yaptığı gibi konferans diplomasisi yöntemine de sıkça başvurmuştur. Bu kapsamda; BM koordinasyonunda İstanbul'da 21-23 Mayıs 2010 tarihlerinde yapılan Birinci İstanbul-Somali Konferansı Türkiye'nin ev sahipliğinde yapılmıştır. Somali'ye komşu ülke bakanlarının katıldığı bu toplantıda iç karışıklıkların, çatışmaların sonlandırılması ve barışın sağlanması adına neler yapılabileceği konuları değerlendirilmiştir. Konferans nihayetinde kabul edilen “İstanbul Deklarasyonu” ile Somali'nin ihtiyacı olan acil insani yardımların yapılması ve Türkiye'nin sorumluluğunda “Görev Gücü” kurulması kararları alınmıştır (TİKA, 2016a: 8). Birinci İstanbul-Somali Konferansı'nı takip eden süreçte Türkiye Somali'de savaşın sonlandırılması, devlet inşasının yeniden sağlanması için bölgesel ve uluslararası yapılardan destek sağlanması için girişimlerde bulunmuştur. Bu çerçevede Türkiye'nin davetiyle İslam ülkelerinden Somali'ye insani destek sağlanması amacıyla İstanbul'da 17 Ağustos 2011 tarihinde “İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) Olağanüstü İcra Komitesi Toplantısı” gerçekleştirilmiştir. Toplantıya 57 üye ülkesi olan İİT'den 40'ı katılmıştır. Somali'deki insanlık dramına yardım etmek için 350 milyon dolar mali yardım toplanmıştır (Öztürk, 2011: 27).

Türkiye, konferans diplomasisi faaliyetlerinde 26-30 Mayıs 2012 tarihlerinde İstanbul'da Somali sorununa çözüm üretmek için çalışmaların istişare edileceği “Somali STK'ları toplantısı” düzenlemiştir. Toplantıya STK temsilcileri, akademisyenler, kanaat önderleri ve Somali diasporası temsilcilerini de katılmıştır (Elmi, 2012: 15, 16). Bu çalışma sayesinde Türkiye Somali'deki sivil unsurları da

Somali'nin kalkınma sürecine dâhil ederek çözüm odaklı sürece katkı sağladığını göstermiştir. Takip ede süreçte; İkinci İstanbul-Somali Konferansı “Somali'nin Geleceğine Hazırlık: 2015 için Hedefler” temasıyla, 31 Mayıs-1 Haziran 2012 tarihleri arasında İstanbul'da BM öncülüğünde gerçekleştirilmiştir. Konferansa 54 ülkenin temsilcisi, BM Genel Sekreteri, Cumhurbaşkanları, Başbakanlar, AfB Komisyonu Başkanı, İİT Genel Sekreteri, Bakanlar, uluslararası ve bölgesel örgüt temsilcileri katılmıştır. Konferansta Somali'de geçici hükümetler sonrası yakın ve orta dönemde geliştirmesi gereken stratejiler hakkında görüşmeler yapılmıştır (Kanbolat, 2012: 38). Türkiye'nin Somali'de çözümün yerel dinamiklerle ve Somali halkının müdahil olacağı çalışmalarla sağlanacağı tezi doğrultusunda Somali'deki farklı grupların temsilcileri bu konferansa davet edilip sürece dâhil edilmeye çalışılmıştır.

Fiilen bölünmüş olan Somali'deki siyasi uzlaşma zeminini güçlendirmek ve ihtilafları çözmek adına Somali Federal Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ve Somaliland Cumhurbaşkanı'nın talepleri üzerine Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin ev sahipliğinde 11-13 Nisan 2013 tarihlerinde Ankara'da toplantı icra edilmiştir. Gerçekleşen buluşmaya Somali Federal Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ve Somaliland Cumhurbaşkanı katılım sağlamıştır. Yapılan görüşmeler sonucunda “Ankara Bildirisi” imzalanmıştır (Cumhurbaşkanlığı, agis, 2013). İki hükümet arasında başlayan uzlaşma süreci, tarafların talep ve onayı doğrultusunda 2015 yılının sonunda arabuluculuk seviyesine taşınmıştır (Çavuşoğlu, 2016: 122).

Somali'deki iç karışıklık, siyasi krizler, insani dramların daha geniş kitlelere duyurulması ve Somali'nin siyasi, iktisadi ve sosyal yapılanmasına katkı sağlamak adına Türkiye, Somali diasporasını da sürece dâhil etmiştir. Bunun için “Global Somali Diasporası Konferansı'nın” ilki 21-22 Haziran 2014 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Takip eden yıllarda Global Somali Diasporası Konferansı dört defa daha yapılmıştır (Dışişleri Bakanlığı, agis, 2020). Somali'nin, Türkiye'nin uyguladığı politikalar sayesinde uluslararası gündeme taşındığı, bölgeyi takip eden herkesin ortak kanaatidir. Bu yüzden Somali ile alakalı yapılacak haberlerin birçoğunda Türkiye'den bahsedilmektedir. Bundan dolayı Türkiye Somali halkı ve diasporasının güvenini kazanmıştır. Aynı zaman Türk yardım modeli diğer Afrika

lkeleri tarafından kendi sorunlarına çözüm üretebilmesi adına ilgilerini çekmiştir. Türkiye'nin özelde Somali genelde de Afrika'ya yönelik bu açılımları batılı devletlerin ve bazı yerel glerin tepkisini çekmiştir (zkan, 2014: 107).

Türkiye ile Somali arasındaki ekonomik veriler iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştiğini göstermektedir. Somali'nin Türkiye'ye olan ihracat rakamları 2010 yılında 5 milyon dolar iken 2021 yılında 8 milyon dolara çıkararak % 5'lik (7. sırada) paya sahip olmuştur. Somali'nin Türkiye'den olan ithalat rakamları 2010 yılında 1 milyon dolar iken 2021 yılında 355 milyon dolara çıkararak % 11'lik (4. sırada) paya sahip olmuştur (Ticaret Bakanlığı, 2022: 6, 8). Ayrıca, 20 yıldır i karışıklıklarla uğraştığı için uluslararası topluma kapalı olan Somali'de THY'nin İstanbul'dan Somali'ye direk uçuşları ve Somali'den İstanbul aktarmalı seferleri ile Somali'nin dünya ile havayolu bağlantısı sağlanmıştır. Bu durum Somali halkının diğer ülkelere rahatça girmesi ve iletişim kurmasını kolaylaştırmıştır. THY son on yılda Afrika'daki direk uçuş noktalarını ticari anlamda söz sahibi olmak için zarar etmesine rağmen srdrmştir. Türkiye açısından THY'nin Afrika havayolu taşımacılığı pazarında lider konuma gelmesine katkı sağlamıştır. Mogadişu Limanı'nın Türkiye tarafından revize edilip tekrar faaliyete başlaması önemli ticaret yolları üzerinde olan Somali'nin deniz ticaretinin de gelişmesine katkı sağlamıştır.

3.3.Türkiye'nin Somali'deki İnsani Yardım ve Sağlık Diplomasisi Faaliyetleri

Türkiye, BM'nin 20 Temmuz 2011'de resmi olarak ilan ettiği Somali'deki kuraklık neticesinde oluşan kıtlık krizinde en önde yardıma koşan ülke olmuştur. Her ne kadar bu kıtlığın sebebi kuraklık olarak gözükse de tarihi araka planına bakıldığında sorunun temelinde Somali'nin batılı devletler tarafından sömürülmesi ve bağımsızlık sonrası yaşadığı iç karışıklıklar vardır (ztrk, 2011: 25). Türkiye'nin Somali'ye 2011 yılında yaşadığı büyük kıtlık anında yaptığı yardımlar BM ve diğer ülkelerin yaptığı yardımlardan daha fazla olmuştur. Türkiye'nin Somali'ye yaptığı

yardımlar Somali halkı tarafından büyük sempati ile karşılanmış ve Somali halkı 2011 yılını “Türk İyilik Yılı” olarak adlandırmıştır. 2011 yılı içinde Türkiye’nin Somali’ye yaptığı 400 milyon ABD doları tutarındaki insani yardımlar Türkiye’nin yurtdışına yaptığı en büyük miktartlı yardım olmuştur (Orakçı ve Özkan, 2015: 347). Somali’nin 2016 ve 2017 yıllarında yaşadığı kuraklık dönemlerinde de Türkiye Somali’ye yardım etmeye devam etmiştir. 2011 yılından 2022 yılına kadar Türkiye’nin Somali’ye yaptığı yardımlar toplamda 1 milyar dolar seviyesini aşmıştır (Anadolu Ajansı, agis, 2022d). Türkiye, Somali’ye yardım etmeye başladığı 2011 yılında ve takip eden birkaç yılda yardımlarını ağırlıkta başkent Mogadişu’da yapmıştır. Sonraki yıllarda yardımlar Puntland, Somaliland gibi diğer bölgelerde de yapılmıştır.

Sağlık alanında yapılan dış yardımlar ülkelerin dış politikalarında önemli bir yere sahiptir. Sağlık yardımları devletlerden ziyade bireysel olarak direk insana yapıldığı ve belki de insanların normalde ulaşamayacağı sağlık hizmetinden faydalandığı için etkisi diğer insani yardımlara nazaran daha etkilidir. Dolayısıyla sağlık diplomasisi faaliyetlerinin daha uzun süreli ve kalıcı ilişkiler kurulmasına verdiği katkı diğer diplomasi türlerinden oldukça fazladır. Ülkeler sağlık diplomasisi bünyesinde uyguladıkları sağlık yardımları ile dış politika hedeflerine katkı sağlamakla beraber tanınırlığını ve saygınlıklarını arttırmaktadırlar. Sağlık alanında sıkıntı yaşayan ülkelerin yardım gördüğü ülkelere karşı ilgisi ve olumlu düşünceleri artmaktadır. Sağlık diplomasisinin; sağlık yardımı yapılması, hastane inşaatı yapılması, sağlık eğitimi verilmesi, teknik destek verilmesi, ilaç yardımı, tedavi hizmetleri, hasta transferi, sağlık taramaları, sağlık turizmi, koruyucu sağlık hizmetleri, önleyici sağlık hizmetleri, teknolojik sağlık ürünlerinin gönderilmesi gibi birçok alanı mevcuttur. Küba, Brezilya, Çin, ABD, İngiltere gibi ülkelerin uzun yıllardır sürdürdüğü sağlık diplomasisi faaliyetlerine Türkiye son 15 yılda ağırlık vermiştir. Bu anlamda sağlık diplomasisi, kamu diplomasisi uygulamalarının en önemli ve etkili başlıklarından birisi olduğu söylenebilir. Bir ülkenin tüm alanlarda olduğu gibi sağlık alanında da diğer ülkelere yardım edebilmesi ve hizmet götürebilmesi için öncelikle kendi sağlık sistemi, sağlık politikaları ve ekonomik gücü yerinde olmalıdır.

Somali'ye yapılan insani yardımlar ve yürütülen sağlık diplomasisi faaliyetleri çok geniş boyutlara ulaşmıştır. Türkiye'nin Somali politikasını oluşturan kurum Dışişleri Bakanlığı olmakla beraber insani yardım ve sağlık diplomasisi alanındaki çalışmalar Sağlık Bakanlığı koordinesinde ve diğer devlet kurumları ve STK'ların destekleriyle yürütülmektedir. Bu devlet kurumu ve STK'ların başlıcaları; TİKA, Türk Kızılayı, TDV, İHH, YYD, Yardımelî Derneği, Deniz Feneri Derneği ve Cansuyu Derneği olarak sıralanabilir. Bu kurum ve STK'lar sağlık ve gıda yardımları, sağlık taramaları, hastane inşaatları, hastane ekipmanları sağlanması, sağlık personeli desteği, sağlık personeli eğitimi, teknik ekipman desteği, eğitim destekleri, temiz su kuyularının açılması, yetimhanelerin açılması, tarım ve hayvancılık destekleri, kurban ve ramazan yardımları, akademik çalışmalar, çalıştaylar, konferanslar gibi birçok çalışma yürütmektedirler.

Sağlık Bakanlığı, Somali'de acil ve insani yardımlar, sağlık taramaları, ücretsiz hasta tedavileri, sağlık kurumları işletmeciliği, sağlık personeli eğitimi, ikili ve çok taraflı sağlık sözleşmeleri gibi faaliyetlerin yapılmasını koordine etmektedir (Sağlık Bakanlığı, agis, 2021b). Sağlık Bakanlığı, Somali de 2011 yılındaki kıtlık sürecinde kurulan 4 adet sahra hastanesi ile 2014 yılına kadar 350 bin civarında insana sağlık hizmeti verilmiştir. Aynı zamanda başta mülteci kampları olmak üzere Somali'nin birçok kentinde ilaç ve tıbbi malzeme desteği sağlamıştır. Sahra hastanelerinde Sağlık Bakanlığı Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi (UMKE) gönüllülerinden oluşan, çocuk, dahiliye, enfeksiyon ve kadın doğum uzmanı, genel cerrah, pratisyen doktor, hemşire ve teknisyenler bulunan kişiler görev yapmıştır (TİKA, 2016a: 10).

Büyük kıtlık sonrası yaşanan bu sağlık sıkıntılarına kalıcı çözüm üretmek amacıyla Türkiye tarafından 2012 yılında başlanan ve 2014 yılında faaliyete giren, Somali'nin başkenti Mogadişu'da 205 yataklı Mogadişu Somali - Türkiye Recep Tayyip Erdoğan Eğitim ve Araştırma Hastanesi inşa edilmiştir. Doğu Afrika'nın kapasite ve teknoloji bakımından en modern hastanesi olan kampüste tedavi yapılması yanında doktor ve sağlık personeli yetiştirilmesi için de çalışmalar yapılmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2017). Hastane kampüsü 15.000 m² 'si kapalı olmak

üzere toplamda 44.632 m² alanda kurulmuştur. Hastanede poliklinikler, yataklı servisler, ameliyathaneler, doğum salonları, yoğun bakım üniteleri, fizik tedavi, radyoloji, diyaliz, kemik dansitometri, yanık, taş kırma ve laboratuvar üniteleri bulunmaktadır. Somali ve bölge ülkelere de hizmet veren hastanede ayda 6 bin hasta tedavi edilmekte ve 100 ameliyat gerçekleştirilmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2022). Hastanenin açılışından 2022 yılına kadar olan süreçte yaklaşık bir buçuk milyon kişi sağlık hizmetinden faydalanmıştır. Bu hastalardan 50 bini yatarak hizmet görmüştür. Türkiye, hastane açılışı olan 2014'ten 2019'a kadar olan 5 yıllık süreçte 217.306.000,00 TL ödenek ve 100.369.898,05 TL harcama katkısı yapmıştır (Sağlık Bakanlığı, 2020).

Somali'de yerel sağlık personeli yetiştirmek adına Sağlık Bilimleri Üniversitesi bünyesinde "Somali Mogadişu Recep Tayyip Erdoğan Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu" 2016 yılında açılmıştır. Meslek Yüksekokulu bünyesinde anestezi, tıbbi görüntüleme, hasta bakım hizmetleri, eczane hizmetleri, ilk ve acil yardım bölümlerinde eğitim devam etmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2017). Günümüzde hala Meslek Yüksekokulu statüsünde eğitim-öğretim faaliyetlerine devam eden kuruma 2019 yılında "Somali Mogadişu Recep Tayyip Erdoğan Sağlık Bilimleri Fakültesi" de eklenerek eğitime devam edilmektedir. Fakülte bünyesinde hemşirelik, ebelik, acil yardım ve afet yönetimi bölümlerinde eğitim devam etmektedir. Bu kurum Somali'de doktor ve sağlık personeli yetiştirilmesine katkı sağlanmakla beraber Türkiye'nin yurtdışında açtığı ilk sağlık eğitimi veren kurumudur (Sağlık Bakanlığı, 2019).

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Somali Federal Cumhuriyeti Hükümeti arasında sağlık işbirliğine dair bazı anlaşmalar imzalanmıştır. Bunlardan ilki; 250 hastanın tedavisini kapsayan 17 Mayıs 2014 tarihli anlaşmadır (T.C. Resmi Gazete, 17 Mayıs 2014, sayı: 29003). İkincisi; acil ambulanslar, gezici sağlık aracı ve 2 adet Ağır İklim tipi Çadır Sahra Hastanesi hibesini içeren 27 Ocak 2015 tarihli anlaşmadır (T.C. Resmi Gazete, 27 Ocak 2015, sayı: 29372). Üçüncüsü de; 150 bin doz aşı hibesini içeren 27 Aralık 2017 tarihli anlaşmadır (T.C. Resmi Gazete, 27 Aralık 2017, sayı: 30442).

Türkiye, TİKA aracılığıyla 2011 yılındaki kuraklık ve kıtlık öncesi de Somali'ye sağlık yardımı yapmaktaydı. 2010 yılında Somalili sağlık personellerinin Türkiye'de staj yapması sağlanmış, aynı yıl yaralı Somalili askerlerin Türkiye'de tedavileri gerçekleştirilmiştir. Türkiye Somali'deki insani yardım faaliyetlerini TİKA üzerinden koordine etmiştir. Yapılacak yardımların ne şekilde ve nerelere dağıtılacağı, koordinasyon planlaması TİKA merkezinde ilgili kurum ve STK temsilcilerinin katılımıyla 2011 yılında yapılan toplantıda belirlenmiştir. TİKA'nın Somali'deki Program Koordinasyon Ofisi, 12 Eylül 2011'de Mogadişu'da açılmıştır (TİKA, 2011: 110).

TİKA'nın Somali'de insani yardım kapsamında yaptığı harcamaların yaklaşık %70'i sağlık alanı üzerine yapılmaktadır (TİKA, 2017: 32). Türkiye Somali'deki insanlık dramına çözüm üretmek ve insani yardım yapmak için 5 Ağustos 2011 tarihinde Başbakanlık genelgesi ile Somali ve açlık tehlikesi yaşayan diğer Afrika ülkelerine yardım kampanyası başlatmıştır (TİKA, 2014: 203). Alınan kampanya kararının ardından TİKA tarafından Somali'ye gıda, ilaç ve ambulans yardımları gönderilmiştir (TİKA, 2011: 204). TİKA, Somali'nin birçok bölgesinde temiz su kuyusu açılması için personel görevlendirmiştir (TİKA, 2011: 207). Ayrıca TİKA, Devlet Su İşleri (DSİ) ile ortaklaşa yürüttüğü “Temiz Suya Erişim Kampanyası” bünyesinde Somali'de 26 su kuyusu açarak yaklaşık 200.000 kişiye temiz suya ulaşım imkânı sağlamıştır (TİKA, 2021). TİKA Somali'nin birçok kentinde hastane tadilatları ve teknik ekipman desteği sağlamıştır. Bunlardan 2011-2015 yılları arasında yapılanlardan başlıcaları şu şekildedir. Günlük 500 hastaya hizmet veren Barbera kentindeki Barbera Hastanesi'nin tadilatı yapılmış ve teknik ekipman desteği sağlanmıştır. Günlük 700 hastaya hizmet veren Puntland kentinin en büyük hastanesi olan Galkayo Hastanesi'ne ek bina inşaatı, mevcut binanın tadilatı ile beraber ambulans bağıışı ve teknik ekipman desteği sağlanmıştır. Yine Galkayo “Bölgesel Sağlık İdaresi Donanım Destek Projesi” kapsamında bina tadilatı yapılmıştır. Sağlık Bakanlığı bünyesinde günlük 1.200 hastaya hizmet veren hizmet veren çadır hastanelerine teknik ekipman desteği sağlanmıştır. YYD koordinesinde yapılan İbn-i

Sina Sağlık Meslek Yüksekokulu Projesi'ne teknik ekipman ve eğitim materyalleri desteği sağlanmıştır (TİKA, 2015: 16).

TİKA ve YYD işbirliğinde 2013 yılında başlatılan ve 3 yıl süren “Tıpta Uzmanlık Eğitimi Projesi” ile Somali’de yerli doktor ve sağlık personeli yetiştirme eğitim programı yapılmıştır (TİKA, 2013: 164). TİKA, Somali’de 2016 yılında Somaliland bölgesinde bulunan bölgesel hastanelere 2016 yılında tam donanımlı 5 adet ambulans hibe etmiştir (TİKA, 2016a: 178). TİKA Somali’de 2006 yılında faaliyete geçen “Uluslararası İşitme Engelliler Federasyonu’na” bağlı Somali Ulusal Sağırlar Derneği (*Somali National Association of the Deaf - SONAD*) isimli İşitme Engelliler Okulu’nun tadilatını yaparak teknik ekipman desteği sağlamıştır (TİKA, 2016a: 157). TİKA Somali’nin Kabribayah şehrinde “Kadın ve Çocuk Sağlığı Merkezi” inşası yapmıştır (TİKA, 2017: 77). TİKA, Somali’de 2019 yılında, Hargeysa Devlet Hastanesi’ne teknik ekipman desteği sağlanmıştır. Acil Tıp Kapasite Artırma Programı (ATKAP) programı bünyesinde sağlık personellerine sağlık eğitimleri verilmiştir. Mülteci koruma kamplarında sağlık taramaları yapılarak birçok hastaya muayene ve tedaviler yapılmıştır (TİKA, 2019: 26).

Türk Kızılayı, Somali’de 2011 yılındaki açlık ve kuraklık felaketi neticesinde Türkiye’nin ilgili kuruluşlarıyla beraber “Somali İnsani Yardım Operasyonu’nu” başlatmıştır. Somali’nin başkenti Mogadişu’da 11 Ağustos 2011 tarihinde “Türk Kızılayı Somali Delegasyon Başkanlığı” kurulmuştur (Türk Kızılayı, agis, 2012). Türk Kızılayı, Somali genelinde sağlık hizmetleri, barınma, temel gıda, okul, yetimhane, temiz su, ilaç, hastane ve geçim kaynaklarını destekleme alanlarında çalışmalarını yürütmektedir.

Türk Kızılayı, Somali’nin başkenti Mogadişu’da 2011 yılında kurulan Cezire Hayat Çadırkenti’nde 25 bin kişiye hizmet vermiştir. Çadırkent’te kalanların gıda, sağlık, barınma ihtiyaçları da Türk Kızılayı tarafından karşılanmıştır. Çadırkent’te Türk Kızılayı ve DSİ işbirliğinde temiz su ihtiyacını karşılamak için su tankları kurularak isale hattı yapılmıştır. Çadırkent bünyesinde Türk Kızılayı tarafından kurulan sağlık merkezi çadırında kampta kalanlara yönelik temel sağlık ve kontrol

hizmetlerini verilmiştir. Somali'deki ağır kuraklık şartlarının sona ermesiyle Çadirkent tasfiye edilmiştir (Türk Kızılayı, 2015). Ayrıca, Türk Kızılayı, 2014 yılında *General Hospital* ve *Beletweyn Genaral Hospital* adlı hastanelere ilaç ve tıbbi malzeme yardımı yapmıştır (Türk Kızılayı, 2015). Türk Kızılayı, Mogadişu'da 2017 yılında olan patlamada ve 2018 yılında olan Beletweyne sel afetinde zarar görenlere sağlık yardımı yapmıştır. Yine 2017 yılında "Umudu Ol Kampanyası" bünyesinde içinde sağlık malzemelerinin de olduğu insani yardım yapmıştır. Al Basiir Kör ve Sağırklar Okulu'na kira bedeli desteği sağlanmıştır (Türk Kızılayı, 2017).

TDV, Somali'de 2012 yılında Baenadır Hastanesi'ne olan engelli ve bakıma muhtaç insanlara gıda yardımı yapmıştır. Hazreti Ayşe Yetimhanesi'nin tadilatı yapılarak personel ve yetimlerin ihtiyaçları karşılanmıştır. Ayrıca Somali'de 11 adet su kuyusu açmıştır (Türkiye Diyanet Vakfı, 2015).

İHH'nın Somali'deki yardımları ilk olarak 1996 yılında temiz içme suyu kuyuları açarak başlatılmıştır. İHH tarafından Somali'de 2022 yılına kadar 36 tane derin su kuyusu açılmıştır. Açılan su kuyularından yaklaşık 250 bin kişi faydalanmıştır. Su kuyularının eksik kaldığı yerlere de tankerlerle acil su yardımı ulaştırılmıştır. Afrika genelinde yaklaşık 12 milyon olan göz hastasının yarısı katarakt hastasıdır. İHH, 2007'de Afrika genelinde başlattığı Katarakt Ameliyatları Projesi'yle 2022 yılına kadar 157 bin katarakt hastasının ameliyatını gerçekleştirmiştir. Bu ameliyatların 600 tanesi Somali'de gerçekleştirilmiştir (İHH, 2021: 30, 35). İHH, Somali'de 2012 yılında Tropikal Hastalıklar Merkezi (*Tropical Disease Center*) açmıştır. Shabelle bölgesinde bir yıl boyunca hizmet veren bu merkezde tropikal salgın hastalıklara karşı bölge halkına ücretsiz tedavi imkânı sunulmuştur (İHH, agis, 2012). İHH, Somali'deki yetim çalışması bünyesinde 2021 yılı sonuna kadar 11 yetimhanede 6 bin yetime eğitim ve sağlık taraması desteği sağlamıştır. İHH'nın, Somali'de yaptığı sanitasyon ve hijyen çalışmalarından 2022 yılına kadar 200 bin kişi faydalanmıştır (İHH, 2021: 27). İHH, yaklaşık 50 bin kişinin yaşadığı Wajid kasabasında bir Sağlık Merkezi açmıştır (İHH, agis, 2022: 32).

YYD, Somali’de 2011 yılında 3 Beslenme Sağlığı Merkezi, 2012 yılında Şifa Hastanesi, 2014 yılında Ebe ve Hemşirelik Okulu açmıştır. Ayrıca birçok katarakt ameliyatı da gerçekleştirmiştir (Yeryüzü Doktorları, 2019: 34). YYD, Somali’de İstanbul Medeniyet Üniversitesi ve Somali Benadir Üniversitesi işbirliği ve TİKA’nın katkısı ile 2013 yılında başlattığı Somali Tıpta Uzmanlık Programı bünyesinde Somalili 14 Genel Cerrahi doktoru, 7 Dâhiliye doktoru ihtisas eğitimi görmüş olup, program Haziran 2016’da ilk mezunlarını vermiştir (Yeryüzü Doktorları, agis, 2016). YYD, Mogadişu’da 2019 yılında Somali Mogadişu Mülteci Sağlığı Merkezi kurmuştur. Merkezde 34 bin hastaya birinci basamak sağlık hizmeti, ücretsiz ilaç desteği ve laboratuvar hizmetleri verilmiştir (Yeryüzü Doktorları, 2020: 34). YYD, Mogadişu’da 2020 yılında Mogadişu Anne Çocuk Sağlığı Merkezi kurmuştur. Merkezde 3.200 anne ve çocuk hastaya doğum hizmetleri, kadın ve çocuk hastalıklarına yönelik muayeneler, ultrason ve hamilelere yönelik özel testler hizmetleri verilmiştir (Yeryüzü Doktorları, 2020: 41). YYD, Mogadişu’da 2020 yılında Somali Mogadişu Mülteci Sağlığı Merkezi kurmuştur. Merkezde 34 bin hastaya birinci basamak sağlık hizmeti, ücretsiz ilaç desteği ve laboratuvar hizmetleri verilmiştir (Yeryüzü Doktorları, 2020: 34).

Yardımlı Derneği tarafından Somali’de 2011 yılında 27 bin m² alana kurulmaya başlanan “Somali Çocuk ve Kadın Doğum Hastanesi”, 2016 yılında hizmete girmiştir. Hastanede acil servis, ameliyathane, gözlem odaları, laboratuvarlar, eczane, yeni doğan bakım ünitesi, yoğun bakım ünitesi, camii, konferans salonu, misafirhaneler gibi bölümler mevcuttur. Ayrıca “Somali Çocuk ve Kadın Doğum Hastanesi’nd”e görev yapan Somalili sağlık personeline de Türkiye’de eğitim verilmiştir (Yardımlı, agis, 2022). Deniz Feneri Derneği, Somali’de 2011 yılında “Deniz Feneri Acil Yardım Hastanesi’ni” faaliyete geçirmiştir. Hastane bünyesinde günlük ortalama 300 hasta muayene edilmektedir. Hastaneye sağlık personeli adına doktor, hemşire ve ebe desteği sağlanmaktadır. Hastanenin işletme gideri olarak yıllık yaklaşık 100.000 Dolar ve ilaç gideri olarak yıllık yaklaşık 200.000 Dolar yardım yapılmaktadır. Deniz Feneri Derneği ayrıca Mogadişu’da 300 m²’lik sağlık ocağı inşaatını da yapmıştır (Deniz Feneri, agis, 2022). Cansuyu Derneği, Somali’deki açlık

ve kuraklık sonrası 2011 yılında Kenya Somali sınırında olan ve Somalili mültecilerin yaşadığı Dadaab Mülteci Kampında çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Kampta su kuyuları açılması, acil insani yardım yapılması, tıbbi malzeme ve sağlık kitleri dağıtımları yapılmıştır. Cansuyu Derneği Somali'nin Hargeisa bölgesinde Anne Çocuk Eğitimleri kapsamında birçok kişiye sağlık eğitimleri vermiştir. Cansuyu, Somali'de su kuyuları açılması ve yetim çalışmalarına da devam etmektedir (Cansuyu, agis, 2022). Bu STK'ların haricinde; Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı, Beşir Derneği, Hasene Yardım Derneği, Şefkat Eli Derneği ile beraber daha birçok dernek Afrika geneli ve Somali özelinde yardım kampanyaları yapmaktadır. Hastane ve sağlık ocağı açılması, katarakt ameliyatları, sağlık taramaları, temiz içme suyu kuyularının açılması başlıca faaliyet alanlarıdır.

3.4. Türkiye'nin Somali'de Uyguladığı Sağlık Diplomasisinin İki Ülke İlişkilerine Etkisi

Sağlık yardımlarının uygulama yapılan toplum üzerinde daha etkili olabilmesi için uygulanabilir, sürdürülebilir ve kalıcı olması elzemdir. Yani tek seferlik yapılan çalışmalardan ziyade hastane inşaatı, sağlık personeli yetiştirme gibi kalıcı olarak yapılan çalışmalar daha kesin çözüm üretmektedir. Kalıcı çalışmalar üretebilmek için de sağlık yardımı yapılacak bölgenin ve bölge halkının ihtiyaçları, kültürü, sağlık kültürü, eğitim düzeyi, ulaşımı, güvenliği, yasal mevzuatı, beklentileri, sosyolojisi göz önüne alınmalıdır. Bu doğrultuda Türkiye, Somali'de yardım yaptığı bölgelerin taleplerini iyi analiz etmiş ve yerel kuruluşlarla işbirliği kurarak çalışmalarını daha verimli yürütmüştür. Yapılan yardımların envanter kaydının tutulması ve yerel halktaki etkisinin belirlenmesi sürekli revize edilerek yapılması gereken bir çalışmadır. Böylece yapılan yardımlar ve etkisinin değerlendirilmesi daha sağlıklı yapılacaktır.

Türkiye, son 15 yılda yakın coğrafya dışında gerçekleştirdiği insani yardımların ağırlığını Sahraaltı Afrika ülkeleri üzerinde gerçekleştirmiştir. Sahraaltı

Afrika ülkeleri arasında da en çok yardımın Somali'ye yapıldığı anlaşılmıştır. Ek olarak Türkiye, Somali'de yaptığı insani yardımların büyük çoğunluğunu sağlık alanında yapmıştır. Günden güne nitelik ve nicelik açısından gelişen insani yardımlar Türkiye'nin kamu diplomasisi çalışmalarına ciddi katkılar sağlamıştır. Otuz yıldan fazladır iç karışıklıklarla boğuşan Somali'de sağlık kurumları yeterli düzeyde olmadığı için yerel halkın sağlık hizmetlerine ulaşımı oldukça kısıtlı düzeyde kalmıştır. Somali'deki anne, bebek ve çocuk ölüm oranları Afrika ortalamasının da altında olmasından dolayı Türkiye'nin Somali'de yaptığı sağlık yardımları Somali'deki yerel halkın yaşamlarını devam ettirebilmeleri adına çok önemli görülmektedir. Somali'ye yurt dışından yapılan sağlık yardımlarında da Türkiye en üst sıralarda yer almaktadır. Bundan dolayı da Somali devleti ve halkının Türkiye'ye bakışı diğer ülkelere bakışına nazaran çok daha üst seviyededir. Türkiye'nin Somali'deki itibar ve güveninin sebebi, uyguladığı yardımlardan ziyade uygulama şekli ve olaya bakışıdır. Yani Somali'deki insanları kalkındırmaya, onların kendi sağlık sistemlerini kurmaya yönelik insani bakış açısıyla uzun soluklu ve kalıcı çalışmalar yaptığı için Somali devleti ve halkında olumlu karşılık bulmaktadır. Türkiye'nin, Somali'de yaptığı yardımlar ve sağladığı eğitim destekleri ile mevcut sağlık sorunları bir nebze azalsa da henüz sonlanmış değildir. Somali'deki güvenlik sorunlarına rağmen Türkiye'nin Somali'de açtığı sağlık kurumlarındaki çalışmaları ve yaptığı sağlık yardımları sektöre uğramadan devam etmiştir. Türkiye, Somali'de yaptığı yardımları insani değerleri esas alarak yapmaktadır. Türkiye bu açıdan sağlık yardımlarını çıkar amaçlı bir dış politika argümanı olmaktan ziyade insanlığa hizmet etmek amacıyla yapmaktadır. Türkiye'nin Somali'deki yardımlarının Somali devleti ve halkında ciddi bir karşılık bulmasının en önemli sebeplerinden biri Türkiye'nin Somali ile olan dini, tarihi ve kültürel bağları olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye, 2011 yılından itibaren yoğunlaştığı Somali'de yaptığı insani yardımlarla ve Somali'de sağlamaya çalıştığı barış ortamı ile Somali'deki en aktif devletlerden birisi olmuştur. Bu durumun sebepleri arasında yer alan durumlar şu şekilde sıralanabilir. Somalililer önceki tecrübelerine dayanarak şüpheyi baktığı uluslararası yardım çalışmalarına Türkiye ile olan dini bağlarından ve Türkiye'nin

sömürgeci bir geçmişi olmamasından dolayı Türkiye'nin yaptığı insani yardım faaliyetlerine güvenle yaklaşmışlardır. Diğer devlet ve ülkeler yardım operasyonlarını ağırlıkta Nairobi merkezli uzaktan yürütürken Türkiye yaptığı yardımları şehrin sokaklarında ve direk muhataplarını bularak elden yapmıştır. Diğer büyükelçilikler “Afrika Birliği Somali Misyonu (AMISOM)” askeri üssünde çalışmalarını yürütürken Türkiye'nin, Somali büyükelçiliği Mogadişu şehir merkezinde yer almaktadır. Türkiye'nin Somali'ye yönelik yaptığı yardımlar Somali halkının günlük yaşamlarını ve hayatlarını daha kolay hale getirecek şekilde uygulanmıştır. Örneğin; temel sağlık hizmetlerinin verilmesi, temel gıda ihtiyaçlarının karşılanması, Mogadişu'daki çöplerin ve atıkların toplanması, okul, hastane ve yetimhanelerin inşa edilmesi, THY sayesinde İstanbul'a ve İstanbul aktarmalı diğer ülkelere uçuş yapılabilmesi gibi çalışmalar sayesinde Somali halkının günlük yaşantıda karşılaştığı temel problemlere çözüm üretilmesi hayatın normale dönmesi adına önemli çalışmalar olduğu aşikârdır (Özerdem, 2016: 144, 145).

Türkiye'nin Somali'de yaptığı genel sağlık yardımları özellikle de inşa edip işlettiği Eğitim ve Araştırma Hastanesi, bölgenin çok ciddi boyutlara ulaşan sağlık problemlerine çözüm üretmiştir. Hastane bünyesinde; poliklinikler, yataklı servis, acil servis, yoğun bakım, doğumhane ve ameliyathane birimleri gibi servisler mevcuttur. Türkiye 2011'deki açlık ve kuraklık süresince açtığı sahra hastaneleri ile Somali'nin sağlık alanında eksiklerinin yerinde ve tam olarak tespit edilmesini sağlamıştır. Belirlenen eksikler neticesinde hastane kurulması ve hastanenin eğitim araştırma düzeyinde hizmet veren bir yer olması belirlenmiştir. Aynı zamanda Mogadişu'daki güvenlik sıkıntılarına rağmen Türkiye, hastaneye sağlık personeli göndermiş ve hastane çalışmasına devam etmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2020: 17). Açılan hastane ve sağlık eğitim kurumları göstermektedir ki; Türkiye'nin Somali'de sağlık alanında giriştiği faaliyetler Somali sağlık sisteminin toparlanmasına ve yerelde tedavi imkânı bulamayan birçok hastaya ulaşılmasına vesile olmuştur. Türkiye, hastaneyi yapmakla kalmayıp beş yıl süre işletmesini yürütmüştür. Hastanede birçok tedavi hizmetini alabilen hastalar tedavi karşılığında Somali şartlarında makul sayılabilecek ücretler ödemektedir. Ayrıca, mali durumu yetmeyenler için ücretsiz tedavi kontenjanları da

oluşturulmuştur. Hastane sadece Somali halkına değil çevre ülkelerden gelen hastalara da hizmet vermektedir. Açılan bu hastane eğitim ve araştırma düzeyinde hizmet verdiği, ücretinin az olduğu ve ulaşılabilir olduğu için bölge ülkelere de hizmet vermektedir.

Türkiye, aynı zamanda Somali’de yerel sağlık personeli ve doktor yetiştirilmesi adına Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu ve Sağlık Bilimleri Fakültesi kurmuştur. Bunun yanında Somali’den birçok öğrenci sağlık alanında YTB bursları ile lisans, yüksek lisans ve doktora alanlarında Türkiye’de eğitim görmüştür. Verdiği teknik destekle de Somali’de tahrip olan sağlık sistemini yeniden kuran Türkiye, yaptığı bu çalışmalarla Somali devleti ve halkı nezdinde büyük bir teveccüh kazanmıştır.

Mogadişu Somali-Türkiye Recep Tayyip Erdoğan Eğitim ve Araştırma Hastanesi’nin 2018 yılındaki başhekimisi Op. Dr. Naim Koku 20 Ocak 2018 tarihinde AA’ya verdiği röportajda hastane çalışmalarını şu şekilde değerlendirmiştir;

“Hastanemiz yalnızca Somali’nin değil Doğu Afrika’nın da en büyük hastanesidir. Somalili hastalar verilen sağlık hizmetinden memnun kaldıklarını dile getirmişlerdir. Somali hükümeti ve vatandaşlardan geri bildirimleri olumlu yönde olmuştur. Dönemin Somali Cumhurbaşkanı Muhammed Abdullah Fermacu ile Başbakan Hasan Ali Hayri başta olmak üzere Somalili bakanlar tedavi amacıyla genellikle hastanemizi tercih etmektedirler. Somali’den yurt dışına tedavi için gidişleri oldukça azalmıştır. Eskiden Somali’de yapılamayan ameliyatlar, tedaviler için daha çok Kenya, Dubai, Mısır ve Türkiye’ye gidiyorlardı ama onların büyük bir kısmını artık kesmiş durumdayız. Sıkıntılı, problemlili, komplike vakalar hastanemizde rahatlıkla tedavi edilmektedir. Türkiye’den gelen sağlık personelinin yerel şartlara kolaylıkla uyum sağlayarak, Türkiye’yi en iyi şekilde temsil etmektedirler. Hastane, Afrika kıtasında sağlık alanında en iyi hastane olmayı hedeflemektedir. Türkiye’nin Somali’ye hediyesi olma özelliği taşıyan hastanede yoksul hastalara ücretsiz hizmet verilmektedir. Eğitim ve araştırma hastanesi statüsündeki hastane, yalnızca hasta tedavisi değil aynı zamanda hekim ve diğer sağlık personelinin yetiştirilmesi için de önem taşımaktadır. Basit hastalıkların bile ölümcül sonuçlar doğurduğu ülkede hem halka hizmet veriliyor hem de doktor yetiştirilmesine katkı sağlanıyor. Alanında uzman Türk doktorlar tarafından Somalili asistan doktorlara eğitimlerin verildiği hastanede, Somalili sağlık personeline hizmet içi eğitimler periyodik olarak sürdürülüyor” (Anadolu Ajansı, agis, 2018).

Mogadişu Somali-Türkiye Recep Tayyip Erdoğan Eğitim ve Araştırma Hastanesi mevcut başhekim Op. Dr. Aşır Eraslan'ın 25 Mayıs 2022 tarihinde AA'ya verdiği röportajda hastane çalışmalarını şu şekilde değerlendirmiştir;

“Birinci amacımız Somalili doktorlara eğitim vermektir. Somali’de tıp fakültesi olmasına rağmen uzmanlık eğitimi veren hiçbir kurumun yoktur. Eğitim ve Araştırma Hastanesinin aşağı yukarı bütün branşlarda uzman yetiştirmektedir. Burada uzmanlaşmak isteyen hekimleri TUS sınavı ile kabul ediyoruz. Türkiye’deki gibi uluslararası standartlarda uzmanlık eğitimi veriyoruz. Doktorlar son 6 aylık eğitimini Türkiye’de alıp geri dönüyorlar. Ayrıca diplomalarını almak isteyen Somalili uzman doktorların 2 yıl boyunca kendi ülkelerinde hizmet verme zorunluluğu vardır” (Anadolu Ajansı, agis, 2022b).

Aynı röportajda konuşan hastanenin Somalili Başhekim Yardımcısı Dr. Ahmed Ibrahim Nageye şunları ifade etmiştir;

“Mogadişu Somali-Türkiye Recep Tayyip Erdoğan Eğitim ve Araştırma Hastanesi’nin Somali’ye yaptığı en önemli kazanımın bilgi transferidir. Bu hastane sayesinde hastalarımız artık yurt dışına gitmek zorunda kalmamaktadır. Somalililerin hastane sayesinde diğer özel hastanelere kıyasla çok daha ucuz hizmet almaktadırlar. Hastanenin verdiği diyaliz benzeri hizmetler Somali’de çok az yerde bulunmakta ve sıradan vatandaşlar diğer hastanelerde bu tedaviye ekonomik olarak güç yetirememektedir” (Anadolu Ajansı, agis, 2022b).

Türkiye, yaptığı sağlık çalışmalarıyla Somali’de ihtiyaç duyulan dış destekli sağlık yardım ihtiyacını azaltmıştır. Bu durum da Türkiye’nin uyguladığı sağlık diplomasinin uygulanabilir, sürdürülebilir, kalıcı ve etkili olduğunu göstermektedir. Örneğin bir ülkede uzun yıllar boyunca aynı hastalık üzerine yapılan çalışmalar bir netice vermiyorsa yapılan sağlık yardımlarının etkili olmadığı kanaatine varılmaktadır.

2022 yılındaki seçimlerde tekrar Cumhurbaşkanı seçilen Hassan Sheikh Mohamud, Temmuz ayındaki Türkiye ziyaretinde Türkiye-Somali ilişkilerini şu şekilde değerlendirmektedir;

“Vurgulamak istiyorum ki; Türkiye, Somali’yi daha yetenekli hale getiriyor. Türkiye, Somali’yi güvenlik, ekonomi, sağlık ve eğitim açısından yetenekli hale getiriyor. Türkiye, bizim diplomatik çabamızı, dünya genelindeki diplomatlarımızı eğiterek yetenekli hale getiriyor. Türkiye, Somali’ye teknolojik ekipman sağlıyor, sağlık yardımları yapıyor, genç memurlarımızın eğitimi için teknolojik tesisler açıyor. Sonuç olarak Somali-Türkiye ilişkileri son derece pozitif ve katlanarak büyüyor.

Küresel ekonomi ve politikalarda bugün iniş ve çıkışlar var ama bizim ilişkilerimiz de istikrarlı şekilde büyüyor. Sözlerimi, Türk hükümeti tarafından bize sağlanan desteğe borçlu kalacağımızı belirterek nihayetlendirmek istiyorum” (Anadolu Ajansı, agis, 2022c).

Somali Adalet Bakanı (2022 yılında seçilen yeni kabinede Savunma Bakanı) Abdulkadir Mohamed Nur, Kriter Dergisi’ne verdiği röportajında Türkiye-Somali ilişkilerini ve ilişkilerin geleceğini şu şekilde değerlendirmiştir:

“1980’lerin sonundan 2010’lara kadar devam iç savaş, terör ve nihayetinde gelen kuraklık ile Somali devleti çöküşün eşiğine gelmiştir. Büyük kuraklıktan dolayı yüzbinlerce insan açlık ve susuzlukla karşı karşıya kalıp göç etmek zorunda kalmıştır. Bu zor duruma düşen Somali halkı için Mogadişu havalimanına inen umut dolu bir uçak gecenin en karanlık anında sökmeye başlayan şafak gibiydi. Tüm güvenlik sıkıntılarına rağmen Somali’ye gelen o uçakta yardımlardan daha önemli olan şey Somali halkına verilen umuttu. Dünya liderlerinin göz ardı ettiği Somali’yi hatırlayan bir dost olarak Recep Tayyip Erdoğan geniş bir ekiple uluslararası ilişkiler teorilerini yalanlayan bir manifesto niteliğindeki ziyareti için Somali’ye gelmişti. Daha önce Somali’ye gelen yabancı güçler Somali’yi sömürgeleştirmek adına iç çatışmaları destekleyerek Somali’yi çökme durumuna getirmişlerdir. Türkiye ise “kazan kazan” ve “Afrika’nın sorunlarına Afrikalı çözümler” anlayışları ile başladığı yeni Afrika açılımının pratik halini Somali’de göstermiş ve Somali halkının gönülünü ve aklını kazanmayı başarmıştı. Türkiye bölge dışı bir aktör olmasına rağmen genelde Afrika’da özelde ise Doğu Afrika’da yapıcı bir rol oynayabileceğini Somali’de izlediği politika ile göstermiştir. Somali’nin devlet kapasitesinin artırılmasına destek oldu. Binlerce Somalili öğrenciye burs desteği sağlayarak Somali’nin geleceğini inşa etmenin önemini ortaya koydu. Somali’de terörün sona ermesi için Somali Milli Ordusu’na eğitim ve ekipman desteği sağlamıştır. Ev sahipliği yaptığı toplantılarda Somali’den ve diasporadan farklı kesimleri bir araya getirerek yeniden uzlaşının ve politik düzlemin ne kadar önemli olduğunu ve Somali’deki çözümün bütün tarafların ortak olduğu bir çözüm mekanizması ile sağlanabileceğini vurgulamıştır. Türkiye’yi diğer aktörlerden ayıran temel özelliklerdi. 2011’den bu yana insani yardım ve kalkınma alanında Somali’ye 1 milyar ABD Dolarını aşan miktarda yardım yapan Türkiye’nin kendi kalkınma ve yardım modeli ile doğrudan halka ulaşması da bu noktada takdire şayandır. Somali ve Türkiye arasında ilişkilerin siyaset üzerinden tek boyutlu okunmaması ticari ve kültürel alanlarda da ilişkilerin boyutunun büyümesi gerekmektedir. 1992’den bugüne kadar, bin 92 Somali vatandaşı Türkiye burslarından yararlanarak Türkiye’de yükseköğrenim görmüştür. 2011’den bu yana izlenen politikanın hem Somali tarafında hem de Türkiye tarafında devlet politikası haline gelmesi ve kurumsallaşması, her iki devletin de milli çıkarları açısından önemlidir. Kazan kazan anlayışı üzerine kurulacak böyle bir karşılıklı ilişki hem Somali’de istikrar ve güvenliğin sağlanıp terörün sona erdirilmesi hem de Türkiye’nin Afrika politikasının sürdürülebilirliği açısından oldukça önemlidir. Türkiye’nin, Afrika’yı sadece bir pazar olarak gören anlayışın ötesine geçerek, istikrarı ve kalkınma stratejilerini önceleyen vizyonu, kıtayı genellemeci bir bakış açısıyla değerlendiren klasik yaklaşım için de bir paradigma değişimine yol açmıştır.” (Nur, agis, 2021).

Türkiye'nin Somali politikası başladığı dönemdeki en önemli eleştiri noktası yardımların Mogadişu merkezli yapılmasıdır. Bu eleştiri Mogadişu dışındaki bölge yöneticilerinden gelmekteydi. Türkiye yardım ve yatırım politikasını son yıllarda Mogadişu dışındaki bölgelere de kaydırmaya başlamıştır. Türkiye'den Somali'ye yapılan yardımlar, diğer ülkelerin yaptığı gibi araçlarla değil direk Somalililere dağıtıldığı için, bu durum alandaki sorunların tespit edilmesi ve çözüm üretilmesi adına sürecin hızlanmasına katkı sağlamıştır. Bu anlamda Somali'deki kuraklığı takip eden birkaç yılda Türkiye dışındaki devletlerin yardımları Türkiye'den fazla olsa da sahaya ulaştırılması Türkiye'den az olduğu için Türkiye'nin yardımlarının halktaki olumlu karşılığı oldukça fazladır. Türkiye'nin Somali'de yaptığı sağlık yardımların çarpan etkisi diğer ülkelere nazaran daha fazladır (Özkan, 2014: 113-115).

Serhat Orakçı'nın "Somali: Silahların Gölgesinde 26 Yıllık İstikrar Arayışı" başlıklı kitabında Türkiye'nin Somali politikasını eleştirenlerin sadece El-Şebab'la sınırlı kalmadığını ifade etmiştir. Devamında; batılı devletler, Körfez ülkeleri ve Mogadişu dışındaki bölgeler de Türkiye'nin Somali politikasını eleştirmektedir. Türkiye'ye yapılan en önemli eleştiri yardımların Mogadişu merkezli yapılıp, diğer bölgelere yapılmadığı yönündedir. Özellikle Somaliland ve Puntland bölge yöneticileri bu durumdan duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir. Bu durumun farkında olan Türkiye, Somaliland yönetimi ile yaptığı görüşmeler neticesinde bu bölgeye de yardımlarını götürmeye başlamıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde Somaliland'ın başşehri Hargeysa'da TİKA Ofisi ve Türk konsoloslugu açılmıştır. Türk devlet kurumları ve STK'ları Somaliland ve Puntland bölgelerinde de yardımlar yapmaya başlamıştır. Bu bölgelerde mevcut insani durumlar Mogadişu'daki kadar kötü olmadığı için yapılan yardımlar Mogadişu'ya nazaran daha az yapılmaktadır. Sonuç olarak Türkiye'nin Mogadişu dışındaki bölgelere yardım yapmadığını söylemek doğru olmaz şeklinde ifade etmiştir (Orakçı, 2018: 21).

Somali halkı diğer ülkelerin Somali'deki varlıklarına ve faaliyetlerine şüphe ile yaklaşırken Türk Devletinin varlığını ise bağımsız ve nötr olarak değerlendirmektedir. Bu değerlendirmede en önemli etkenlerden birisi Türk yardım kuruluşlarının Batılı devletlerle beraber çalışmaması olduğu söylenebilir. Bununla

beraber Türk yardım kuruluşları Somali çalışmalarında başta Körfez ülkeleri olmak üzere diğer Müslüman ülkelerin yardım kuruluşlarıyla da arasına mesafe koymuştur. Türkiye'nin Somali'deki insani yardım faaliyetlerinde batılı devletlerle tam olarak beraber çalışmaması Müslüman-Batılı karşıtlığı olarak algılanmamalıdır. Zira bu durumun oluşmasında Somali'nin özel sosyopolitik durumundan kaynaklı Türkiye'nin Batılı devletlerin anlayışında olmadığı vurgusu ve Somali'deki insani yardım çalışmalarını daha rahat yürütmesi önemli etkenlerdir. Söz konusu bu etkenler Türkiye'nin Somali'nin doğal kaynaklarına yönelik bir sömürge mantığında olmadığı ve emperyalist bir maçının olmadığı göstermektedir (Özerdem, 2016: 144, 145).

Mehmet Özkan “Doğu Afrika Jeopolitiği ve Türkiye'nin Somali Politikası” isimli kitabında Türkiye'nin Somali politikası eleştirilerinin sebeplerini şu şekilde ifade etmiştir. Türkiye Somali politikasında öncelikli olarak güvenlik ve kalkınmayı sağlamayı amaç edinirken Batılı ülkeler olaya sadece güvenlik ve terörle mücadele açısından bakmışlardır. Somali'deki varlığı Batılı aktörler tarafından eleştirilen Türkiye, kontrol altına alınması gereken “yalnız oyuncu” olarak görülmektedir. Türkiye'nin Somali devletini desteklemek adına yaptığı nakdi yardımlar hükümet içinde yolsuzluğu arttırdığı eleştirileri ile beraber Türkiye'nin dolaylı yoldan Somali'deki iç çatışmaları desteklediği yönündeki ön yargılı suçlamalar yapılmaktadır. Bazı Batılı araştırma merkezlerinin Türkiye hakkındaki bu asılsız iddiaları, aslında Türkiye'nin Somali'deki olumlu imajını zedelemek ve olumsuz algı oluşturmak adına yapılmaktadır. Türkiye, Somali'deki kaotik ortamda yapacağı yardımların daha hızlı ilerlemesi adına 2011 ve 2012 yıllarında bazı yanlış stratejiler uygulasa da ilerleyen süreçte bu durum düzeltilmiştir (Özkan, 2014: 21-22).

Özkan aynı kitabında Uluslararası Kriz Grubu'nun (*International Crisis Group*) 2012 Ekim ayında yayınladığı Türkiye'nin Somali'deki çalışmalarının incelendiği ve Türkiye'nin gelecekteki Somali politikasına katkı sunmak adına bazı önerilere yer verildiği raporu da değerlendirmiştir. Bu rapora göre; Türkiye-Somali ilişkilerinde insani yardım amacı taşıyan ilk dönem başarılı bir şekilde sona ermiştir. Bundan sonraki süreçte yardımların Mogadişu dışarısına çıkarılması gerekliliği, iç siyasete dâhil olunmaması gerekliliği, kurumsal yapılanmaya gidilmesi gerekliliği ve

bunları yaparken uluslararası kuruluşları sürece dâhil etmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Yine aynı raporda Türkiye'nin Somali'deki yardımlarının Somalililer tarafından iyi karşılandığı ve Türklerin, Somalililere saygılı davrandığı vurgulanmıştır. Batılıların aksine Türklerin Somalililere eşit muamele gösterdiği ve yardımları aracı kullanmadan yardımları direk olarak halka dağıttığı ifade edilmiştir. Raporda Somalili bir liderin şu sözlerine atıf yapılmaktadır: “21 yılda kimsenin yapamadığını Türkiye bir yıldan daha az bir sürede yapmıştır” (Özkan, 2014: 109-110). Özkan rapor değerlendirmesinde ise “Türkiye'nin Somali'deki varlığını, ticareti geliştirme amacıyla olduğu değerlendirmesi, yanlış bir yorumlama olmakla beraber gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü Türkiye'nin Somali ile olan ticaret hacmi diğer birçok küçük Afrika ülkesine nazaran çok daha düşük miktardadır” (Özkan, 2014: 111) ifadelerini kullanmıştır.

Türkiye'nin kamu diplomasisi bağlamında Somali'de gerçekleştirdiği sağlık faaliyetlerinin Mogadişu merkezli kalması ve Somali'nin ihtiyaçlarını tam karşılamaması dışında başarılı görülmektedir. Bu durumu değerlendirirken Somali'nin 2011 yılı öncesinde sağlık sisteminin büyük ölçüde iflas ettiğini, ülkedeki iç çatışmaların had safhaya ulaştığını da hesaba katmak gerekmektedir. Türkiye böyle bir ortamda Somali'ye yardım götürmüştür. Aynı zamanda Türkiye'nin 2011 yılına kadar bu denli büyük çapta yurtdışı yardım operasyon tecrübesi de yoktur. Dolayısıyla, Türkiye yaptığı yardım çalışmalarının kalıcı hale gelmesi ve Somali'de yeni bir sağlık sisteminin kurulması için Somali'nin devlet inşası sürecine katkı sağladığı gibi, yerel sağlık personeli yetişmesi adına da hem Somali'de sağlık eğitim kurumları açmış hem de Somalililere Türkiye'de sağlık eğitimleri verilmesine destek sağlamıştır. Bu doğrultuda Türkiye'nin sağlık alanındaki Somali'de uyguladığı yumuşak güç kullanımının genel anlamda başarılı olduğu düşünülmektedir.

Somali'de uzun yıllar süren iç karışıklıkların akabinde yaşadığı kıtlığa anında müdahale eden Türk Devleti, konuyu uluslararası boyuta da taşıyarak Somali devleti ve halkının yanında olduğunu göstermiştir. Sadece yardımla kalmayıp Somali'yi kalkındırmak adına takip eden süreçte yapılan yatırımlar bir nebze de olsa Somali halkının refah seviyesini yükseltmiştir. Bu durum Somali halkının Türkiye'ye karşı

olumlu kanaatleri olmasının ve sempati beslemesinin önünü açmıştır. Somali halkının bu teveccühü Türkiye ve Somali devletleri arasındaki ilişkilere de olumlu anlamda katkı sağlamıştır. Gelişen Türkiye-Somali ilişkileri ile Türkiye'nin doğu Afrika'da da etkinliği artmıştır. Somali'nin komşusu olan Kenya, Cibuti ve Etiyopya ülkeleri ile diplomatik ilişkileri ve bu ilişkiler neticesinde etkisinin arttığı görülmektedir. Gelişen bölgesel ilişkiler sayesinde Türkiye ile bu ülkeler arasında yakın gelecekte ticaret hacimleri, askeri anlaşmalar, siyasi işbirlikleri alanlarında artışların olacağı beklenmektedir.

SONUÇ

Türkiye, 2000’li yılların başında kısmen de olsa yönünü yakın coğrafyasına ve Afrika’ya çevirmiştir. Bu bölgelerle ekonomik, kültürel ve siyasi işbirlikleri kurma girişimlerinde bulunmuştur. Şüphesiz Türkiye’nin dini, tarihi ve kültürel bağları olduğu bu coğrafyalarla kuracağı birliktelikler çok daha etkili ve kalıcı olması kaçınılmazdır. Türkiye, Afrika politikasında tarihi misyonundan da yola çıkarak adil paylaşım, adalet, kardeşlik ve insani yardım söylemlerini kullanmıştır. Afrikalı devletler ve halklar Türkiye’nin bu söylemlerini uyguladığını görünce Türkiye’nin kendileri için yeni bir ortak ve umut olduğunu görmüşlerdir. Bu bakımdan Türkiye’nin yakın dönem Afrika politikasına bakıldığında; Türkiye-Afrika ilişkilerinin gelişim sürecinde; 1998 yılındaki “Afrika Açılımı” ile sürecinin kurumsallaşmaya başlaması; 2005 yılında “Afrika Yılı” ilanı ile Afrika’nın Türkiye gündemine girmesi, 2011 yılında “Somali Ziyareti” ile Türkiye’de yardım anlayışının perçinlenmesi ve 2014 yılındaki çalışmalarla ilişkilerin stratejik ortaklık boyutuna geçmesi süreçleri oldukça önemlidir.

Her ne kadar Türkiye-Afrika ilişkilerinin yakın dönemdeki başlangıcı 1998 Afrika açılımı gibi gözüксе de ilişkilerin hız kazandığı dönem 2005 yılının Afrika yılı ilan edilmesiyle başlayan dönemdir. Dışişleri Bakanlığı diplomatik faaliyetleri ile devlet inşası süreçlerine destek vererek, Sağlık Bakanlığı; sağlık taramaları, hastane inşaatları, hastane ekipmanları sağlanması, sağlık personeli desteği, sağlık personeli yetiştirilmesi için eğitim olanakları sağlayarak, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve YEE; çeşitli kültürel ve sosyal etkinliklerle iki ülke halkları arasında iletişimi güçlendirmeye ve Türkçe’nin yaygınlaştırılmasına destek sağlayarak, YTB; eğitim bursları vererek, Türkiye Maarif Vakfı; açtığı okullar ve verdiği eğitim destekleriyle, TSK; askeri personel yetiştirilmesine ve yerel güvenliğe katkı vererek, Türk Kızılayı, sağlık ve gıda yardımları yaparak, DİB ve TDV; dini eğitim, yazılı yayın desteği, gıda ve kurban yardımları, temiz su kuyularının açılmasını destekleyerek, AFAD; sel, yangın, deprem gibi afetlerde destek vererek, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, TRT ve AA; kurumsal ilişkileri geliştirmek adına yapılan iletişim çalışmaları,

uluslararası yayınların yapılması, haber kaynağı sağlanması, yerel dilde yayın yaparak Türkiye-Afrika ilişkilerine katkı sağlamaktadır. Bu süreçte herhangi bir siyasi veya ekonomik amaç gütmeyen 2000’li yıllardan öncede Afrika’ya insani yardım götüren STK’larının etkisi oldukça önemlidir. STK’nın yerel halkta oluşturduğu Türkiye sempatisi, gönüllülerin kullandığı sevgi dili ve samimiyetinden kaynaklanmaktadır.

Bazı Afrika ülkelerindeki açlık, kuraklık, doğal afetler, iç karışıklıklar, sağlık sorunları gibi durumlara karşı Türkiye müdahil olurken dış politika vizyonu gereği herhangi bir siyasi veya ekonomik hesap yapmadan insani amaçlı olmaya çalışmıştır. Türkiye, insani dramların ortadan kaldırılması, sorunların giderilmesi ve bölgenin kalkınması amacıyla yardımlar yapmakta ve kamu diplomasi faaliyetleri yürütmektedir. Nihayetinde bu durum Afrika devletleri ve halkları nezdinde olumlu bir karşılık oluşturmuştur. Oluşan bu durumun ziyadesiyle farkında olan Afrika devletleri ve halklarının Türk Devleti ve halkına bakışı asırlardır Afrika’yı sömüren emperyalist toplumlara bakışından farklıdır. Sömürgeci devletlerin Afrika’daki zulümlerinden dolayı Afrikalı halklar birçok defa bu durumu tecrübe etmiştir.

Türkiye, devlet kurumları ve devlet dışı kurumlar ya da STK’lar vasıtasıyla Afrika ülkelerine eğitim, gıda, sağlık, tarım, kalkınma gibi alanlarda yardımları ile beraber okul, hastane, yetimhane, konut, altyapı inşaatı hizmetleri ile de birçok Afrika ülkesine yönelik kalıcı eserler bırakmıştır. Aynı zamanda Türkiye ve Afrika ülkeleri arasında yapılan üst düzey diplomatik ziyaretler de Türkiye Afrika ilişkilerinin gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. Bu doğrultuda Afrika’daki bilinirliğini arttıran Türkiye, hem Afrika ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmiş hem de uluslararası arenada etkinliğini arttırmıştır. Türkiye yaptığı yardımlarda ve kurduğu ilişkilerinde ülkelerin iç işlerine, egemenliğine, bağımsızlıklarına, idari ya da siyasi yapısına yönelik askeri, siyasi ya da hegemonya çağrıştıracak bir müdahalede bulunmamaktadır. Nitekim Türkiye Afrika Kıtasına yönelik yürüttüğü kamu diplomasisi faaliyetlerinin neticesini; 2005 yılında Afrika Birliği’nde gözlemci ülke statüsü elde ederek, 2008 yılında Onuncu Afrika Birliği Zirvesi’nde Afrika’nın “Stratejik Ortağı” ilan edilerek, BMGK geçici üyelik oylamasında 51 Afrika ülkesinin oyunu alarak, AfKB ve AfDB’na üye olarak görmüştür. Bu durum Türkiye’nin Afrika ülkeleri, Afrika merkezli birlikler ve

uluslararası örgütlerde etkinliğinin ve nüfuzunun arttığını dolayısıyla bölgesel ve küresel anlamda güçlendiğini göstermektedir.

Sahraaltı Afrika'nın ekonomik ve siyasi anlamda geri bırakılmış olmasına rağmen yakın gelecekte bu durumun tersine işleyeceği yani ekonomik ve siyasi anlamda atılım yapacağı uluslararası kuruluşların verilerine bakıldığında görülmektedir. Bu doğrultuda Türkiye'nin Somali özelinde Sahraaltı Afrika ile olan ilişkileri yakın gelecekte kurulacak siyasi ve ekonomik birlikteliklerin de zeminini oluşturmaktadır. Türkiye'nin kamu diplomasisi bağlamında bölgede uyguladığı faaliyetleri yakın gelecekte Afrika'daki etkinliğini daha da arttıracak gibi küresel anlamda siyasi ve ekonomik olarak elini güçlendireceği görülmektedir. Türkiye'nin, uluslararası veya bölgesel düzeyde etkili olan savaş, çatışma, doğal afet, kuraklık vb. gibi krizlerde sömürgeci toplumların aksine, sorunun adaletli çözümüne yönelik tavırları özellikle mazlum halklar tarafından olumlu karşılanmaktadır. Bu açıdan Türkiye'nin Afrika geneli ve Somali özelinde yürüttüğü insani yardım çalışmaları başta olmak üzere sağlık diplomasisi faaliyetleri yardım edilen ülke ve halkları tarafından önemli görülmektedir.

Türkiye'nin Afrika Kıtası'nda insani yardım faaliyetleri yürüttüğü birçok ülke olmakla birlikte bunlar arasında Somali öncelikli bir konuma sahiptir. Bu bağlamda Türk dış politikasının Afrika açılımında Somali'nin stratejik bir rol oynadığı ve diğer Afrika ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesinde bir model teşkil ettiği aşikârdır. Türkiye'nin bu faaliyetleriyle Somali'de yaşanan açlık ve kuraklık gibi insani sorunların dünya kamuoyuna duyurulmasına önemli bir katkıda bulunduğu da söylenebilir. Türkiye'nin yaptığı dış yardımlarda, Somali en çok yardım yapılan ikinci ülke konumundadır. Ayrıca Türkiye'nin uyguladığı sağlık diplomasisinin Somali içinde ve Afrika Kıtası'nda halk düzeyinde oluşturduğu etki, Türkiye'nin imajı açısından kısa sürede neticeler elde etmesini sağlamıştır. Nitekim Türkiye'nin Somali'de yaptığı insani yardımlar ve sağlık diplomasisi faaliyetleri iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesine yardımcı olduğu gibi diğer Afrika ülkelerinin Türkiye'ye yönelik güven duygusunun artmasına da katkısı olmuştur. Dolayısıyla Somali'nin olumlu bir örnek olarak Türkiye'nin Afrika Kıtası'na yönelik siyasetinin

daha uygun ortamda ve geniş bir hareket alanında sürdürmesine imkân tanımıştır. Türkiye'nin Somali politikasındaki karşılıklı kazan-kazan anlayışı sayesinde iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler artarak devam etmektedir. Türkiye, Somali'de yaptığı yardım ve yatırımlar neticesinde bölgede nüfuz kazanarak, ticari faaliyetlerini ve uluslararası anlamda bilinirliğini arttırmıştır.

Somali'nin yardıma en çok ihtiyacı olduğu zamanda tüm imkânlarını seferber eden Türkiye, Somali devleti ve halkı tarafından kendi öz kardeşleri olarak görülmektedir. Türkiye, 2011 yılındaki büyük kuraklığa çözüm üretmek adına ulusal ve uluslararası düzeyde yardım kampanyaları düzenleyerek dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın geniş bir ekiple katıldığı Somali ziyareti ile konuyu dünya gündemine taşımasıyla Somali'nin en büyük destekçisi olmuştur. Türkiye, Somali'yi kalkındırmak adına ilerleyen süreçte yapılan insani yardımlarla beraber hastane inşaatları, sağlık taramaları, sağlık personeli eğitimi, sağlık personeli desteği, sağlık ekipmanları sağlanması, eğitim bursları, temiz su kuyularının açılması, yetimhanelerin açılması, Mogadişu havalimanı tadilatı, Mogadişu limanı tadilatı, altyapı hizmetleri, askeri eğitimleri, barış gücü desteği, devlet inşası için arabuluculuk çalışmaları, siyasi birliğe destekleri, devletin kurumsal yapısının güçlendirilmesi, komşu ülkelerle olan sorunların çözümüne katkı vermesi gibi çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar sayesinde Türkiye hem dış politikasında sağlık diplomasisi uygulamalarını geliştirmiştir hem de dünyada 2019 yılı itibariyle milli gelire oranla en çok insani yardım yapan ülke konumuna gelmiştir. Ayrıca THY, İstanbul Mogadişu seferlerini başlatmış ve Mogadişu'dan İstanbul aktarmalı uçuşlar aracılığıyla da Somali'nin dünya ile ulaşım bağlantısını sağlamıştır. Türkiye'nin yaptığı bu çalışmalar Somali'nin kendi bölgesinde ve dünyadaki imajına olumlu katkılar sağlamıştır. Bununla beraber Somali'nin siyasi ve ekonomik anlamda gelişmesine de katkı sağlamıştır.

Türkiye, Somali'deki sağlık faaliyetlerini kalıcı hale gelmesi, Somali devletinin kendi sağlık sistemini kurması ve işletebilmesi adına sağlık kurumları kurulmasına, sağlık personeli yetiştirilmesine de destek olmuştur. Somali halkı, Türkiye'nin desteğiyle gelişen sağlık kurumları vasıtasıyla temel sağlık hizmetlerine

daha rahat ulaşabildiği için Türk devleti ve halkına karşı bakışı karşılıklı güven merkezli ve olumlu olmuştur. Türkiye, Somali'nin sağlık ihtiyaçlarını, yardım yapılacak bölgenin ve bölge halkının kültürünü, eğitim düzeyini, ulaşımını, güvenliğini, yasal mevzuatını, beklentilerini ve sosyolojisini iyi analiz ederek ona göre çözüm üretmeye çalışmaktadır. Bu açıdan Türkiye, sağlık diplomasisi kapsamında yaptığı yardımların daha etkili olması adına uygulanabilir, sürdürülebilir ve kalıcı olmasına önem vermektedir.

Türkiye, Somali'de yürüttüğü arabuluculuk faaliyetleri ile Somali'nin devlet inşasına ekonomik ve siyasi anlamda destek sağlamıştır. Bu durum, Somali'nin Afrika ve dünya genelinde devlet olarak tanınmasına da olanak sağlamıştır. Bu durumun Türkiye açısından da önemi büyüktür. Şöyle ki Somali'deki devlet inşası deneyimi Türkiye'nin yurtdışında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nden sonraki ilk önemli çalışmasıdır. Aynı zamanda Türkiye'nin Somali'deki kurumsal ve arabuluculuk katkıları Türkiye'nin de Afrika ve dünya genelinde etkinliğini arttırmıştır.

Türkiye, Somali'nin uluslararası arenada daha bilinir ve etkin olması için Somali diasporasının çalışmalarına katkı sağlamıştır. Türkiye'de birçok defa diaspora toplantıları yapıp yeni yol haritaları belirlenmiştir. Somali'de oluşan kısmi siyasi istikrar sayesinde Somali, kendi adına ekonomik ve siyasi anlamda kazanımlar elde etmiştir. Türkiye Somali'deki iç karışıklık, ulaşım problemleri, siyasi istikrarsızlık ve El-Şebab terör örgütünün saldırılarına rağmen yardımlardan vazgeçmemiştir. Nihayetinde de günümüzde Somali'deki terör örgütlerinin etkisi Türkiye'nin TSK aracılığıyla Somali askerlerine verdiği eğitim desteği sayesinde azalmıştır. Türkiye'nin Somali'deki askeri üssünün varlığı Somali'deki iç karışıklıkların olduğu bölgelerde devlet otoritesini sağlamlaştırılması ve ülke içi istikrarın sağlanmasına katkı sağlamıştır. Bu durum Türkiye'nin küresel anlamda etkili olmasına da katkı sağlamıştır. Somali'nin iç güvenliğini sağlamak ve siyasi istikrar kavuşmasına destek olmak adına Türkiye hem Somali ordusuna askeri eğitim vermektedir hem de yurtdışındaki en büyük askeri üssünü Mogadişu'da açmıştır. Türkiye'nin Somali başta olmak üzere Doğu Afrika mevcudiyetini korumak ve etkinliğini arttırmak adına Mogadişu'da açtığı askeri üs Türk dış politikası açısından elzem gözükmektedir. Bu

durum küresel boyutta güçlü olan ve Afrika'yı uzun yıllar sömürge olarak kullanan devletler tarafından hoş karşılanmamaktadır. Türkiye, Somali'de yaptığı sağlık yardımlarının daha verimli olması adına Somali'deki güvenlik problemlerinin çözülmesine askeri personel eğitimleri yaparak katkı sağlamıştır. Somali, eğitilen ordusu sayesinde ülke içi güvenlik ve istikrarını sağlamak adına önemli mesafe kat etmiştir. Bu anlamda, Somali dış yardıma ihtiyaç duymadan iç karışıklıklara son vermesi, siyasi istikrarını sağlaması, ekonomik anlamda kalkınması Somali'yi bölgesinde güçlendireceği gibi Türkiye'nin de Somali'de ve bölgede siyasi ve ekonomik etkinliğini arttıracaktır. Türkiye, Afrika'daki en önemli müttefiki konumundaki Somali'nin kalkınmasına bu durumdan dolayı da önem vermektedir. Türkiye'nin yaptığı yardımlar ve yatırımlar aracılığıyla Türkiye-Somali ilişkilerinin geliştiği, Somali devleti ve halkının Türkiye'ye karşı olumlu kanaatleri olduğunu Somali'nin resmi makamlarından yapılan açıklamalar desteklemektedir. Türkiye, başta Somali olmak üzere Afrika'da yaptığı sağlık yardımları ile dünyada marka olmuştur ve imajını olumlu yönde arttırmıştır.

Türkiye'nin Somali'deki varlığını ve yardım çalışmaları ile neyi amaçladığına dair farklı görüşler de mevcuttur. Türkiye'ye yönelik en önemli eleştirilerin başında yardımların Mogadişu merkezli yapılması yer almaktadır. Bu durumdan Somaliland ve Putland yöneticileri başta olmak üzere bu bölgelerde yaşayan insanlar da rahatsızlık duymaktadır. Yurtdışında bu denli büyük yardım operasyonlarına ilk defa Somali'de girişen Türk Devleti sürecin başında insani yardımlarını ağırlıkta Mogadişu merkezli yapsa da takip eden yıllarda diğer bölgelerde de insani yardım ve sağlık diplomasisi faaliyetlerine ağırlık vermiştir. Türkiye'nin Somali'deki varlığını ve çalışmalarını eleştiren kaynaklarda elle tutulur herhangi bir delil veya resmi bir belge bulunmamaktadır. Bu iddialar kurumsal açıklamalardan ziyade bireysel anlamda yapılmaktadır. Dolayısıyla bu iddiaların doğruluğuna dair kesin yorumlar yapmak sağlıklı olmayacaktır. Somali halkında oluşturulmaya çalışılan bu algıda Türkiye'nin Somali'de varlığını istemeyen diğer ülkeler ve El-Şebab terör örgütünün katkısı da görülmektedir. Fakat Türkiye Somali'deki varlığını karşılıklı kazan-kazan anlayışıyla uyguladığını söylemsel olarak ifade ettiği gibi uyguladığı kamu diplomasisi

faaliyetleri ile de göstermiştir. Dolayısıyla açılımdan ortaklığa evrilen süreç Türkiye ve Somali'nin siyasi ve ekonomik anlamda da kalkınmasına fayda sağlamaktadır. Türkiye'nin Somali'yi kalkındırmak için yaptığı çalışmaları sadece ekonomik beklentiyle yapıldığını söyleyenler olsa da Türkiye'nin tarihinde sömürgeci bir anlayış olmadığı için yapılan tüm çalışmalar Somali'yi kalkındırmak, siyasi istikrarını sağlamak ve işbirliğini arttırmak adına yapılmıştır. Nihayetinde bu durumu uygulamalı yaşayan Somali halkının Türk devletine ve halkına olan teveccühü bu durumun en açık yansıması olarak görülmektedir.

Sonuç olarak Türkiye, sağlık diplomasisini yeni bir başlık olarak dış politika uygulamalarında daha etkin kullanılmalıdır. Sağlık diplomasisi diğer diplomasi türleriyle beraber uygulandığında daha etkili olmaktadır. Bunun içinde Türkiye'nin, kendi sağlık diplomasisi modelini somut olarak belirlemesi ve geliştirmesi Afrika ülkeleri ile olan ilişkilerine ve uluslararası anlamda küresel etkisine katkı sağlayacağı aşikârdır. Bununla beraber Türkiye sağlık diplomasisi faaliyetlerini uygulayacak kurum veya kurumları net olarak belirlemelidir.

Türkiye'nin genelde Afrika'da, özelde de Somali'de uyguladığı kamu diplomasisinin sürdürülmesi için gerekli görülen unsurlar ve Türkiye'nin sağlık diplomasisi çalışmalarını daha etkin kullanabilmek adına neler yapabileceği aşağıda sıralanmıştır.

Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerini daha ileri boyutlara taşıması adına genelde Afrika'yı özelde de Somali'yi kendi toplumuna daha iyi anlatması gerekmektedir. Afrika sadece açlığın, kuraklığın ve iç karışıklıkların olduğu topraklardan ibaret değildir. Zira Somali'de tarıma elverişli alanların olduğu, yeraltı ve yer üstü kaynaklarının bolluğu, genç nüfusun olması, önemli ticaret yolları üzerinde bulunması Türkiye'nin Somali ile stratejik ortaklık kurması için önemli etkenlerdir. Türkiye'de Afrika'nın daha iyi tanıtılması adına TRT Afrika televizyon ve radyo kanalı açılabilir. Türkiye, AA ve TRT vasıtasıyla Somali'de yerel dilde yayın yapabilir ve yerel dilde yayın yapan kanallara haber kaynağı da sağlayabilir. Bu yayınlar sayesinde Türkiye'nin Somali'de yerel halka daha iyi tanıtılmasına katkı sağlanabilir.

Türkiye’de yapılan sağlık diplomasisi faaliyetleri dış politikaya destek sağlasa da somut olarak belirlenmiş bir sağlık diplomasisi politikası veya stratejisi oluşturulmamıştır. Bu anlamda Türkiye, sağlık diplomasisi uygulamalarını henüz tam olarak kurumsal bir dış politika aracı olarak görmemektedir. Mesela Dışışleri Bakanlığı bünyesinde sağlık diplomasisi alanında çalışma üretecek ve kurumlar arası koordinasyonu sağlayacak bir yapı mevcut değildir. Bu açığı kısmen de olsa Sağlık Bakanlığı bünyesindeki “Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü” yürütmektedir. Sağlık diplomasisi uygulamalarının daha sağlıklı ve kalıcı yürütülmesi adına Dışışleri Bakanlığı bünyesinde bir yapı kurulabilir. Bunu desteklemek adına Türkiye, Afrika’daki misyon temsilcisi ve kurum ofisleri sayısını arttırılabilir. Bu anlamda yerel dinamiklerin etkisi de hesaba katılarak yerel kurum ve STK’lar ile işbirlikleri geliştirilebilir. STK’nın koordinasyonları da tek merkezde toplanabilir.

Yapılacak sağlık yardımları Dışışleri Bakanlığı koordinesinde yapılmalıdır. Yardım yapılacak bölge ve halk için ihtiyaçları tespit edecek ve yardım önceliğini belirleyecek bir yapı kurulabilir. Devlet kurumları ve STK’lar tarafından yapılacak sağlık yardımları kurulan bu yapının belirlediği bölgeler ve eksikler üzerinden yapılabilir. Özellikle STK’lar tarafından yapılacak yardımların mahiyeti ve yardım yapılacak bölgenin seçimi devlet kurumları tarafından belirlenmeli ve denetlenmelidir. Afrika’da yapılan bazı yardımların koordineli olmadığı ve takip edilmediği için nihayete ulaşmadığı veya istenilen sonucu vermediği görülmüştür.

Somali’de yüz yılladır hâkim olan güçlü kabile yapılarından dolayı iç savaşın sömürgeci dış aktörler tarafından körüklenmesi ve devam ettirilmesi Somali’nin demografik yapısıyla alakalıdır. Bu açıdan Türkiye aracılık yaptığı çalıştay, konferans, toplantı benzeri faaliyetlerde olabildiğince fazla kabile-gruptan temsilci dâhil etmeye çalışmalıdır. Bu anlamda Türkiye’nin, Somali uzmanı yetiştirilmesine de ihtiyacı vardır. Türkiye, Somali merkezli politikasında daha etkili sonuç almak için Somali’nin de uzun yıllardır sınır sorunu yaşadığı komşuları olan Kenya ve Etiyopya ile de ilişkilerini daha da ileri düzeye taşımalıdır. Zira Kenya ve Etiyopya’nın Somali’deki siyasi istikrarın sağlanamamasına etkileri olmuştur.

Türkiye, bölgede daha etkin olabilmek adına bölge dillerinin öğretildiği bir merkez kurabilir. Bu anlamda üniversitelerde bölge dillerinin öğretilmesine yönelik bölümler açılacağı gibi dil öğrenimi için bölge ülkelere öğrenciler de gönderilebilir. Türkiye, başta Somali olma üzere Afrika'nın genelinde ülke ve bölge uzmanları yetiştirmelidir. Bu kişiler uzmanlaşacağı bölgelerde ikamet ederek o bölgenin dilini ve kültürünü öğrenip ona göre yeni diplomasi argümanları geliştirebilir. Yapılan bu çalışmayla Türkiye'nin bölgede belirleyeceği dış politika uygulamalarının daha verimli ve kalıcı olması sağlanabilir. Türkiye, Somali konusunda Türkiye ve Somali'deki üniversitelerin işbirliği ile akademik çalışmalar yapılmasına destek vererek bu alanda uzman akademisyenler yetiştirebilir. Bu araştırmalar masa başında değil arazide uygulamalı yapılmalıdır. Yani araştırma yapacak kişilerden oluşturulacak ekipler araştırma yapılacak bölgeyi daha iyi analiz edebilmeleri adına oralarda bir süre kalmaları, yapılacak araştırmaların daha verimli ve doğru olmasına katkı verecektir. Nihayetinde yetişen akademisyenler bölgeyi daha iyi analiz edecekleri gibi oluşturacakları kaynaklarla da yeni akademik çalışmalara öncülük edeceklerdir. Türkiye'ye özgü sağlık diplomasisi stratejileri belirlemek adına kurulacak bir merkez veya enstitüde yapılacak çalışmalar da Türkiye'nin dış politikada uygulayabileceği sağlık diplomasisi politikaları belirlenebilir.

KAYNAKÇA

- Abdi, I. I., Nas, Ç. & Taşçı, F. (2021). Somali Örneğinde Türkiye Kalkınma Yardımı Modeli. *Toplumsal Politika Dergisi*, 2(2), 65.
- Abdullah Gül, (2021). Abdullah Gül Yurt Dışı Ziyaretleri, Web: <http://www.abdullahgul.gen.tr/sayfa/ziyaretler/yurtdisi/>, Erişim Tarihi: 03.02.2022.
- Adams, V., Novotny, Thomas E., & Leslie, H. (2008). Global Health Diplomacy. *Medical Anthropology*. 27(4), 315-323.
- Afacan, İ. (2012). Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı. *Middle Eastern Analysis/Ortadoğu Analiz*, 4(46), 10-18.
- Ağırbaş, İ. (2016). *Hastane Yönetimi ve Organizasyon*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ahmed, A. H. (2019). *Somali'de Sağlık Sigorta Sistemi Uygulaması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Ahmet, J. A. (2019). Somali Sağlık Sistemi. *Sağlık ve Yönetim*. Web: <https://saglikveyonetim.home.blog/2021/12/27/somali-saglik-sistemi/> Erişim Tarihi: 25.10.2022.
- Akçadağ, E. (2014). Dünya’da ve Türkiye’de Kamu Diplomasisi. Web: <http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/emineakcadag.pdf>, Erişim Tarihi: 06.06.2022.
- Akpınar P. (2013). “Turkey's Peacebuilding in Somalia: The Limits of Humanitarian Diplomacy”, *Turkish Studies*, 4(14), 740.
- Alegöz, H. İ. (2013). *Uluslararası İlişkilerde İnsani Diplomasinin Rolü: Türkiye-Somali Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

- Almeida, C. (2020). Global Health Diplomacy: a theoretical and analytical review. *In Oxford research encyclopedia of global public health*.
- Altılı, R. (2020). *Türk Dış Politikasının Bir Yumuşak Güç Aracı Olarak Sağlık Diplomasisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Anadolu Ajansı (AA), (2017). Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan 28 Afrika ülkesine ziyaret. Web: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogandan-28-afrika-ulkesine-ziyaret/1013648>, Erişim Tarihi: 25.07.2022.
- Anadolu Ajansı (AA), (2018). Türk hastanesi Somali'de şifa dağıtıyor. Web: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turk-hastanesi-somalide-sifa-dagitiyor/1036321>, Erişim Tarihi: 25.06.2022.
- Anadolu Ajansı (AA), (2019). Maarif Vakfı için 2018 Afrika'da başarılarla dolu bir yıl oldu. Web: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/maarif-vakfi-icin-2018-afrikada-basarilarla-dolu-bir-yil-oldu/1379464#:~:text=,> Erişim Tarihi: 25.03.2022.
- Anadolu Ajansı (AA), (2022a). Türkiye'nin Global Haber Ajansı 13 Dilde, 100 Ülkede. Web: <https://www.aa.com.tr/uploads/userFilesShared/AA-GLOBAL-FOY-TR.pdf>, Erişim Tarihi: 25.03.2022.
- Anadolu Ajansı (AA), (2022b). Somali'de 12 milyon kişi Türk hastanesinde şifa buldu. Web: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somalide-12-milyon-kisi-turk-hastanesinde-sifa-buldu/2596984>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- Anadolu Ajansı (AA), (2022c). Somali Cumhurbaşkanı: Türkiye-Somali ilişkileri son derece pozitif ve katlanarak büyüyor. Web: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/somali-cumhurbaskani-turkiye-somali-iliskileri-son-derece-pozitif-ve-katlanarak-buyuyor/2630547>, Erişim Tarihi: 12.07.2022.

Anadolu Ajansı (AA), (2022d). Cumhurbaşkanı Erdoğan: Son 10 yılda Somali'ye yaptığımız insani ve kalkınma yardımlarının tutarı 1 milyar doları aştı. Web: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-son-10-yilda-somaliye-yaptigimiz-insani-ve-kalkinma-yardimlarinin-tutari-1-milyar-dolari-asti/2631426>, Erişim Tarihi: 12.07.2022.

Anadolu Ajansı (AA), (2022e). Somali'de cumhurbaşkanlığı seçimleri 15 Mayıs'ta yapılacak. Web: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somalide-cumhurbaskanligi-secimleri-15-mayista-yapilacak/2580213>, Erişim Tarihi: 20.10.2022.

Ankara Üniversitesi, (2022). Açık Ders Malzemeleri, Uluslararası Sağlık Anlaşmaları. Web: <https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=111151#:~:text=Talinn%C5%9Eart%C4%B1%3A,ve%20k%C4%B1lavuz%20olu%C5%9Fturulmas%C4%B1n%C4%B1%20ama%C3%A7layan%20toplant%C4%B1d%C4%B1r.&text=Malta%20Belgesi%3A,2012%20y%C4%B1l%C4%B1nda%20Malta'da%20yap%C4%B1lm%C5%9Ft%C4%B1r.> Erişim Tarihi: 06.06.2022

Apodaca, C. (2017). Foreign aid as foreign policy tool. In *Oxford research encyclopedia of politics*.

Aras, B. (2010). “Afrika ve Türkiye”, SETAV, Web: <https://www.setav.org/afrika-ve-turkiye/>, Erişim Tarihi: 06.06.2022

Arı, T. (2013). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 10. Baskı, Bursa: MKM Yayınları, 221.

Artokça, İ. (2013). Eş Şebab Terör Örgütü Somali. *TASAM* Web: http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/es_sebab_teror_orgutu_somali_03acd2a2-f8af-4314-9368-d8f23fcb9acb.pdf, Erişim Tarihi: 07.04.2021.

- Avrupa Birliği Avrupa Komisyonu (EC), (2022). European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations, Web: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/where/africa/somalia_en Erişim Tarihi: 25.10.2022.
- Aydın, M. K. (2018). Bandung Konferansı ve Türk Basınına Yansımaları. *Electronic Turkish Studies*, 13(24), 1.
- Aydoğan, B. (2011). Rapor: Güç Kavramı ve Kamu Diplomasisi. *Politika Dergisi*.12.
- Aydoğan, B. (2018). Kamu Diplomasisi. *Politika Dergisi*. 14.
- Baktır M. ve Eraslan C. " Ebubekir Efendi ", TDV İslâm Ansiklopedisi. 10: 276-277. İstanbul: TDV Yayınları, 1994. Web: <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebubekir-efendi> Erişim Tarihi: 12.11.2022
- Bayram, M. (2016). Türk Dış Politikasının Değişim Parametresi Olarak Afrika Açıılımı ve İnsani Diplomasi Faaliyetleri. *Türkiye’de ve Dünyada Dış Yardımlar*. E. Akıllı, (Editör). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bilener, T. (2016). İnsancıl diplomasi: Kavramlar ve Tartışmalar Işığında Kanada Örneği. A. Sancar, (Editör). *Kamu Diplomasisinde Yeni Yaklaşımlar ve Örnekler*. İstanbul: BETA. 16.
- Bingöl, O. (2013). Somali’de Barış ve Kalkınma Sürecinde Türkiye’nin Rolü. *Gazi Akademik Bakış*, 7(13), 3-22.
- Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (OCHA), (2022). Somalia Situation Report, Web: https://reports.unocha.org/en/country/somalia?_gl=1%2ahkfmny%2a_ga%2aMjAyODU3MTk4OS4xNjY3NDIyNTUz%2a_ga_E60ZNX2F68%2aMTY2NzQyMjU1My4xLjEuMTY2NzQyMjYyNS41MC4wLjA. , Erişim Tarihi: 25.10.2022.
- Brown, M. D., Mackey, T. K., Shapiro, C. N., Kolker, J., & Novotny, T. E. (2014). Bridging Public Health and Foreign Affairs: The Tradecraft of Global Health

Diplomacy and the Role of Health Attachés. *Science & Diplomacy*, 3(3), 1-12.

Cannon, B. J. (2016). Deconstructing Turkey's efforts in Somalia. *Bildhaan: An International Journal of Somali Studies*. 16(14). (98-117). Web: <https://digitalcommons.maclester.edu/bildhaan/vol16/iss1/14/> Erişim Tarihi: 05.08.2022.

Cansuyu Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (CANSUYU), (2022). “Amacımız”. Web: <https://cansuyu.org.tr/hakkimizda-tr-1046.html> , Erişim Tarihi: 20.03.2022

Ciğer, S. Ç. (2016). *DWW'S Humanitarian Space In Turkish Foreign Policy*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Cihanoğlu Gülen, G. (2018). *İşlevsel Bir Bütünleşme Alanı Olarak Küresel Sağlık ve Sağlık Diplomasisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Cumhurbaşkanlığı, (2013). “Ankara Bildirisi” İmzalandı. Web: <https://www.tccb.gov.tr/haberler--abdullah-gul-/1726/10868/somali-ve-somaliland-arasindaki-sorunlarin-cozumune-turkiye-katkisi#>, Erişim Tarihi: 13.02.2022.

Cumhurbaşkanlığı, (2018). Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. Web: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180724-11.pdf> Erişim Tarihi: 22.12.2021

Cumhurbaşkanlığı, (2022). Yurt Dışı Ziyaretler. Web: <https://www.tccb.gov.tr/receptayyiperdogan/yurtdisiziyaretler/> Erişim Tarihi: 05.06.2022.

- Çavuşoğlu, M. (2016). 2017 Yılına Girerken Dış Politikamız. Web: http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2017-yili-basinda-dis-politikamiz.pdf Erişim Tarihi: 02.05.2021.
- Çınar, A. (2019). *Bir Yumuşak Güç Örneği Olarak Türkiye Somali İlişkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Çomak, İ. (2011). Türkiye'nin Afrika Politikası ve Sağlık Sektöründe Çalışan Türk STK'ların TİKA'nın Desteginde Afrika'da Yürüttüğü Faaliyetlerin Bu Politikaya Etkisi. *Avrasya Etütleri*, 40(2), 10-31.
- Çömez, A. (2022). *Kamu Diplomasisinin Bir Alt Türü Olarak Dijital Sağlık Diplomasisi: Pandemi Döneminde Çin Büyükelçiliği Twitter Kullanımı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Davutoğlu, A. (2013). *Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu* (91 b.). İstanbul: Küre Yayınları.
- De Blij, H. (2021). *Coğrafya Neden Önemlidir: Hiç Olmadığı Kadar*. Çev. F. Yavaş, B. Kaya, (3. Basım), Ankara: Hece Yayınları ve Dergileri.
- Demir, V. (2012). *Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Deniz Feneri Derneği, (2022). Somali, Deniz Feneri Somali'de kalıcı işler yapıyor. Web: https://www.denizfeneri.org.tr/bagisci/afrika_137/somali_58/ Erişim Tarihi: 01.08.2022
- Dersso Solomon A. (2009). "The Somalia Conflict-Implications for peacemaking and peacekeeping efforts", Institute for Security Studies. Web: <https://issafrica.org/research/papers/the-somalia-conflict-implications-for-peacemaking-and-peacekeeping-efforts>, Erişim tarihi: 19.01.2022.

- Dışışleri Bakanlığı, (1998). Dışışleri Güncesi Aralık 1998. Ankara: Ajans Türk Basın ve Basım A.Ş.
- Dışışleri Bakanlığı, (2011). Dışışleri Bakanlığı Faaliyet Raporu 2011. Ankara: Dışışleri Bakanlığı. Erişim Tarihi: 06.06.2022
- Dışışleri Bakanlığı, (2014). 21 Kasım 2014 Zirve Deklarasyonu. Web: <http://afrika.mfa.gov.tr/21-kasim-2014-zirve-deklarasyonu.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 06.06.2022
- Dışışleri Bakanlığı, (2016). Dışışleri Bakanlığı Faaliyet Raporu 2016. Ankara: Dışışleri Bakanlığı. Web: <http://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/2016-yili-idare-faaliyet-raporu.pdf> Erişim Tarihi: 06.06.2022
- Dışışleri Bakanlığı, (2017). Dışışleri Bakanlığı Faaliyet Raporu 2017. Ankara: Dışışleri Bakanlığı. Web: <https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?77d65afb-2e66-4ebb-b47e-8ce5f9b93f9d> Erişim Tarihi: 06.06.2022
- Dışışleri Bakanlığı, (2018). Yurtdışı Teşkilatı. Web: <https://www.mfa.gov.tr/yurtdisi-teskilati.tr.mfa> Erişim Tarihi: 06.06.2022
- Dışışleri Bakanlığı, (2019). Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları ve Türkiye. Web: <https://www.mfa.gov.tr/cifte-vergilendirmeyi-onleme-anlasmalari-ve-turkiye.tr.mfa> Erişim Tarihi: 06.06.2022
- Dışışleri Bakanlığı, (2019). Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları ve Türkiye. Web: <https://www.mfa.gov.tr/cifte-vergilendirmeyi-onleme-anlasmalari-ve-turkiye.tr.mfa> Erişim Tarihi: 06.06.2022
- Dışışleri Bakanlığı, (2020). Türkiye Somali Siyasi İlişkileri. Web: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-somali-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 27.06.2021.

- Dışışleri Bakanlığı, (2021). Dışışleri Bakanlığı Faaliyet Raporu 2021. Ankara: Dışışleri Bakanlığı. Web: <https://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/2021-idare-Faaliyet-Raporu.pdf>, Erişim Tarihi: 06.06.2022
- Dışışleri Bakanlığı, (2022a). Somali'nin Siyasi Görünümü. Web: <https://www.mfa.gov.tr/somali-siyasi-gorunumu.tr.mfa> Erişim Tarihi: 25.10.2022.
- Dışışleri Bakanlığı, (2022b). Türkiye-Afrika İlişkileri. Web: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> Erişim Tarihi: 06.06.2022
- Dijkzeul, D., Griesinger, D. (2020). Ambivalent Humanitarian Crises and Complex Emergencies. In *Oxford Research Encyclopedia of Politics*.
- Donelli, F. (2016). Türkiye'nin İnsani Diplomasi Anlayışı: Somali'ye Yönelik Tek Taraflı Entegre Stratejisi. Çev. Güneş, B. E. Akıllı, (Editör). *Türkiye'de ve Dünyada Dış Yardımlar*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Durmaz, F. (2020). *Uluslararası İnsancıl Hukukta İnsani Yardım*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), (2017). Life expectancy at birth. Web: <https://rho.emro.who.int/ThemeViz/TermID/137> Erişim Tarihi: 25.10.2022.
- Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), (2017). Maternal mortality ratio. Web: <https://rho.emro.who.int/ThemeViz/TermID/148> Erişim Tarihi: 25.10.2022.
- Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), (2020). Somalia: building a stronger primary health care system. Web: <https://www.who.int/news-room/feature-stories/detail/somalia-building-a-stronger-primary-health-care-system> Erişim Tarihi: 25.10.2022.

- Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), (2022a). Frequently asked questions. Web: <https://www.who.int/about/frequently-asked-questions> Erişim Tarihi: 10.10.2022.
- Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), (2022b). World Health Assembly. Web: <https://www.who.int/about/governance/world-health-assembly> Erişim Tarihi: 10.10.2022.
- Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), (2022c). World Health Statistics. Web: <https://www.who.int/data/gho/publications/world-health-statistics> Erişim Tarihi: 25.10.2022.
- Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), (2022d). The Global Health Observatory Somalia. Web: <https://www.who.int/data/gho/data/countries/country-details/GHO/somalia?countryProfileId=ea8d7ea2-131d-4531-ac4e-4f05115b3391> Erişim Tarihi: 25.10.2022.
- Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), (2022e). Hospital beds per 10 000 population. Web: <https://rho.emro.who.int/ThemeViz/TermID/140> Erişim Tarihi: 25.10.2022.
- Ekşi, M. (2014). *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Elmi, A. Abdi. (2012). *Somali: Kimlik, İslami Hareketler ve Barış*. Çev. Zekiye Baykul. İstanbul: Açılım Kitap.
- Eroğul, T. (2011). *İnsani Yardımın Siyasi Boyutu*. Ankara: Etik Basım Yayım.
- Erol, M. S. (2012). Necmettin Erbakan'ın Dış Politika Felsefesi, H. Çakmak, (Editör). *Türk Dış Politikası (1919-2012)*. 2. Baskı, Ankara: Barış Platin Yayınları. 592-597
- Erzen, M, Ü. (2014), *Kamu Diplomasisi*, 2. Basım, İstanbul: Derin Yayınları.

- Euronews, (2020). 5 soruda Dünya Sağlık Örgütü: Nedir, nasıl işler, kim finanse ediyor? Web: <https://tr.euronews.com/2020/05/19/5-soruda-dunya-saglik-orgutu-nedir-nasil-isler-kimler-finanse-ediyor-abd-bm-koronavirus> Erişim Tarihi: 10.10.2022.
- Federici, S. (2005). Savaş, Küreselleşme ve Yeniden Yapılanma. H. Selçuk, (Editör). *Yeni Yüzyılda Afrika/Güvenlik, Siyaset, Ekonomi*. İstanbul: Tasam Yayınları, 164.
- Fırat, M. (2007). Türkiye-Afrika İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı ve Afrika Açılımında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü. *Türk-Afrika Kongresi*. Web: https://tasam.org/files/icerik/file/_13b80a8a-623f-4c1d-b7bd-6e83fddde142.pdf Erişim Tarihi: 06.08.2022.
- Fidler, D. P. (2005). Conceptual Overview of the Relationship Between Health and Foreign. Presentation, *Academy Health: Health in Foreign Policy Forum*. Washington D.C.
- Güngör H. “ Mısır/Fransız İşgali Sonrası ”, TDV İslâm Ansiklopedisi. 29: 569-575. İstanbul: TDV Yayınları, 2004.
- Haber7, (2022). Yurt dışındaki misyon sayısı 254'e ulaşan Türkiye diplomatik ağda dünya beşincisi. Web: <https://www.haber7.com/siyaset/haber/3241404-yurt-disindaki-misyon-sayisi-254e-ulasan-turkiye-diplomatik-agda-dunya-besincisi#:~:> Erişim Tarihi: 15.07.2022.
- Habiyaremye, A., & Oğuzlu, T. (2014). Engagement with Africa: Making sense of Turkey's approach in the context of growing East-West rivalry. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 11(41), 65-85.
- Hayran, O (2016). Küresel Sağlık Sorunları ve Sağlık Diplomasisi. Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi. 3(40). 56-59. Web: <https://www.sdplatform.com/Yazilar/Kose-Yazilari/494/Kuresel-saglik-sorunlari-ve-saglik-diplomasisi.aspx>. Erişim Tarihi: 23.07.2022.

- Hayran, O. (2017). Sağlık Diplomasisi ve Küresel Sağlığa Etkisi. Özen. O, (Editör). *Sağlık Diplomasisi Sağlık Politikaları Sistem Analisti Eğitimi*, İstanbul: Medipol Üniversitesi Yayınları. 13-22.
- Hazar, N. (2003). *Türkiye Afrika İlişkileri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hazar, N. (2011). *Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri*. USAK/Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu. 125.
- Hazar, N. (2012). Türkiye Afrika'da: Eylem Planının Uygulanması ve Değerlendirme On Beş Yıl Sonra. *Ortadoğu Analiz*, 4(46), 29-38.
- Healthworldnews, (2019). DSÖ Tarihçesi, Web: <https://www.healthworldnews.net/tarihce/> Erişim Tarihi: 10.10.2022.
- Hürriyet Gazetesi, (2016), Türkiye’de 135 Afrikalı Akademisyen var, Web: <https://www.hurriyet.com.tr/egitim/turk-universitelerinde-135-afrikali-akademisyen-var-40108891>, Erişim Tarihi: 24.02.2021.
- Hürriyet Planet, (2013). Mühim olan küresel güç olmak değil... Web: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/muhim-olan-kuresel-guc-olmak-degil-22283649>, Erişim Tarihi: 15.10.2022.
- İnsani Yardım Vakfı (İHH), (2012). Somali'deki sağlık merkezimiz hayat kurtarıyor. Web: <https://ihh.org.tr/haber/somalideki-saglik-merkezimiz-hayat-kurtariyor-1530>, Erişim Tarihi: 08.07.2021.
- İnsani Yardım Vakfı (İHH), (2021). İHH 2021 Yılı Faaliyet Raporu. Web: <https://ihh.org.tr/yayin/detay/ihh-2021-faaliyet-raporu>, Erişim tarihi: 20.03.2022.
- İnsani Yardım Vakfı (İHH), (2022). Sağlık Merkezi. Web: <https://ihh.org.tr/proje/somali-saglik-merkezi>, , Erişim Tarihi: 08.04.2022.

- İpekeşen, S. S. (2020). *Sağlık Alanında Hizmet Veren Sivil Toplum Kuruluşları İçin Model Önerisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Eskişehir.
- İskit, T. (2011). *Diplomasi: Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- İstanbul Medeniyet Üniversitesi, (2022). FIMA ile “Uluslararası Afrika Sağlık Kongresi’ni Gerçekleştirdik, Web: <https://www.medeniyet.edu.tr/tr/haberler/fima-ile-uluslararasi-afrika-saglik-kongresini-gerceklestirdik> Erişim Tarihi: 06.06.2022
- Kadioğlu, M. (2020). *Yumuşak Güç Unsuru Olarak Türkiye’nin Uluslararası Sağlık Politikası*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hamidiye Sağlık Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.
- Kahraman, N. (2019). *Sağlık Diplomasisi: Türkiye için Model Önerisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Kahraman, N. Cinman, M. (2019). Kamu Diplomasisinin Uygulama Alanı Olarak Sağlık Diplomasisi. *Muhakeme Dergisi*, 2(1), 60-71.
- Kalın, İ. (2012). Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi, A. Özkan ve T. E. Öztürk, (Editörler). *Kamu Diplomasisi*, İstanbul: Tasam Yayınları. 150.
- Kanbolat, H. (2012). II. İstanbul Somali Konferansı: Geçiş Döneminin Sonu. Web: <https://orsam.org.tr/tr/ii-istanbul-somali-konferansi-gecis-doneminin-sonu/>, Erişim tarihi: 26.02.2022.
- Karagül, S. ve İ. Arslan. (2013). Türkiye'nin Afrika Açılım Politikası: Tarihsel Arka Plan, Stratejik Ortaklık ve Geleceği. *Uluslararası Hukuk ve Politika*. 9(35), 30-31.

- Karasar, N. (2021). *Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar İlkeler Teknikler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kavas, A. "Sömürgecilik", TDV İslâm Ansiklopedisi. 37: 394-397. İstanbul: TDV Yayınları, 2009. Web: <https://islamansiklopedisi.org.tr/somurgecilik>. Erişim Tarihi: 15.10.2022
- Kavas, A. (2006). *Osmanlı-Afrika İlişkileri* (3. Baskı). İstanbul: Tasam Yayınları.
- Kavas, A. (2007). Afrika'da Siyasi Bunalıma Mahkûm Edilen Ülke: Somali. *TASAM*. Web: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/492/afrikada_siyasi_bunalima_mahkum_edilen_ulke_somali, Erişim Tarihi: 07.04.2021.
- Kurt, M. Y. (2018). Afrika'da Sağlık Diplomasisi ve Yükselen Güç Türkiye. *AFAM*. Web: <https://afam.org.tr/afrikada-saglik-diplomasisi-ve-yukselen-guc-turkiye/#prettyPhoto> Erişim Tarihi: 06.06.2022
- Kurt, V. (2020). *Türkiye Neden Diğer Ülkelere Yardım Ediyor?*, SETAV. Web: <https://www.setav.org/turkiye-neden-diger-ulkelere-yardim-ediyor/> Erişim Tarihi: 15.10.2022
- Kurtuluş, B. (2014). *21. Yüzyılda Değişen Kamu Diplomasisi Anlayışının Türk Dış Politikasına Yansıması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Kurumu, T. D. (2022). Türk Dil Kurumu Sözlüğü. Web: <http://www.tdk.gov.tr/index.php>, Erişim Tarihi: 06.06.2022.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2019). Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür ve Tanıtma Müşavirliği. Web: <https://www.ktb.gov.tr/Eklenti/60819,yurtdisi-teskilati-listesipdf.pdf?0>. Erişim Tarihi: 02.06.2021

- Melissen, J. (2005). *The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice*. J. Melissen, (Editör). *The New Public Diplomacy*. London: Palgrave Mcmillan. (3-27).
- Milli Savunma Bakanlığı, (2019). Somali Askeri Okullar Komutanlığı. Web: <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/2572019-18263> Erişim Tarihi: 09.05.2022.
- Milli Savunma Bakanlığı, (2022). Yurt Dışındaki Askerî Ataşelikler Web: <https://www.msb.gov.tr/SavunmaGuvvenlik/icerik/yurt-disindaki-asker-ataselikler>, Erişim Tarihi: 09.05.2022.
- Monico, C., Rotabi, K. S., & Sarhan, T. A. (2014). International aid, relief, and humanitarian assistance. *In Encyclopedia of Social Work*.
- Novotny, T. E., Kickbusch, I., & Told, M. (2013). *21st Century Global Health Diplomacy*, Singapore: World Scientific,
- NTV, (2011). Kılıçdaroğlu Somali'de. Web: https://www.ntv.com.tr/turkiye/kilicdaroglu-somalide,8vqVQ8Oob0q6QBiM1_Hafw, Erişim Tarihi: 05.08.2022.
- Nur, A. M. (2021). Kriter Dergi. Afrika'da Doğan Türk Güneşi. Kriter Dergi. 6(63) Web: <https://kriterdergi.com/yazar/abdulkadir-mohamed-nur/afrikada-dogan-turk-gunesi>, Erişim Tarihi: 05.08.2022.
- Nye, Joseph S. (2011). *The Future of Power*. New York: Public Affairs.
- Nye, Joseph S. (2017), *Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Araçları*, Çev. R. İ. Aydın, (2. Basım), Ankara: BB101 Yayınları.
- Oba, A. E. (2011). Türk Diplomasisi ve Afrika. Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi. Web: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/1359/%20turk_diplomasisi_ve_afrika Erişim Tarihi: 06.06.2022

- Oba, A. E. (2016). Türkiye'nin Afrika Politikası ve Türk Dünyası. Web: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/29884/turkiyenin_afrika_politikasi_ve_turk_dunyasi Erişim Tarihi: 06.06.2022
- Onaran, Z. A., & Ahmad, A. H. (2021). Somali'de Sağlık Sigorta Sistemi Uygulaması. Sosyo-Ekonomik Boyutuyla Sağlık: *Uluslararası Farklı Boyutlarıyla Sağlık Konferansı (ICDAH2020)* 12-14 Kasım 2020 Seçme Bildiriler-1, 95.
- Onur, S. (2018). Türkiye'nin Afrika Medikal Diplomasisi. *AFAM*. Web: <https://www.afam.org.tr/turkiyenin-afrika-medikal-diplomasisi/> Erişim Tarihi: 06.06.2022
- Orakçı, S. (2018). *Türkiye Afrika İlişkileri Tarihi Süreç. Yaklaşımlar ve Beklentiler*, İstanbul: İNSAMER-İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi.
- Orakçı, S. ve Özkan, M. (2015). Turkey as a “Political” actor in Africa—an assessment of Turkish involvement in Somalia. *Journal of Eastern African Studies*, 9(2). 343-352.
- Örgel, F. (2018). *İnsani Yardım Çalışmaları ve Uluslararası Politikalar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Özdemir, A. C. (2017). *II. Abdülhamid'in Afrika Siyaseti*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Afyon.
- Özdemir, H. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(03). 113-144.
- Özerdem, A. (2016). İnsaniyetçilik ve Türk dış politikası. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 13(52), 129-149.
- Özkan, M. (2012). Türkiye'nin Afrika'da Artan Rolü: Pratik Çabalar ve Söylem Arayışları. *Middle Eastern Analysis/Ortadoğu Analiz*, 4(46). 19-28.

- Özkan, M. (2014). *Doğu Afrika Jeopolitiği ve Türkiye'nin Somali Politikası*. İstanbul: SETA Yayınları. Sayfa: 107
- Öztürk, H. ve H. Eke. (2015). *Gelecek Vadeden Kıta: Afrika*. İstanbul: BİLGESAM
- Öztürk, M. (2011). *Somali: Bir Ulusun Yok Oluşu ve Türkiye'nin İnsani Yardım Girişimi*. Ankara: Orsam Rapor No: 67.
- Sağlık Bakanlığı, (2017). Sağlık Bakanlığı 2017 Faaliyet Raporu. Web: , <https://sgb.saglik.gov.tr/TR-61561/tc-saglik-bakanligi-faaliyet-raporu-2017.html> Erişim Tarihi: 13.02.2022.
- Sağlık Bakanlığı, (2019). Sağlık Bakanlığı 2019-2023 Stratejik Planı, Web: <https://sgb.saglik.gov.tr/TR,61665/tc-saglik-bakanligi-2019-2023--stratejik-plani.html>, Erişim Tarihi: 21.01.2022
- Sağlık Bakanlığı, (2020). Sağlık Bakanlığı 2020 Faaliyet Raporu. Web: , <https://sgb.saglik.gov.tr/Eklenti/40174/0/2020-faaliyet-raporupdf.pdf>, Erişim Tarihi: 13.02.2022.
- Sağlık Bakanlığı, (2021a). Sağlık Bakanlığı 2021 Faaliyet Raporu. Web: <https://sgb.saglik.gov.tr/TR-87500/tc-saglik-bakanligi-faaliyet-raporu-2021.html> Erişim Tarihi: 13.02.2022.
- Sağlık Bakanlığı, (2021b). Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün Görevleri' Web: <https://disab.saglik.gov.tr/TR,3761/gorevler.html>, Erişim Tarihi: 26.01.2022.
- Sağlık Bakanlığı, (2022). Mogadişu Somali - Türkiye Recep Tayyip Erdoğan Eğitim ve Araştırma Hastanesi. Web: <https://somaliturkishhospital.saglik.gov.tr/TR-816666/tarihcemiz.html>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.
- Sağlık Bilimleri Üniversitesi, (2019). Somali Mogadişu Recep Tayyip Erdoğan Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Web: <https://www.sbu.edu.tr/tr/haber/ez3C38-somali-mogadisu-recep-tayyip->

erdogan-saglik-hizmetleri-meslek-yuksekokulu-70-mezun-verdi, Erişim
Tarihi: 23.06.2022.

Samancı, M. (2017). *Türkiye-Afrika İlişkilerinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Yalova.

Sancak, K. (2016). *Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı ve Yumuşak Güç*. İstanbul: Nobel Yayıncılık.

Sancar, G, A. (2012). *Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler*, İstanbul: Beta Yayınları.

Sevin, E. (2016). Sağlık, İletişim ve Dış Politika: Çin ve Brezilya Örnekleri Üzerinden Sağlık Diplomasisi. G. A. Sancar, (Editör). *Kamu Diplomasisinde Yeni Yaklaşımlar ve Örnekler*. İstanbul: Beta Yayınları.

Sıradağ, A. (2016). Turkish-Somali relations: Changing state identity and foreign policy. SETA TDP 2016 Yıllığı. Ankara: SETA

Sönmezoğlu, F. (2014). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi* (6. baskı). İstanbul: Der Yayınları.

Statisticstimes, (2021). Somalia Population 2021, Web:
<https://statisticstimes.com/demographics/country/somalia-population.php>,
Erişim Tarihi: 26.05.2022.

Statisticstimes, (2022). Population of Africa. Web:
<https://statisticstimes.com/demographics/africa-population.php>, Erişim
Tarihi: 06.06.2022

şahin, K. ve Tamçelik, S. (2014). *Küresel Politikada Yükselen Afrika*, Ankara: Gazi Kitabevi.

- Şahin, M. (2022). Türkiye'nin Somali Politikasının İncelenmesi. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 9(1), 109-147.
- Şahin, S. (2013). *Türkiye'de Kalkınma ve İşbirliği Dış Yardımlarının Kurumsallaşması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Şensivas, D. (2019). *Propaganda Aracı Olarak İnsani Yardımın Kullanımı: Hilal-i Ahmer (Kızılay) Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- T.C. Resmi Gazete, (17 Mayıs 2014). Sağlık ve Tıp Bilimleri Alanlarında İşbirliğine Dair Anlaşma. Sayı: 29003, Web: https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc098/kanuntbmmc098/kanuntbmmc09806538.pdf Erişim Tarihi: 09.05.2022.
- T.C. Resmi Gazete, (27 Aralık 2017). Sağlık Alanında Hibe Yapılmasına Dair Anlaşma. Sayı: 30442, Web: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/06/20180605M1-2.pdf> Erişim Tarihi: 09.05.2022.
- T.C. Resmi Gazete, (27 Ocak 2015). Sağlık Alanında Hibe Yapılmasına Dair Anlaşma. Sayı: 29372, Web: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/05/20150531-8-1.pdf> Erişim Tarihi: 09.05.2022.
- Tatlı, İ. (2022). *Somali'de İnsani Kriz Kapıdaki Kıtlık ve Göç*, İstanbul: İNSAMER-İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi.
- TBMM, (2019). Dışişleri Komisyonu Tutanak Dergisi, 7'nci Toplantı 16 Aralık 2019 Pazartesi, Dönem: 27.

- Tepebaş, U. (2008). Türkiye'nin Afrika Açılımı ve Türkiye- Afrika İşbirliği Zirvesi. Web: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/933/turkiyenin_afrika_acilimi_ve_turkiye-_afrika_isbirligi_zirvesi Erişim Tarihi: 06.06.2022
- Tepeciklioğlu, E. E. (2012). Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri. *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*. 1(2). 60-94
- Tepeciklioğlu, E. E. (2015). Afrika'da Ne Arıyoruz? Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı [Why We Are in Africa? Opening up to the Africa in Turkish Foreign Policy]. Londra:(Türkiye Politika ve Araştırma Merkezi) Research Turkey.
- Tezkan, Y. (2005). *Jeopolitikten Milli Güvenliğe*. İstanbul: Ülke Kitapları.
- Ticaret Bakanlığı, (2021). Yurt Dışı Teşkilatımız. Web: <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/yurt-disi-teskilatimiz> Erişim Tarihi: 11.07.2022
- Ticaret Bakanlığı, (2022). Somali Ülke Profili. Web: <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/afrika/somali> Erişim Tarihi: 11.11.2022
- Tok, A. M. (2020). *Avrupa Birliği'nde İnsani Yardım: Afrika Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Yalova.
- TR Kültür Sanat Dergisi, (2015). TRT World Yükseliyor. Web:<https://web.archive.org/web/20170827021902/http://trdergisi.com/trt-world-yukseliyor/>, Erişim Tarihi: 23.09.2021.
- TRT Haber, (2015), TRT World Yayına Geçti. Web: <https://www.trthaber.com/haber/medya/trt-world-test-yayinina-gecti-185371.html>, Erişim Tarihi: 05.08.2021.

Türk Hava Yolları (THY), (2022). Uçuş Noktalarımız. Web: <https://www.turkishairlines.com/tr-int/ucus-noktalarimiz/>, Erişim Tarihi: 23.06.2022.

Türk Hava Yolları (THY), (2022). Uçuş Noktalarımız. Web: <https://www.turkishairlines.com/tr-int/ucus-noktalarimiz/>, Erişim Tarihi: 23.06.2022.

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), (2011). TİKA Faaliyet Raporu 2011. Web: <http://www.tika.gov.tr/yayinlar/faaliyet-raporlari/23>. Erişim Tarihi: 11.08.2021

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), (2013). TİKA Faaliyet Raporu 2013. Web: <https://www.tika.gov.tr/upload/2017/05/Faaliyet%20Raporu%202015/2015%20Faaliyet%20Raporu.pdf> . Erişim Tarihi: 11.08.2021

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), (2014). TİKA Faaliyet Raporu 2014. Web: <https://www.tika.gov.tr/upload/2016/Prestij%20Eserler/Faaliyet%20Raporu%202014.pdf> . Erişim Tarihi: 11.08.2021

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), (2015). TİKA, Somali Proje ve Faaliyetler 2011-2015. Web: <https://www.tika.gov.tr/upload/2015/Prestij%20Eserler/somali.pdf> Erişim Tarihi: 11.05.2022.

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), (2016a). TİKA Faaliyet Raporu 2016. Web: https://www.tika.gov.tr/upload/2017/03/2016%20IdareFaaliyetRaporu/%C4%B0dare%20Rapor_2016_WebFormati.pdf Erişim Tarihi: 11.08.2021

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), (2016b). TİKA Afrika Raporu 2016. Web: <https://www.tika.gov.tr/tr/ara?s=afrika> Erişim Tarihi: 11.11.2022

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), (2017). TİKA Faaliyet Raporu 2017. Web: <https://www.tika.gov.tr/upload/2018/2017%20Faaliyet%20Raporu/T%C4%B0KA%20Faaliyet%20Raporu%202017.pdf> Erişim Tarihi: 11.08.2021

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), (2018). TİKA Faaliyet Raporu 2018. Web: <https://www.tika.gov.tr/upload/2019/Faaliyet%20Raporu%202018/TikaFaaliyetWeb.pdf> Erişim Tarihi: 11.08.2021

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), (2019). TİKA Faaliyet Raporu 2019. Web: <https://www.tika.gov.tr/upload/2020/06/FAAL%C4%B0YET%20RAPORU%20%C4%B0NG%C4%B0L%C4%B0ZCE/TIKAFaaliyet2019WebKapakli.pdf> Erişim Tarihi: 11.08.2021

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), (2021). TİKA Faaliyet Raporu 2021. Web: <https://www.tika.gov.tr/upload/sayfa/FAAL%C4%B0YET%20RAPORU%202021/T%C4%B0KA%202021%20%C4%B0dare%20Faaliyet%20Raporu.pdf> Erişim Tarihi: 11.05.2022.

Türk Kızılayı, (2012). Türk Kızılayı Somali Delegasyon Başkanlığı kurulmuştur. Web: <https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dosya/SomaliinsaniYardimOperasyonu.pdf> Erişim Tarihi:09.05.2022.

Türk Kızılayı, (2015). Türk Kızılayı Faaliyet Raporu 2015. Web: <https://www.kizilay.org.tr/raporlar> Erişim Tarihi: 11.05.2022.

- Türk Kızılayı, (2017). Türk Kızılayı Faaliyet Raporu 2017. Web: <https://www.kizilay.org.tr/Upload/Editor/files/2017%20%C5%9Eube%20Ba%C5%9Fkanl%C4%B1klar%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu%20Formu.xls> Erişim Tarihi: 11.05.2022.
- Türk Kızılayı, (2019a). Uluslararası Yardımlar. Web: <https://www.kizilay.org.tr/neler-yapiyoruz/uluslararasi-yardimlar> Erişim Tarihi: 21.01.2019.
- Türkiye Diyanet Vakfı, (2015). Türkiye Diyanet Vakfı Faaliyet Raporu 2015. Web: <https://tdvmedia.blob.core.windows.net/tdv/MedyaOdas%C4%B1/Raporlar/TDV%20-%20Faaliyet%20Raporu%20-%202015.pdf> Erişim Tarihi: 21.01.2021.
- Türkiye Diyanet Vakfı, (2017). Türkiye Diyanet Vakfı Faaliyet Raporu 2017. Web: <https://tdvmedia.blob.core.windows.net/tdv/MedyaOdas%C4%B1/Raporlar/TDV%20-%20Faaliyet%20Raporu%20-%202017.pdf> Erişim Tarihi: 21.01.2021.
- Türkiye Diyanet Vakfı, (2022). Faaliyetlerimiz. Web: <https://tdv.org/tr-TR/faaliyetlerimiz/>, Erişim Tarihi: 21.01.2021.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2022). Dış Ticaret İstatistikleri. Web: <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104&dil=1> Erişim Tarihi: 11.11.2022
- Türkiye Maarif Vakfı, (2016). Türkiye Maarif Vakfı. Web: <https://turkiyemaarif.org/page/524-Turkiye-Maarif-Vakfi-12>, Erişim Tarihi: 26.03.2021.
- Türkiye Maarif Vakfı, (2018). Dünyada Türkiye Maarif Vakfı. Web: <https://turkiyemaarif.org/page/2018-DUNYADA-MAARIF-16>, Erişim Tarihi: 03.11.2021.

- Türkiye Maarif Vakfı, (2019). Türkiye Maarif Vakfı Faaliyet Raporu, 2019, Web: <https://turkiyemaarif.org/uploads/FaaliyetRaporu/TR1.pdf>, Erişim Tarihi: 22.04.2021.
- Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi (ICRC), (2021). ICRC Yıllık Faaliyet Raporu 2021. Web: <https://www.icrc.org/en/document/annual-report-2021>. Erişim Tarihi: 15.10.2022
- Worldometers, (2022).World Population Statstics, Africa Population 2021, Web: <https://www.worldometers.info/world-population/africa-population/>, Erişim Tarihi: 06.06.2022
- Yalçın, M. (2016). Türkiye Somali İlişkilerinde El-Şebab Örgütünün Etkisi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*. 4(2). 17-49.
- Yardımlı Derneği, (2022). Somali Hastanesi. Web: https://yardimli.org.tr/tr/proje=18456_Somali-Kadin-Dogum-ve-Cocuk-Hastanesi, Erişim Tarihi: 08.06.2022.
- Yeni Şafak Gazetesi, (2017). Türk Birliği Somali’de Göreve Başladı, Web: <https://www.yenisafak.com/dunya/turk-birligi-somalide-goreve-basladi-2783868>, Erişim Tarihi: 03.08.2021.
- Yeryüzü Doktorları (YYD), (2016). Somali’nin İlk Uzman Doktorları Mezun Oldu. Web: https://www.yyd.org.tr/image/catalog/basin/bulten/YYD_BB_somali-ilk-uzman-doktorlar.pdf Erişim Tarihi: 21.01.2022
- Yeryüzü Doktorları (YYD), (2019). Yeryüzü Doktorları 2019 Yılı Faaliyet Raporu. https://www.yyd.org.tr/documents/raporlar/2019_faaliyet.pdf , Erişim Tarihi: 21.01.2022
- Yeryüzü Doktorları (YYD), (2020). Yeryüzü Doktorları 2020 Yılı Faaliyet Raporu. <https://www.yyd.org.tr/documents/raporlar/faaliyetraporutr2020.pdf>, Erişim Tarihi: 21.01.2022

- Yıldırım, G. (2015). Kültürel Diplomasi Ekseninde. Uluslararası Halkla İlişkiler Perspektifinden Kamu Diplomasisi, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Yıldız, M. R. (2019). Türkiye'deki STK'ların Suriye'deki Savaşın Neden Olduğu Yoksulluğu Önleme Çalışmaları: İnsan Hak Ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı-Türkiye Kızılay Derneği ve Deniz Feneri Derneği Örneği. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Yalova.
- Yılmaz, S. (2012). Akıllı Güç. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Yunus Emre Enstitüsü (YEE), (2019). Yunus Emre Enstitüsü. Web: <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu>, Erişim Tarihi: 21.01.2021
- Yunus Emre Enstitüsü (YEE), (2022). Kültür Merkezlerimiz, Web: <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu> Erişim Tarihi: 06.06.2022.
- Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), (2019). Başkanlığımız. Web: <https://www.ytb.gov.tr/kurumsal/baskanligimiz-2>, Erişim Tarihi: 22.01.2019
- Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), 2020. Türkiye-Afrika İş Birliğine YTB'nin Türkiye Bursları Damgasını Vurdu. Web: <https://www.ytb.gov.tr/haberler/turkiye-afrika-is-birligine-ytb-nin-turkiye-burslari-damgasini-vurdu> Erişim Tarihi: 18.03.2020.
- Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), 2021. Türkiye Bursları. Web: <https://www.ytb.gov.tr/uluslararasi-ogrenciler/turkiye-burslari>, Erişim Tarihi: 22.05.2022.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Yavuz Selim DUMANGÖZ
Doğum Yeri ve Tarihi :
Medeni Hali :
İletişim Bilgileri :

EĞİTİM

1999-2002 Sultanbeyli Lisesi, İSTANBUL
2012-2022 Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fizik (İngilizce)
Bölümü, BOLU
2012-2014 Anadolu Üniversitesi, Yerel Yönetimler Bölümü,
ESKİŞEHİR
2015-2018 Anadolu Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü,
ESKİŞEHİR

